

KYSELYTUTKIMUS SUOMEN
EVANKELIS-LUTERILAISEN
KIRKON PAPPIEN YMPÄRIS-
TÖNÄKEMYKSIÄ

Itä-Suomen yliopisto, teologian osasto

Läntinen teologia

Pro gradu -tutkielma, syyskuu 2019

Käytännöllinen teologia

Hilla Inkilä

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Teologian osasto		
Tekijä – Author Hilla Inkilä				
Työn nimi – Title Kyselytutkimus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien ympäristönäkemyksistä				
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages	
Käytännöllinen teologia	Kandidaatintutkielma	17.09.2019	70 + 8	
	Pro gradu -tutkielma			x
	Aineopintojen tutkielma			
	Sivuainetutkielma			
Tiivistelmä – Abstract				
<p>Tässä pro gradu -tutkimuksessa kartoitettiin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien ympäristönäkemyksiä. Tutkimuskysymyksiä oli kolme: 1) Millaisena papit näkevät kristillisen teologian ja Raamatun suhteen ympäristöasioihin? 2) Millaisia näkemyksiä papeilla on Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta ympäristökäyttäjänä ja -toimijana? 3) Millaisia ovat pappien henkilökohtaiset näkemykset uskon, teologian ja ympäristöasioiden suhteesta, ja miten he itse toimivat ympäristöongelmiin puuttumiseksi?</p> <p>Tutkimus toteutettiin kvantitatiivisena kyselytutkimuksena, jonka aineisto kerättiin Suomen kirkon pappisliiton avustuksella e-lomakkeella ja analysoitiin tilastollisin menetelmin pääasiallisesti SPSS Statistics -ohjelmistoa käyttäen. Vastausprosentti oli 12, ja analyysiin otettiin mukaan kaikki lomakkeelle tallentuneet 342 havaintoyksikköä. Aineisto edusti Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papistoa sangen hyvin niin sukupuoli- ja hiippakuntajakauman kuin ikärakenteenkin osalta. Näin ollen tämän tutkimuksen tulokset voidaan yleistää koskemaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papistoa kokonaisuudessaan.</p> <p>Tulosten valossa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papisto pitää Raamattua ja kristillistä teologiaan sisältyneen ympäristömyönteisyyttä: Niissä nähdään aineksia ympäristöarvojen ja ympäristönsuojelun tukemiseen ja perustelemiseen. Noin joka toinen pappi pitää kristinuskoa jonkin verran syyllisenä nykyisiin ympäristöongelmiin, kun taas suurin osa ajattelee ympäristönsuojelun kuuluvan melko suurelta osin kirkon ydintehtäviin. Tutkimuksessa selvisi myös, että suurin osa papeista on huolissaan ympäristön nykytilasta. Huoli ympäristöstä korreloi yksilötason ympäristötoimijuuden kanssa, ja yli puolet papeista luokiteltiinkin summamuuttujassa elintavoiltaan jonkin verran ympäristöystävällisten ympäristötoimijoiden joukkoon. Papit myös näkevät luonnolla olevan ainakin jonkinasteinen itseisarvo.</p> <p>Tutkimustulokset osoittavat, että naispuoliset papit ovat miespuolisia pappeja aktiivisempia yksilötason ympäristötoimijoita ja näkevät ympäristöasioiden integroituvan voimakkaammin kirkkoon, Raamattuun ja kristilliseen teologiaan. Ikäryhmistä joidenkin välillä esiintyi tilastollisesti merkitseviä eroja, joissa nuorempien pappien havaittiin olevan vanhempia kollegojaan ympäristöorientoituneempia. Tämä ei kuitenkaan koske kaikkia ikäryhmiä vaan ainoastaan niitä, joiden välillä tilastollisesti merkitseviä eroja havaittiin. Hiippakuntien välillä ei havaittu merkitsevää eroa muualla kuin elintavoissa, joissa Espoon hiippakunnan pappien todettiin elävän keskimäärin ympäristöystävällisemmin kuin Oulun, Mikkelin ja Tampereen hiippakuntien sekä Turun arkkihiippakunnan pappien.</p> <p>Herätysliikkeiden osalta taizélaisuudella, Hiljaisuuden ystävillä, Tuomasyhteisöllä sekä herännäisyydellä havaittiin olevan johdonmukaisesti positiivinen yhteys pappien myönteisiin ympäristöasenteisiin ja aktiiviseen yksilötason ympäristötoimijuuteen. Vanhoillislestadiolaisuudella, muulla lestadiolaisuudella, evankelisella liikkeellä, Kansan Raamattuseuralla, Kansanlähetyksellä, Suomen Raamattuopistolla, OPKO:lla, karismaattisella liikkeellä ja Luther-säätiöllä tämä yhteys oli puolestaan negatiivinen.</p>				
Avainsanat – Keywords				
ympäristö, ympäristönäkemykset, ympäristötoimijuus, Suomen evankelis-luterilainen kirkko, pappi, kyselytutkimus				

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Philosophical Faculty	Osasto – School School of Theology			
Tekijä – Author Hilla Inkilä				
Työn nimi – Title Survey of the Environmental Perceptions of the Clergy of Evangelical Lutheran Church of Finland				
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages	
Practical Theology	Kandidaatintutkielma	17.09.2019	70 + 8	
	Pro gradu -tutkielma			x
	Aineopintojen tutkielma			
	Sivuainetutkielma			
Tiivistelmä – Abstract				
<p>The aim of this master's thesis was to survey the environmental perceptions of the clergy of Evangelical Lutheran Church of Finland. There were three research questions: 1) How do the clergy see the relationship between Christian theology, the Bible and environmental issues? 2) What kind of perceptions do the clergy have about the Evangelical Lutheran Church of Finland as an environmental educator and an environmental operator? 3) What kind of personal perceptions do the clergy have about the relationship between faith, theology and environmental issues, and how do they act in order to intervene environmental problems?</p> <p>The data of this quantitative survey was collected via an electronic questionnaire with the help of the Union of the clergy of Evangelical Lutheran Church of Finland and analyzed by statistical methods using mainly SPSS Statistics -software. The questionnaire was answered by 12 percent of the receivers, and all the 342 answers were included in the analysis. The data represented the clergy of Evangelical Lutheran Church of Finland well according to its distribution in age, gender and diocese of the respondents. Hence, the results of this survey can be extrapolated to the whole clergy of the Evangelical Lutheran Church of Finland.</p> <p>The results show that the clergy of the Evangelical Lutheran Church of Finland mainly consider the content of the Bible and Christian theology as environmentally positive and see them including possibilities to support and justify environmental values and environmental protection. Approximately half of the clergy believe that Christianity is more or less to blame of today's environmental problems. However, the majority of the clergy think that environmentalism is pretty much at the core of the mission of church. This survey also shows that the majority of the clergy are worried about the condition of today's environment. Concern about the environment correlates with personal environmentalism, and over half of the clergy were classified as somewhat eco-friendly based on their way of life. The clergy also think that nature has an absolute value at least at some level.</p> <p>Compared to male clergy, female clergy turned out to be more active in environmentalism at personal level. Female clergy also see environmental issues more strongly integrated into church, the Bible and Christian theology than male clergy. Some of the age groups had statistically significant differences in which younger clergy turned out to be more environmentally oriented than their elder colleagues. However, this doesn't apply to those age groups that didn't have statistically significant differences between each other. Dioceses affected statistically significant differences only in clergy's ways of life: the clergy of diocese of Espoo turned out to live eco-friendlier than the clergy of dioceses of Oulu, Mikkeli, Tampere and the archdiocese of Turku.</p> <p>Taizé-community, Hiljaisuuden ystävät, St Thomas -community and the Awakening movement had logically a positive connection to positive environmental attitudes and active personal-level environmentalism of the clergy. Conservative Laestadian movement, other Laestadean movement, evangelical movement, Logos Ministries of Finland, Finnish Lutheran Mission, The Finnish Bible Institute, International Fellowship of Evangelical Students, charismatic movement and The Luther Foundation Finland had instead a negative connection.</p>				
Avainsanat – Keywords				
environment, environmental perception, environmentalism, Evangelical Lutheran Church of Finland, priest, survey				

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUKSEN TAUSTA	3
2.1 KESKEISET YMPÄRISTÖKÄSITTEET	3
2.2 KIRKKO YMPÄRISTÖKASVATTAJANA JA -TOIMIJANA	4
2.3 TEOLOGINEN VIITEKEHYS	8
2.3.1 <i>Kristillinen perinne ja ympäristö</i>	12
2.3.2 <i>Ihminen luomakunnassa</i>	15
2.3.3 <i>Ympäristöongelmat teologisesta näkökulmasta</i>	16
2.4 AIEMPI TUTKIMUS	17
2.5 MUU KIRJALLISUUS	21
3 METODI	23
3.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	23
3.2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	24
3.2.1 <i>Aineistonkeruu</i>	24
3.2.2 <i>Vastaajien taustatiedot</i>	26
3.2.3 <i>Aineiston analyysi</i>	29
3.3 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	32
4 KRISTILLISEN TEOLOGIAN JA RAAMATUN SUHDE YMPÄRISTÖÖN	37
4.1 RAAMATUN JA KRISTILLISEN TEOLOGIAN YMPÄRISTÖMYÖNTEISYYS	41
4.2 KRISTILLINEN PERINNE SYYLLISENÄ YMPÄRISTÖONGELMIIN	43
5 KIRKKO YMPÄRISTÖTOIMIJANA	47
6 HENKILÖKOHTAINEN AJATTELU JA TOIMINTA	54
6.1 HENKILÖKOHTAISET YMPÄRISTÖNÄKEMYKSET JA TEOLOGIA	56
6.1.1 <i>Huoli ympäristöstä</i>	57
6.1.2 <i>Näkemykset luonnon itseisarvosta</i>	59
6.2 YKSILÖTASON YMPÄRISTÖTOIMIJUUS	61
7 TULOSTEN YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	66
8 LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	71
8.1 LYHENTEET	71
8.2 LÄHTEET	71
8.3 KIRJALLISUUS	71
9 LIITTEET	80

1 JOHDANTO

Meille juuri nyt eläville ihmisille on sälyttynyt ennen kokematon vastuu tulevaisuudesta. Mitä nyt teemme tai jätämme tekemättä, vaikuttaa tulevien sukupolvien, lastemme ja lastenlastemme, samoin koko Jumalan luomakunnan elämään. Eräät merkittävät asiantuntijat arvioivat, että meillä on enää kymmenen vuotta aikaa kääntää tuhoisaa kehityksen suuntaa ja ryhtyä toimiin ilmastomuutoksen hillitsemiseksi rajoittamalla toden teolla kasvihuonekaasujen päästöjä. Jos emme ota tuona aikana haastetta vakavissamme, tarvitaan vielä vaikeampia ja radikaalimpia toimenpiteitä. Niidenkään vaikuttavuudesta ei olisi enää takeita.¹

Nämä sanat kirjoitti emeritusarkkipiispa Jukka Paarma teoksen *Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus – Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelma* esipuheeseen 3.6.2008, hieman yli 11 vuotta sitten. Olemme siis hiljattain ylittäneet sen kriittisen pisteen, jolloin tuo Paarman mainitsema kymmenen vuoden varoaika on kulunut. Mielipiteitä siitä, olemmeko tehneet tarpeeksi ilmastomuutoksen hillitsemiseksi ja onko kurssimme kääntynyt riittävästi, on esitetty ja esitetään yhä paljon sekä puolesta että vastaan. Crisis Management Initiativen ja ACT Alliancen toiminnanjohtajana työskennelleen Pauliina Parhialan (o.s. Arola) mukaan globaalien ongelmien ratkaisemiseksi tarvitaan yhä enenevässä määrin myös valtioiden ulkopuolisia toimijoita kuten kansalaisliikkeitä, tutkijayhteisöjä ja liike-elämän tahoja. Näillä toimijoilla on hänen mukaansa ainutlaatuisia viestinnän ja vaikuttamisen keinoja, jotka voivat edesauttaa hyväksytyjen ja pitkäkestoisten ratkaisujen kehittämisessä ympäristöongelmien ratkaisemiseksi.² Teologian tohtori Pauliina Kainulainen puolestaan rinnastaa kristilliset kirkkokunnat vaikutusmahdollisuuksiensa osalta jopa suuriin kansalaisjärjestöihin, joiden piirissä tapahtuvien muutosten vaikutukset ulottuvat laajalle.³ On siis perusteltua, että myös kirkolta odotetaan reagointia tähän maailmanlaajuiseen, ihmisen toiminnasta aiheutuneeseen ympäristökriisiin.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko onkin monin eri tavoin sitoutunut tekemään ympäristötyötä. Yksi sen keskeisimmistä ympäristötyön muodoista on ympäristökasvatus, jota toteutetaan muun muassa rippikoulussa, jumalanpalveluksissa ja hartauksissa.⁴ Papeilla on erityinen opettamisen ja arvokasvattamisen tehtävä muun muassa saarnaamisen kautta. Pappien opetus- ja hartauspuheissaan kulloinkin korostamat sisällöt voivat riippua monista tekijöistä kirkkovuoden pyhästä aina papin teo-

---

¹ Kirkkohallitus 2008, 7.

² Arola 2007, 148.

³ Kainulainen 2007a, 120.

⁴ Ympäristötyö.

logisen asiantuntemuksen painopisteeseen. Olivatpa puheen taustalla vaikuttavat muuttujat mitä tahansa, ohjailee papin oma arvo- ja ajatusmaailma loppupeleissä kaikkein eniten sitä, millaisia asioita hän opetuksessaan painottaa. Pappien henkilökohtaiset näkemykset ympäristöasioista heijastelevat luonnollisesti myös heidän teologiaansa. Yksilön oma ajattelu ja teologia vaikuttavat yksilötason toimintaan, mikä heijastuu erilaisten seurakuntatason pienryhmien kautta aina kirkon yhteiskunnallisiin ja lopulta globaaleihin toimintatapoihin asti. Näin ollen on perusteltua selvittää, minkälaisia näkemyksiä papeilla on ympäristöasioista.

Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla instituutiona on jo vuosien ajan ollut monia ympäristötyön muotoja, mutta millaisia näkemyksiä papeilla on kirkosta ympäristökasvattajana ja -toimijana? Ajattelevatko he kirkon olleen riittävän äänekäästi esillä ympäristökriisin ratkaisemisessa? Millaisena papit näkevät kristillisen teologian ja Raamatun suhteen ympäristöasioihin? Millaisia ovat heidän henkilökohtaiset näkemyksensä uskon, teologian ja ympäristöasioiden suhteesta? Entä toimivatko Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papit henkilökohtaisilla valinnoillaan ympäristöongelmiin puuttumiseksi – ja jos toimivat, miten? Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ensinnäkin selvittää, mitä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papit ajattelevat kristillisen teologian ja Raamatun suhteesta ympäristöasioihin sekä millaisena he näkevät kirkon roolin ympäristötoimijana. Lisäksi tarkoituksena on saada selville, miten papit näkevät uskon, teologian ja ympäristöasioiden suhteen henkilökohtaisella tasolla ja miten he itse mahdollisesti toimivat ympäristökriisin ratkaisemiseksi.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA

2.1 Keskeiset ympäristökäsitteet

Huoli globaalista ympäristökriisistä murtautui suuren yleisön tietoisuuteen 1960-luvulla, vaikka ensimmäiset luonnontieteilijät olivatkin paneutuneet ilmiöön jo 1900-luvun alussa.⁵ Ympäristöongelmilla tarkoitetaan sellaisia ympäristössä ja luonnossa tapahtuvia muutoksia, joita pidetään kielteisinä. Ympäristönsuojelun lähtökohtana puolestaan ovat ympäristöongelmat. Kuitenkin esimerkiksi luonnonsuojelun käsite eroaa jossakin määrin ympäristönsuojelun käsitteestä. Luonnonsuojelu on vanhempi eetos, jolle löytyy perusteita esimerkiksi uskontojen pyhistä kirjoituksista. Ympäristönsuojelu sen sijaan on uudempi aate, jolla pyritään ensisijaisesti takaamaan ihmisen hyvinvointi ja sen ohella turvaamaan myös luonnon elinvoimaisuus. Ympäristönsuojeluun kuuluu olennaisesti sen arvioiminen, mikä osa luonnossa tapahtuvista muutoksista on ihmisen aiheuttamaa ja mikä osa sen omaa kiertokulkua.⁶ Ympäristönsuojelun avulla pyritään joko ratkaisemaan ympäristöongelmat tai lieventämään niistä koituvia haittavaikutuksia. Toisaalta ympäristönsuojeluun liittyy myös ihmistoiminnasta aiheutuvien haittojen ennaltaehkäisy.⁷

Ympäristöongelmaa hieman kokonaisvaltaisempi käsite on ympäristökriisi. Ekologi Pekka Nuorteva viittaa useaan eri lähteeseen määritellessään ympäristökriisin tilanteeksi, jossa ihmiskunnan aineellisen hyvinvoinnin tavoittelu törmää luonnontalouden kestävyvyn rajoihin. Luonnontaloudella puolestaan tarkoitetaan maapallon omaa ”koneistoa”, jossa auringosta säteilevä energia saa aikaan aineiden jatkuvan kiertokulun ja pitää yllä kaikkea elämää maapallolla. Nuortevan mukaan tässä luonnontalouuskoneistossa olevat ongelmat voivat liian pitkälle edetessään pysäyttää koko koneiston, jolloin kaikki hänen sanojensa mukaisesti ”korkeampi” elämä maapallolla lakkaa. Tätä potentiaalista tilannetta Nuorteva nimittää jälleen useisiin lähteisiin viitaten ekokatastrofiksi.⁸ *Meille annettu maa: Pohjoisen kirkon ympäristökirja* -teoksen julkaisemisen aikaan vuonna 2007 Suomen ympäristöministeriön kansliapäällikkönä työskennellyt Sirkka Hautojärvi nimesi globaalin ympäristökriisin suurimmiksi ongelmiksi ilmastonmuutoksen, luonnonvarojen – etenkin veden – pilaantumisen sekä luonnon monimuotoisuuden eli biodiversiteetin köyhtymisen. On-

⁵ Veikkola 2007, 21; Helenius 2007, 221.

⁶ Hakala & Lyytimäki 2008, 17, 27 & 37.

⁷ Hakala & Lyytimäki 2008, 225.

⁸ Nuorteva 1989, 168–169 & 171–172.

gelmat ovat linkittyneitä toisiinsa: luonnonvarojen saastuminen ja ehtyminen lisää eriarvoisuutta, hättää ja levottomuuksia, ja biodiversiteetin köyhtyminen tekee luonnon entistäkin haavoittuvaisemmaksi ilmastonmuutoksen kourissa.⁹

Ekologisella teoriolla ympäristökäsitteineen on tärkeä merkitys tämän tutkielman teoreettisessa viitekehyksessä, mutta tutkimuksen pääpaino on kuitenkin ilmiön teologisessa lähestymistavassa. Käytänkin tästä eteenpäin käsitteitä *ympäristö, luonto, ympäristönsuojelu, luonnonsuojelu* ja *luomakunta* perustelematta ja tarvittaessa limittäinkin sen mukaan, mitä käsitettä kirjallisuudessa tai lähdeaineistossa kulloinkin on käytetty. Käsitteet on kertaalleen avattu tässä kappaleessa, mutta en näe tutkimustulosten kannalta merkittävää vaikutusta sillä, käytetäänkö eritoten ympäristön, luonnon ja luomakunnan käsitteitä toistensa synonyymeina vai ei. Etenkin käsite *luomakunta*¹⁰ on vakiintunut ilmaus kristillisessä kontekstissa aina Raamatusta alkaen, minkä vuoksi se on mahdollisesta ekologisesta ongelmallisuudestaan huolimatta relevantti ja jopa välttämätön käsite teologisessa tutkimuksessa.

2.2 Kirkko ympäristökasvattajana ja -toimijana

Maailmanlaajuisesti ilmastonmuutoksen todellisuuteen havahduttiin kirkon piirissä 1980-luvun loppupuolella. Tuolloin alettiin ymmärtää, ettei kyse ole ainoastaan tiedeyhteisöjä puhuttavasta tutkimuskohteesta vaan koko maailmaa koskettavasta, eettisiäkin ongelmia aiheuttavasta muutosprosessista.¹¹ Ekumeeninen näkemys ilmastonmuutoksesta tunnustaa sen johtuvan ihmistoiminnasta. Ilmastonmuutoksen katsotaan olevan mitä suuremmissa määrin maailmanlaajuinen oikeudenmukaisuuskysymys, sillä sen katastrofaalisista seurauksista kärsivät kaikkein eniten jo valmiiksi huonommassa asemassa olevat köyhät valtiot. Tämä on ristiriitaista, sillä ilmiön pääasiallinen aiheuttaja on rikkaiden teollisuusmaiden korkea, kulutukseen perustuva elintaso. Kyse on siis paitsi globaalista myös tulevia sukupolvia koskevasta oikeudenmukaisuudesta.¹²

Kirkkojen maailmanneuvosto (KMN) aloitti vuonna 1988 kohdennetun toiminnan ilmastonmuutokseen liittyvissä asioissa. Se on tehnyt työtä asiaan puuttumiseksi muun muassa painostamalla teollisuusmaita vähentämään ilmastonmuutosta

---

⁹ Hautojärvi 2007, 16–17.

¹⁰ MOT Kielitoimiston sanakirjan määritelmän sana luomakunta on yhtä kuin ”koko elollinen maailma” (Luomakunta 2018).

¹¹ WCC Programmes 2005, 8–9.

¹² WCC Programmes 2005, 5.

kiihdyttävien tekijöiden aiheuttamista.¹³ Vuonna 1989 Kanadan ja Euroopan kirkkojen edustajat kokoontuivat Sveitsin Baseliin, jossa sitouduttiin yhteiseen ilmastotyöhön. Tämä yhteistyösopimus nousi siitä ymmärryksestä, että näiden maiden kirkot olivat osa ilmastomuutoksen kiihdyttämistä eniten aiheuttavia yhteiskuntia. Kokouksessa linjattiin, että siihen osallistuvien kirkkojen tulisi erityisellä vakavuudella ottaa yhteiskunnallisessa keskustelussa kantaa ilmastokysymyksiin ja toteuttaa osaltaan ympäristökasvatusta.¹⁴

Suomen evankelis-luterilainen kirkko on asettanut ympäristötyön eri muodot yhdeksi keskeisimmistä toiminnallisista tavoitteistaan. Kirkon ympäristöjärjestelmä eli ympäristödiplomi perustettiin kirkkohallituksen päätöksellä vuonna 2001, ja sen tarkoituksena on auttaa seurakuntia kantamaan mahdollisimman hyvin vastuunsa yhteisestä luomakunnasta.¹⁵ Tarve kirkon omalle ympäristöohjelmalle ilmeni jo 1990-luvulla, jolloin Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa varsinaisesti herättiin tietoisuuteen ympäristökriisistä. Vuonna 1992 kirkolliskokous vastaanotti aloitteen ympäristöohjelman laatimisesta, ja vuonna 1999 kirkkohallitus asetti oman työryhmänsä laatimaan kirkon virallista ympäristöjärjestelmää.¹⁶ Kirkon ympäristödiplomin viimeisin laitos astui voimaan vuonna 2012, ja siinä on pyritty kiinnittämään aiempia laitoksia enemmän huomiota ilmastomuutoksen hillitsemiseen.¹⁷ Huhtikuussa 2019 päivitetyn tiedon mukaan diplomi oli myönnetty 51 seurakunnalle, seurakuntayhtymälle, järjestölle tai kirkon keskushallinnon yksikölle, kuten tuomiokapitulille.¹⁸ Kirkon ympäristödiplomin hakeminen on seurakunnille vapaaehtoista ja sen myöntää Kirkkohallitus. Diplomin saamiseksi seurakunnan tulee täyttää järjestelmän edellyttämät kriteerit.¹⁹ Ympäristödiplomin uusinta laitosta valmistellaan parhaillaan, ja sen on määrä astua voimaan vuonna 2020.²⁰

Seurakunnat ovat merkittäviä ympäristötoimijoita²¹ sekä ympäristönsuojelullisesta että kulutuksellisesta näkökulmasta. Esimerkiksi kiinteistön- ja metsänhoidossa sekä hautausmaiden ja viheralueiden ylläpitämisessä kulutetaan luon-

---

¹³ WCC Programmes 2005, 6, 22 & 26.

¹⁴ WCC Programmes 2005, 9.

¹⁵ Ympäristötyö; Kirkkohallitus 2012, 9.

¹⁶ Helenius 2007, 221–222 & 228–229.

¹⁷ Ympäristötyö; Kirkkohallitus 2012, 9.

¹⁸ Diplomiseurakunnat 2019.

¹⁹ Kirkkohallitus 2012, 11–12.

²⁰ Ympäristödiplomi 2019.

²¹ Jokainen ihminen voidaan nähdä ympäristöpoliittisena toimijana: meillä on toimintamme suhteen valinnanvaraa, ja eri ratkaisujen ympäristövaikutukset vaihtelevat (Nurmio 2001, 143). Suomen ev.lut. kirkon ympäristötoimijuudella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa Nurmion määritelmään nojaten kirkkoa tahona, jolla on mahdollisuuksia valita ympäristön kannalta edullisia toimintatapoja sekä toteuttaa ympäristökasvatusta ja ympäristönsuojelua edistäviä työ- ja toimintamuotoja.

nonvaroja, muokataan ympäristöä ja tuotetaan jätettä. Myös seurakuntien tuotehankinnoilla, esimerkiksi leiriruoilla, on vaikutuksensa ympäristöön. Kaikilla edellä mainituilla työmuodoilla ja hankinnoilla voidaan enemmän tai vähemmän vaikuttaa ympäristön kuormittumiseen, joten ympäristökysymykset liittyvät merkittävästi seurakuntien arkisiin valintoihin ja toimintatapoihin. Ympäristödiplomin tarkoituksena onkin toimia ympäristöjärjestelmänä, joka huomioisi kokonaisvaltaisesti seurakuntien ympäristövaikutukset kaikilla seurakuntatyön ja -toiminnan osa-alueilla. Yksi kirkon ympäristötyön tärkeimmistä muodoista on ympäristökasvatus sekä opetuksessa että julistuksessa. Ympäristökasvatusta ei voida kuitenkaan toteuttaa uskottavasti, mikäli kirkko ei käytännön toimintatavoissaan näytä itse ympäristöystävällisen elämän esimerkkiä.²²

Emeritusarkkipiispa Kari Mäkinen kirjoittaa *Kirkon ympäristödiplomin käsikirjan 2012* esipuheessaan:

Ympäristötyö ja vastuun kantaminen luomakunnasta nousevat suoraan kirkon uskon perusteista. Ensimmäinen uskonkappale vakuuttaa, että Jumala antaa hyvät lahjansa luomansa kautta. Se on kiitollisuuden ja aktiivisen huolenpidon lähtökohta.

Kirkko on sovinnon ja sovituksen merkinä maailmassa, joka on monin paikoin särkynyt. Tämä koskee myös suhdetta luomakuntaan. Kantaessaan vastuuta ympäristökysymyksissä kirkko toteuttaa ominta tehtäväänsä.

Kirkon arvoja ovat pyhän kunnioittaminen, vastuullisuus, oikeudenmukaisuus ja totuudellisuus. Vastuullisuuteen ja pyhän kunnioittamiseen kuuluu, että huolehdimme lähimmäisistämme, varjelemme luomakuntaa, käytämme kaikkia luonnonvaroja vastuullisesti ja tavoittelemme kohtuullisuutta elämäntavoissa.²³

Vuonna 2008 Kirkkohallitus julkaisi kirkon oman ilmasto-ohjelman *Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus – Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelma*. Tarve kirkon viralliseen kannanottoon ja toimintasuunnitelmaan ilmastokysymyksissä kumpusi Kirkkohallituksen asettaman työryhmän mukaan ilmastonmuutoksen noususta merkittävästi esille Suomessa käydyssä julkisessa keskustelussa. Ympäristökriisin ratkaisemiseksi vaaditaan syvällistä ajatuksissa ja asenteissa tapahtuvaa muutosta, jonka edistämiseksi kirkolla arvovaikuttajana on erityinen rooli. Työryhmä korostaakin omassa Kirkkohallitukselle suunnatussa esipuheessaan, että kirkon tulisi välttää tiedostamatonta, ympäristön kannalta negatiivisesti tulkittavissa olevaa julistusta ja edistää erityisesti ympäristöasiat huomioivaa teologiaa. Ilmasto-ohjelmassa

---

²² Kirkkohallitus 2012, 11.

²³ Kirkkohallitus 2012, 8.

korostetaan kirkon vastuuta ensinnäkin osallistua kristillisestä viitekehyksestään käsin yhteiskunnalliseen ilmastokeskusteluun sekä toiseksi näyttää omalla toiminnallaan käytännön esimerkkiä ilmastonmuutoksen hillitsemisestä.²⁴

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ennen käyttämällä Sakastiverkkoympäristön Ympäristötyö-osiossa esiteltiin kirkon ympäristödiplomin ja ilmasto-ohjelman lisäksi myös kolme toiminnallisempaa välinettä, joilla seurakuntia ja seurakuntalaisia pyritään aktivoimaan mukaan ympäristönsuojeluun. Ilmastolaskuri ja ekopaasto ovat kumpikin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kehittämiä ja organisoimia ympäristötyön muotoja. Vuonna 2012 käyttöön otetun ilmastolaskurin avulla seurakunnat voivat laskea hiilijalanjälkensä sekä asettaa tavoitteita sen pienentämisen suhteen.²⁵ Niin ikään vuonna 2012 alkunsa saaneessa ekopaastossa suomalaisia kutsutaan liittymään paastoon ja samalla muuttamaan elintapojaan ilmastoystävällisemmiksi.²⁶ Kirkko on myös mukana kansainvälisessä Earth Hour -tapahtumassa suosittelemalla seurakunnilleen valojen sammuttamista tunnin ajaksi tapahtuman määräämänä ajankohtana. Monet seurakunnat Suomessa ovatkin paitsi sammuttaneet valoja rakennuksistaan myös järjestäneet Earth Hourin aikana esimerkiksi luomakunta-aiheisia rukoushetkiä.²⁷

Kirkkohallituksen täysistunnon asettama asiantuntijatyöryhmä on linjannut luonnoksessaan kirkon energia- ja ilmastostrategiaksi, että kirkon tavoitteena on olla kokonaan hiilineutraali vuoteen 2030 mennessä. Kirkon omaan ilmasto-ohjelmaan nojaavan strategian tavoitteena on paitsi ryhtyä konkreettisiin toimiin kirkon päästöjen vähentämiseksi myös kannustaa kirkon jäseniä muuttamaan elintapojaan ympäristöystävällisemmiksi. Strategian mukaiset toimet koskettavat kaikkea kirkon toimintaa kiinteistöjen ylläpidosta ja käytöstä aina kulutushankintoihin, ruokatarjoiluihin, liikkumiseen ja sijoituskohteisiin asti. Lisäksi strategialuonnoksessa linjataan, että kirkko kompensoisi aiheuttamansa päästöt ja olisi ympäristökasvattaja sekä aktiivinen yhteiskunnallinen keskustelijä. Strategiassa myös tavoitellaan sitoutuneisuutta ympäristötyöhön paitsi kirkon keskushallinnon myös jokaisen seurakunnan taholta.²⁸

Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa luomakuntateema tuli virallisesti osaksi kirkkovuoden kulkua vasta viimeisimmässä, vuonna 2000 käyttöönote-

---

²⁴ Kirkkohallitus 2008, 8.

²⁵ Ympäristötyö.

²⁶ Mikä Ekopaasto? & Ympäristötyö.

²⁷ Ympäristötyö.

²⁸ Riuttanen et al. 2019.

tussa Evankeliumikirjassa.²⁹ Luomakunnan sunnuntaita vietetään jonakin sunnuntaina toukokuun ja lokakuun välisenä aikana³⁰ ja sen sanomassa korostuu paitsi Jumala kaiken luoja, ylläpitäjänä ja antajana myös ihmisen vastuu luomakunnan viljelemisestä ja varjelemisesta sekä tuhon voimia vastaan toimimisesta. Luomakunnan sunnuntain tarkoituksena on valaista seurakunnalle luomisen teologiaa ja sen kokonaisvaltaista läpäisevyyttä kirkkovuodessa sekä liturgiassa.³¹

Ekologisia näkökulmia on huomioitu kirkon kontekstissa yhä enenevässä määrin, mutta Juhani Veikkolan mukaan se näkyy tämän kehityskulun huomioon ottaen yllättävän vähän kirkon opetuksessa ja julistuksessa. Hän arvioi tilanteen johdettavan siitä, että seurakunnat keskittyvät opetus-, julistus- ja sielunhoitotyössään ensisijaisesti yksilöiden henkilökohtaiseen, sisäiseen uskonelämään. Koko luomakunnan yhteys ja eheys jäävät Veikkolan mukaan toissijaisiksi yksilön syyllisyyttä, sovitusta ja pelastusta korostavien näkökulmien rinnalla. Kirkot saattaisivat mieltää kristinuskon pelastussanoman kokonaisvaltaisemmin käsittämään myös ekologisia dimensioita, mikäli ne palaisivat varhaiskristillisille alkujuurilleen maailmankuvaan, jossa todellisuuden luonne nähdään sakraalina. Ympäristöongelmista kantamamme kollektiivisen syyllisyyden tulisi hänen mielestään saada meidät pyrkimään harmoniseen yhteiseloon luonnon kanssa. Ongelmaksi tässä nousee Veikkolan mukaan se, että tällaisen elämäntavan etsimistä ja toteuttamista ei usein nähdä kirkon ensisijaisena tehtävänä.³²

2.3 Teologinen viitekehys

Kristillisen perinteen syväluotaavaa, ihmisen ja luonnon välistä hierarkkista valtasuhdetta kritisoivaa uudelleentulkintaa kutsutaan ekoteologiaksi. Sen tavoitteena on tutkia Raamattua ja kristillistä tulkintaperinnettä kriittisesti ekologisen tiedon valossa sekä löytää niistä luomakuntaa eheyttäviä aineksia. Näin ekoteologia pyrkii takaisin maanläheiseen ja holistiseen suuntaan, jossa maailma hahmotetaan kokonaisuutena sen erittelemisen sijaan.³³ Keskeinen näkökulma ekoteologisessa tutkimuksessa on ihmisen aseman ymmärtäminen suhteessa luontoon sekä luomisuskon tarkasteleminen kokonaisuudessaan. Veikkolan mukaan osa ekoteologeista on kuitenkin ajautu-

---

²⁹ Helenius 2007, 224–225.

³⁰ Luomakunnan sunnuntai.

³¹ Helenius 2007, 225 & 227.

³² Veikkola 2007, 39–40.

³³ Kainulainen 2007b, 13–14; Veikkola 2007, 22.

nut verrattain kauaskin kristillisestä tulkintaperinteestä etsiessään väyliä teologian ja holistisen maailmankuvan yhdistämiselle.³⁴

Ekoteologian käsite on myös jokseenkin kiistelty: Esimerkiksi teologian tohtori Pauli Annala korostaa teologista perinnettä itsessään ja kritisoi minkäänlaisen prefiksin liittämistä tieteenalan nimen eteen. Hänen mukaansa ekoteologia on vakuuttavinta teologiaa ilman etuliitettä, jossa piilee jopa eräänlainen populismin vaara.³⁵ Teologian tohtori Panu Pihkalan mukaan käsite sisältää tiettyjä taustaoletuksia, kun sitä käytetään osoittamaan ympäristöarvot huomioivia teologeja. Tässä puolestaan piilee vaara, sillä ihmisryhmien jäsentäminen ja määrittäminen sisältää aina vallankäyttöä. Pihkala näkeekin ekoteologian käsitteen eräänlaisena välineenä, jolla ympäristöarvoja ajavat teologit voidaan eristää valtavirrasta ikään kuin omaksi vähemmistöliikkeekseen. Vallankäyttöllinen riski tällaisessa identiteettipoliittisessa ryhmittelyssä on, että ihmisiä laajalti koskettava ympäristöhuoli tulee ohitetuksi ja supistetuksi vain ”luonnonsuojelijoiden” vähemmistöliikkeen asiaksi.³⁶ Päädyin kuitenkin omassa tutkimuksessani käyttämään ekoteologian käsitettä, sillä se esiintyy niin yleisesti kirjallisuudessa, johon tutkimukseni teoreettinen viitekehys nojaa. Käsitteen kiertäminen tai poisjättäminen ei tuntunut mielekkäältä varsinkaan silloin, kun sitä oli kirjallisuudessa käytetty.

Kirkko ei Veikkolan mukaan ole määritellyt virallista kantaansa evoluutioteoriaan. Teologia ja kristilliseenkin uskoon sisältyvät myytit sen sijaan ovat pohjimmiltaan pyrkimyksiä kuvata abstraktin Jumalan suhdetta konkreettiseen maailmaan, esimerkiksi luontoon.³⁷ Teologian tehtäväksi voidaan myös katsoa luonnontieteen saavutusten ja muun modernin informaation liittämistä uskon värittämään maailmankatsomukseen. Näin ollen voidaan puhua evoluution teologiasta, jossa evoluutio ja muu luonnonhistoriallinen kehitys nähdään Jumalan aikaansaamina ja vaikuttamina tapahtumina.³⁸ Myös roomalais-katolisen systemaattisen teologian ja etiikan viitekehyksessä toimivan teologi Jame Schaeferin mukaan tieteen käsitys maailmankaikkeuden synnystä voi tukea teologisia näkemyksiä niiden poissulkemisen sijaan. Tällöin Jumala nähdään vähintään evoluutioprosessin alullepanneena voimana, joka yhä pitää yllä luomakunnan olemassaoloa ja sen prosesseja.³⁹

---

³⁴ Veikkola 2007, 38–39.

³⁵ Annala 1989, 184.

³⁶ Pihkala 2015, 121 & 134–135.

³⁷ Veikkola 1992, 114–115.

³⁸ Veikkola 1992, 117.

³⁹ Schaefer 2009, 4.

Prosessiteologiassa on pyritty integroimaan teologinen maailmankuva luonnontieteellisessä tutkimuksessa saatuihin tietoihin maailmasta ja sen synnystä.⁴⁰ Vaikka kaikki prosessiteologia ei ole ekoteologiaa, on sillä Ilkka Sipiläisen mukaan huomattavan paljon ekoteologian kanssa yhteneviä, luomakunnan holistisuutta korostavia dimensioita.⁴¹ Prosessiteologiassa luomisen ei tunnusteta tapahtuneen täysin tyhjästä; sen sijaan Jumalan ajatellaan luoneen maailman kaaoksen tilasta, jossa on ollut vain hyvin alkeellisia ja satunnaisia tapahtumia.⁴² Luomakunnan järjestyksen katsotaan pysyvän yllä Jumalan vaikutuksesta: prosessiteologian mukaan hän ohjaa, taivuttelee ja järjestää luomakuntaa ja kaikkea, millä luomakunnan sisällä on puolestaan kyky luoda.⁴³ Mikäli todellisuuden prosesseista etsitään suoraa Jumalan olemassaoloon ja toimintaan viittaavia todisteita, eristetään Jumala Veikkolan mukaan ikään kuin omaksi todellisuudekseen, joka vain ulkoapäin puuttuisi luomakunnan prosesseihin. Hän tähdentää, että teologian tulee Jumalasta puhuessaan huomioida aina myös luonnontieteellinen tieto todellisuuden luonteesta.⁴⁴

Ainoa keino ymmärtää Jumala ilman, että revimme hänet irralleen todellisuudestamme, on Veikkolan mukaan käsittää hänet koko näkyvän todellisuuden olemassaolon ”alustana”. Jumala tulee tällöin nähdä kaikkea olemassa olevaa suurempana siten, että meidän käsittämämme todellisuus kaikkineen sijaitsee ikään kuin Jumalan ”sisäpuolella”, Jumalassa.⁴⁵ Puhutaankin panenteismista, jossa edellä mainitun tavoin ajatellaan koko maailmankaikkeuden lepäävän Jumalassa. Käsite tulee kreikan kielen sanoista *pan (kaikki) en (-ssa) theos (jumala)* ja tarkoittaa näin ollen sanamukaisesti ”kaikki on Jumalassa”. Panenteismia voidaan pitää yhtenä muotona panteismista, jossa kaikkea olemassaolevaa pidetään jumaluutena. Käsitteet juontuvat samoista sanoista – vain ratkaiseva *en*-sana erottaa merkitykset toisistaan.⁴⁶ Sipiläisen mukaan ekoteologiassa käytetyssä panenteismin käsitteessä ei kuitenkaan ole kyse panteismista, ja toisin kuin panteismi on panenteismi hyväksytty osaksi kristillistä traditiota.⁴⁷ Panenteismissa Jumalan ajatellaan olevan läsnä kaikkialla luomakunnassaan, mutta samanaikaisesti luomakunta ei ole yhtä kuin Jumala – Jumala on enemmän kuin vain luotujensa summa.⁴⁸ Myös Martti Luther katsoi Jumalan olevan

---

⁴⁰ Veikkola 1992, 123–127.

⁴¹ Sipiläinen 2007, 48.

⁴² Cobb & Griffin 1976, 65.

⁴³ Veikkola 1992, 123–127.

⁴⁴ Veikkola 1992, 127–128.

⁴⁵ Veikkola 1992, 127–128.

⁴⁶ Teinonen 1999, 242–243.

⁴⁷ Sipiläinen 2007, 50.

⁴⁸ Kainulainen 2007a, 118.

läsnä jokaisessa luomakuntansa osasessa; ajatus taivaassa, kaukana luonnosta asuvasta Jumalasta levisi kristinuskossa vasta Lutherin jälkeen valistuksen ajalla.⁴⁹

Vapautuksen teologialla tarkoitetaan monimuotoista teologista suuntausta, jossa kristinuskon sanomaa tarkastellaan poliittisesti, etnisesti tai feministisesti. Vapautuksen teologit ovat useimmiten jollakin tavalla sitoutuneet köyhiin, sorrettuihin tai muutoin yhteiskunnan vähäosaisimpiin ryhmiin, joiden kärsimyksessä Jumalan katsotaan olevan erityisellä tavalla läsnä. Kristityn tehtävänä puolestaan pidetään solidaarisuutta juuri sorrosta ja epäoikeudenmukaisuudesta kärsiviä vähäosaisia kohtaan. Ympäristöön ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvien kysymysten on vapautuksen teologiassa nähty usein linkittyvän yhteen: Myös luonto voidaan nähdä osana maailman herruuskien ja vallanpitäjien jalkoihin jäänyttä joukkoa, joka tulee vapauttaa sorron ja alistamisen kahleista. Ekoteologia on Veikkolan mukaan luonteeltaan vapautuksen teologiaa; kaikki vapautuksen teologia ei kuitenkaan ole ekoteologiaa.⁵⁰

Ekofeministisessä teologiassa yhdistyy naisnäkökulma sekä huoli ympäristön tilasta. Teologian tohtori Pauliina Kainulaisen mukaan ekofeministisessä ajattelussa nähdään sekä ihmisen ja luonnon että miehen ja naisen välillä sama hierarkkinen ja alistava rakennelma, joka pyritään murtamaan tasa-arvon tieltä.⁵¹ Vapautuksen teologia, feministinen teologia sekä ekoteologia ovat uudehkoja teologian virtauksina, joita kaikkia yhdistää pyrkimys muovata kristillistä tulkintaperinnettä huomioimaan sorron alle jääneitä ihmisiä ja luontoa yhä paremmin. Ekofeministisessä teologiassa nämä näkökulmat yhdistyvät Kainulaisen mukaan ainutlaatuisella tavalla. Hän korostaa relationaalisuuden merkitystä ekofeminismin ytimessä: maailma on holistinen kokonaisuus, jonka kaikkia osia määrittää keskinäinen riippuvuussuhde. Tästä lähtökohdasta käsin ekofeministinen ajattelu edesauttaa sellaisen teologian syntymistä, jossa tunnustetaan sekä ihmisruumiin että muun luonnon pyhyys ja itseisarvo.⁵²

Mystiikan teologiassa todellisuuden luonne ja sen perimmäinen salaisuus, Jumala, nähdään eräänlaisena mysteereinä. Ihminen voi lähestyä ja koettaa tehdä Jumalan itselleen ymmärrettäväksi monella eri tapaa, mutta loppupeleissä Jumalan katsotaan olevan kaikkien määritelmien saavuttamattomissa. Mystiikan teologiassa korostuukin opillisten muotoilujen sijaan kokonaisvaltainen tapa hahmottaa

---

⁴⁹ Suutala 2007, 115–116.

⁵⁰ Veikkola 2007, 34 & 39.

⁵¹ Kainulainen 2007c, 171.

⁵² Kainulainen 2007c, 171–175.

maailmaa: yksilölliset kokemukset, tunne sekä intuitio toimivat merkityksiä välittävinä kanavina.⁵³

2.3.1 Kristillinen perinne ja ympäristö

Varhaisessa kristillisyydessä todellisuuden luonnetta pidettiin sakraalina. Havaittu maailma käsitettiin valtavaksi kosmiseksi yhteisöksi, jonka aineelliset osaset ikään kuin viestivät ”takanaan” olevasta perimmäisestä todellisuudesta. Sakramentaalinen maailmankuva on säilynyt ortodoksisessa ja katolisessa traditiossa elinvoimaisempaan kuin protestanttisuudessa.⁵⁴ Ortodoksinen pappi Heikki Huttunen kirjoittaa kaiken olemassa olevan elämän olevan pyhää, koska Jumala on luomisellaan antanut sille elämän ja koska sillä tätä kautta on aineellisen olemuksensa välityksellä yhteys Jumalaan. Ortodoksisessa perinteessä korostetaan ihmisen asemaa yhtä aikaa sekä yhtenä eläimistä että enkelien vertaisena henkisenä luotuna, jonka tehtävänä on toimia ikään kuin luomakunnan pappina.⁵⁵

Luterilaisuutta puolestaan on syytetty yhdeksi nykyisten ympäristöongelmien suurista aiheuttajista, sillä sen perinteessä on painotettu vahvasti työn ja yhteiskunnallisen moraalin merkitystä. Inarin seurakunnan emerituskirkkoherra Jouko Lepistö mukaan Lutherin ajattelussa oli kuitenkin myös luonnon suojelun ja käytön välistä tasapainoa korostavia piirteitä. Hän kirjoittaa Lutherin pitäneen luomakuntaa ennen kaikkea Jumalan kunnian julistajana, jota ihmisen on lupa hyödyntää huolehtien kuitenkin samalla sen hyvinvoinnista.⁵⁶ Myös Pihkalan mielestä luterilaisuus voi selvästi rohkaista kantamaan vastuuta ympäristöstä ja tarjota lohtua ympäristökriisin kohtaamiseen. Työnteon tärkeyden korostamisen ohella on luterilaisuudessa painotettu myös vastuullisuutta.⁵⁷

Tässä tutkimuksessa käytetyssä kirjallisuudessa mainitaan usein kristinuskosta nousseet kielteiset vaikutukset länsimaiseen luontosuhteeseen.⁵⁸ Kristinuskon on historiansa saatossa pyrkinyt erottautumaan luonnonuskonnoista demonisoimalla eläimet, joita niissä pidettiin pyhinä. Antiikin kreikassa vallalla ollut dualistinen ihmiskäsitys pesiytyi myös kristinuskoon, minkä seurauksena kahtiajako

---

⁵³ Kainulainen 2007a, 112.

⁵⁴ Veikkola 2007, 36–37.

⁵⁵ Huttunen 2007, 66–70.

⁵⁶ Lepistö s.a., 6.

⁵⁷ Pihkala 2016, 113–116.

⁵⁸ Ks. esim. Kainulainen 2007b, 13–14; White 1967; Veikkola 2007, 23; Suutala 2007, 112; Kainulainen 2007c, 170.

ihmisen ja eläimen, miehen ja naisen sekä ruumiillisuuden ja hengellisyyden välillä syveni myös kristillisessä ajattelussa. Luonto ja naiseus on perinteisesti yhdistetty toisiinsa, kun taas miehen on katsottu edustavan ylempiä arvoja vastakohtaa koko muulle luomakunnalle: Sielua, henkeä ja järkeä.⁵⁹ Seemiläisessä kulttuurissa, Raamatun synnyinkontekstissa, maailmankuva oli kuitenkin antiikin dualistisen käsityksen vastakohta. Ymmärrys todellisuudesta oli konkreettinen ja kokonaisvaltainen, eikä sielua ja ruumista erotettu toisistaan; niiden nähtiin päinvastoin olevan yksi erottamaton kokonaisuus.⁶⁰

Kristillisen teologia kohtasi tarpeen omalle ympäristöherätykselleen 1960-luvulla, kun amerikkalaisessa Science-aikakauskirjassa julkaistiin historioitsija Lynn White Juniorin artikkeli *The Historical Roots of Our Ecologic Crisis*. Artikkelin toimitettiin eräänlaisena lähtölaukauksena sen tutkimiselle, millaisia teologisia ja maailmankatsomuksellisia juuria käsillä olevalla ympäristökriisillä oikein oli.⁶¹ Whiten mukaan keskiaika oli käännteentekevä aikakausi ihmisen ja luonnon suhteessa eritoten sen vuoksi, että teknologian ja tieteen vallankumous sai silloin alkunsa. Ennen ihminen oli ollut osa luontoa ja elänyt sen ehdoilla; nyt ihminen kuitenkin kohottautui luonnon yläpuolelle hyödyntämään sitä yli omien tarpeidensa. Ihmisten toiminta luontoa kohtaan kumpuaa Whiten mukaan siitä, kuinka oma asema suhteessa ympäristöön hahmotetaan. Syyksi ihmisen keskiaikaiselle eriytymiselle luonnosta White näkee kristinuskon, joka kulttuurisella vallankumouksellaan peittosi pakanaukonnot. Hän kirjoittaa kristinuskon – etenkin sen läntisen perinteen – olevan maailmanhistorian ihmiskeskeisin uskonto. Tätä White perustelee erityisesti Raamatun luomiskertomuksella, jossa Jumala loi ihmisen omaksi kuvakseen ja kaiken muun tämän hyödynnettäväksi ja hallittavaksi. Teknologia ja tiede eivät Whiten mielestä voi pelastaa maailmaa tuhoisalta ympäristökriisiltä, koska nekin ovat saaneet alkunsa kristinuskon värityksestä maailmankuvasta. Ratkaisuna on hänen mukaansa oltava kristillisen perinteen uudelleenarviointi: sen perusolettamuksen hylkääminen, että luonnolla ei olisi muuta arvoa kuin palvella ihmisen tarpeita.⁶²

Myös teologian tohtori ja Oulun hiippakunnan emeritushiippakuntadekaani Keijo Nissilä pitää keskiaikaa merkittävänä käännekohtana kirkon ja luonnon suhteessa. Siinä missä White syyttää ympäristöongelmista melko suorasti kristinuskon ja sen oppia, näkee Nissilä kirkon luontosuhteen ohentumisen seurauksena pi-

---

⁵⁹ Suutala 2007, 113–114.

⁶⁰ Kainulainen 2007C, 169.

⁶¹ Veikkola 2007, 22.

⁶² White 1967, 1205–1207.

kemminkin teologian ja luonnontieteen epäonnistuneesta kohtaamisesta. Kirkko ja modernin luonnontieteen pioneerit olivat kumpikin sitä mieltä, ettei toisen tulisi puuttua heidän asioihinsa vaan pysytellä omalla alueellaan. Tämä Nissilän ”kohtalokkaaksi työnjaoksi” nimittämä vastakkainasettelu suisti kirkon lopulta ulos luontoa koskevista kysymyksistä ja niistä keskustelemisesta.⁶³ Kristillisessä viitekehyksessä tosin myönnetään luomiskertomuksen ongelmallisuus sen taustalla, että luomakunnan utilistista ja seurauksista piittaamatonta hyväksikäyttöä on perusteltu ihmisen ylimmällä asemalla luomakunnan arvohierarkiassa.⁶⁴

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelmassa *Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus* todetaan, ettei juutalais-kristillinen perinne korosta ihmisen yliveraista asemaa suhteessa muuhun luontoon tai oikeuta luonnonvarojen mielivaltaista hyväksikäyttöä. Kristinuskoa enemmän luonnon riistämiseen ovat ilmasto-ohjelman kirjoittajien mukaan vaikuttaneet etenkin 1600–1700-luvuilla vaikuttaneet tieteellis-tekniset sekä valistukselliset aatteet. Ennen 1600-lukua luonto oltiin käsitelty Euroopassa harmonisena ja yhtenäisenä kokonaisuutena, jonka lähtökohtana tulkittiin kristillisessä kontekstissa olevan Jumala. Mekanisoituneen maailmankäsityksen myötä luomakuntaa ei kuitenkaan enää nähty Jumalan läsnäolon paikkana; siitä oli tullut valtava, matemaattis-luonnontieteellisten lainalaisuuksien mukaan toimiva koneisto. Valistusfilosofian myötä kaikkivaltias Jumala korvautui länsimaisessa ajattelussa kaikkivaltiaalla järjellä. 1800-luvulta alkaen sekä kristillisissä luomiskertomusten tulkinnoissa että muussakin teologiassa alkoi esiintyä näkemyksiä, joiden mukaan ihmisen tuli pyrkiä ylentämään itsensä suhteessa muuhun luontoon. Muun luomakunnan rajattoman hyväksikäyttämisen katsottiin myös kuuluvan ihmisen perusoikeuksiin.⁶⁵

Kristinuskon traditio sisältää myös vahvan luomakunnan yhtenäisyyttä korostavan dimension.⁶⁶ Ennen valistusta kristillinen maailmankuva oli lähempänä holistista tai orgaanista käsitystä todellisuudesta: Maailma nähtiin kokonaisuutena, jonka kaikki osat ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja riippuvaisia toinen toisistaan. Veikkola viittaa useaan lähteeseen kirjoittaessaan, että holistista ja orgaanista maailmankuvaa tukeva raamatuntulkinta on löydettävissä vielä reformaationaikaisesta teologiasta, mutta sen jälkeen korostus on jälleen hiipunut.⁶⁷ Myös kirkkoisät ja keskiajan teologit – muun muassa kirkkoisät Augustinus ja Johannes Khrysostomos

---

⁶³ Nissilä 2007, 78.

⁶⁴ Kainulainen 2007b, 14; WCC Programmes 2005, 18; Kirkkohallitus 2008, 18–20.

⁶⁵ Kirkkohallitus 2008, 18–19.

⁶⁶ Kirkkohallitus 2008, 20.

⁶⁷ Veikkola 2007, 35–36.

sekä Tuomas Akvinolainen – painottivat teologiassaan luodun maailman hyvyyttä. Koko luomakunta moninaisuudessaan nähtiin Jumalan luomana, minkä perusteella kaikkia sen osasia pidettiin hyvinä ja niillä katsottiin olevan arvo sekä tarkoitus.⁶⁸ Luomakunnan itseisarvoa ja hyvyyttä perustellaan etenkin Vanhan testamentin luomiskertomuksella, jossa hyvän Jumalan kerrotaan luoneen kaiken hyväksi. Kirkon näkemyksen mukaan Jumala puhuttelee luotujaan luomakuntansa kautta, mikä tarkoittaa hänen olevan läsnä luomakunnassaan. Tämän puolestaan tulisi toimia perusteena sille, että kunnioittaisimme luontoa ja pitäisimme sitä pyhänä.⁶⁹

2.3.2 Ihminen luomakunnassa

Kirkkojen maailmanneuvoston ilmasto-ohjelmassa todetaan, että ihminen on kutsuttu osallistumaan Jumalan työhön koko luomakunnan hyvinvoinnin ylläpitämiseksi.⁷⁰ Annala laajentaakin Lutherin uskon ja rakkauden teologiaa ihmiskeskeisen rakkausteologian lisäksi luontokeskeiseen rakkausteologiaan. Siinä Jumalan katsotaan rakastavan juuri sellaista, mitä vanha, armosta vielä osaton ihminen ei pitäisi missään arvossa. Armosta osalliseksi tulleen ihmisen onkin pyrittävä elämään Jumalan rakkautta todeksi tässä maailmassa, mikä tarkoittaa rakkauden kohdistamista yhtä lailla sen tarpeessa oleviin ihmisiin, kasveihin, eläimiin kuin puhtaaseen ilmaan ja veteenkin.⁷¹ Huttunen puolestaan kirjoittaa lähimmäisyydestä, jolla hänen mukaansa tarkoitetaan Uudessa testamentissa ihmiskunnan keskuudessa vallitsevaa oikeudenmukaisuutta. Lähimmäisyys on kuitenkin hänen mukaansa tarkoitus ulottaa ihmisen lisäksi myös muihin luotuihin, minkä tulisi näkyä askeesina eli kilvoituksena. Askeesin tarkoituksena on ortodoksisessa perinteessä tavoitella nautinnon ja mukavuuksien sijasta aineellisen hyvän todellisen arvon löytämistä hiljaisuudesta, yltäkylläisyydestä pidättyymällä. Huttunen korostaakin kreikankielistä käsitettä *metanoia* kristityn oikeanlaisena elämänasenteena: Mielenmuutosta merkitsevän sanan ajatuksena on suunnata ihmisen ajatukset luojaansa muun luomakunnan ja aineellisen hyvän kautta. Tällainen mielenmuutos ja katumus synnistä ovat Huttusen mukaan myös kristillinen ratkaisu ihmisen aikaansaamaan ympäristökriisiin.⁷²

---

⁶⁸ Schaefer 2009, 17–18.

⁶⁹ Kirkkohallitus 2008, 23.

⁷⁰ WCC Programmes 2005, 21 & 23–25.

⁷¹ Annala 1989, 189–190.

⁷² Huttunen 2007, 84–88.

Lunastus on saanut kristillisessä perinteessä usein luomista keskeisemmän aseman.⁷³ Teologisessa ja ekumeenisessa ympäristöasioita koskevassa keskustelussa Raamatun ensimmäiseen luomiskertomukseen pohjautuva käsite *dominium terrae* (suom. *maan herruus* tai *hallintavalta*) on noussut vahvasti esille. Kirkot ovat pohtineet käsitteen teologista merkitystä kristilliselle ihmis- ja maailmankuvalle laajalti, ja monenlaisia tulkintoja on esitetty. Ihmisen hallintavaltaa ja asemaa luomakunnassa on pyritty tarkastelemaan muun muassa samaisesta luomiskertomuksesta peräisin olevan *Imago Dei* (suom. *Jumalan kuva*) -ajatuksen valossa. Ekumeenisessa keskustelussa *dominium terrae* on Veikkolan mukaan päädytty tulkitsemaan niin kutsutuksi tilanhoitajuudeksi. Tällä viitataan ihmisen asemaan luomakunnan tilan- tai taloudenhoitajana, jonka hoitoon luomakunta on uskottu ja joka on myös vastuussa Jumalalle tästä tehtävästään.⁷⁴ Näkemyksessä ihmisestä Jumalan tilanhoitajana ihmisen erityinen asema suhteessa muuhun luomakuntaan säilyy ennallaan. Ympäristöongelmien syynä nähtävä vääristynyt jumalasuhte ja siitä johtuva erityisaseman väärinkäyttäminen saavat kuitenkin eheyttävän ulottuvuuden: tilanhoitajana ihmisen on heijastettava Jumalan rakkautta ja huolenpitoa kaikkiin muihinkin luotuihin, eikä ahneudelle ja utilismille jää sijaa.⁷⁵

2.3.3 Ympäristöongelmat teologisesta näkökulmasta

Mikä siis on kirkon näkökanta siihen, miksi ympäristöongelmia on olemassa? Evoluutioteologisesti ympäristöongelmat ovat tulkittavissa seuraamuksina syntiinlankeemuksesta ja ihmisten syntisyydestä, jotka aiheuttavat säröjä Jumalan hyvän tahdon toteutumiseen maailmassa.⁷⁶ KMN:n ilmasto-ohjelmassa puolestaan todetaan ilmastonmuutoksen syiden piilevän hieman konkreettisemmin paitsi yritystoiminnassa ja politiikassa myös yksittäisten ihmisten elintavoissa. Teollistuneissa hyvinvointivaltioissa kulutusyhteiskunnan totumuksille sokeutuu helposti, jolloin muunlaisia vaihtoehtoja materialistiselle elämäntavalle voi olla vaikea nähdä. Ilmasto-ohjelmassa todetaan, että tämä yhteyden kadottaminen Luojaan ja muuhun luomakuntaan saattaa hyvinkin olla paholaisen toimintaa maailmassa.⁷⁷ Ortodoksisessa teologiassa korostetaan Jumalan kuvaksi luodun ihmisen vapautta, jota tämä käytti paratiisissa väärin rikkoessaan ainutta luojansa antamaa käskyä ja pyrkiessään näin

---

⁷³ Sipiläinen 2007, 57.

⁷⁴ Veikkola 1992, 187–193.

⁷⁵ Veikkola 2007, 32.

⁷⁶ Veikkola 1992, 117.

⁷⁷ WCC Programmes 2005, 20.

tulemaan omin avuin Jumalan kaltaiseksi. Ortodoksisessa perinteessä tätä ihmisen itsestä tekoa pidetään kaiken synnin ja pahuuden alkulähteenä, josta myös ympäristöongelmat juontavat juurensa.⁷⁸

Eräs teologinen teoria ympäristöongelmien syille pohjautuu kirkkoisä Augustinuksen käyttämään *konkupiskenssin* käsitteeseen, joka tarkoittaa elämän halua tai elämän janoa – vastaavaa ilmiötä nimitetään psykologisessa viitekehyksessä *libidoksi*. Suuntautuessaan Jumalaan tämä ihmistä ohjaava elämänvietti on hyvä, mutta vääränlaisiin kohteisiin suuntautuessaan se voi vääristyä. Ympäristöongelmien puolestaan voidaan katsoa johtuvan ihmiskunnan vääristyneestä konkupiskenssistä, joka aiheuttaa kyltymätöntä ahneutta materian, mammonan ja hyvinvoinnin tavoitteluun. Paratiisissa näin ei alun perin ollut, mutta syntiinlankeemuksen vuoksi ihminen yrittää teologisesta näkökulmasta katsottuna saavuttaa alkuperäisen täydellisen tyydytyksen tilansa rakastamalla ja tavoittelemalla maallista hyvää. Ratkaisuksi tilanteeseen Augustinus tarjoaa Annalan mukaan Jumalaa, joka ihmisen alkuperäisenä rakkauden kohteena ja ehtymättömänä elämän lähteenä onnistuisi täyttämään konkupiskenssimme kyltymättömän elämän- ja rakkaudenjanon. Tämän muutoksen aikaansaamisen keskiössä ei ole ihmisen oma tahto vaan Jumalan armo, joka voi korjata vääristyneestä konkupiskenssistä rikki menneen maailmankuvan.⁷⁹

2.4 Aiempi tutkimus

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien ympäristönäkemyksiä ei ole aiemmin tutkittu. Ekoteologisia, seurakuntien ympäristökasvatukseen liittyviä ja muulla tavoin ympäristöasioita käsitteleviä teoksia on kuitenkin julkaistu. Uskontotieteilijä Heikki Pesosen väitöskirja *Vihertyvä kirkko – Suomen evankelisluterilainen kirkko ympäristötoimijana* käsittelee Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ympäristötoimintaa kirkon ja yhteiskunnan välisen suhteen näkökulmasta.⁸⁰ Pesonen käyttää aineistonaan kirkon piirissä tehtyjä julkaisuja ja kannanottoja sekä sen ympäristötoimintaa käsittelevää uutisointia, joita 1970-luvulla alkaneesta ympäristöliikkeenä lähtien alkoi ilmaantua. Pesonen nimittää tätä prosessia ”vihertymiseksi” ja kertoo Suomen evankelis-luterilaisen kirkon aktivoituneen sen saralla erityisesti 1990-luvulla.⁸¹

---

⁷⁸ Huttunen 2007, 72–73.

⁷⁹ Annala 1989, 185–188.

⁸⁰ Pesonen 2004, 23.

⁸¹ Pesonen 2004, 7 & 22–24.

Ympäristötoimijuuden teemaa Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa käsittelee myös Kaisa Kallion vuonna 2013 julkaistu kasvatustieteen pro gradu -tutkielma ”*Toivon mukkaan meille tulee tämmöinen puhdas, raikas seurakuntayhtymä*” – Joensuun seurakuntayhtymän ympäristöryhmän jäsenten kokemuksia ympäristötoimijuudesta. Tutkimuksessa tarkasteltiin Joensuun seurakuntayhtymän ympäristötoimijuutta ensinnäkin siitä näkökulmasta, millaisessa asemassa ympäristötyö on seurakuntayhtymän toiminnassa sekä kuinka sitä perustellaan. Toiseksi Kallio haastatteli seurakuntayhtymän ympäristötyöryhmän jäseniä siitä, millaisena he kokivat kirkkoon kohdistetut toiminnalliset ja kannanotolliset odotukset ympäristöasioiden suhteen. Haastatteluissa kartoitettiin myös työryhmän jäsenten kokemuksia ympäristötoimijuudesta sekä henkilökohtaisella että seurakuntayhtymän tasolla.⁸²

Jouko Lepistön väitöskirjan pohjalta on muokattu vuonna 1997 julkaistu teos *Unohtuiko ihminen? Ympäristönsuojelu paikallisseurakunnan näkökulmasta*. Lepistön toteuttaman kyselytutkimuksen tarkoituksena oli ensisijaisesti selvittää Inarin seurakuntalaisten näkemyksiä ympäristönsuojelusta ja sen perusteista. Hän myös tarkasteli systemaattisin menetelmin eri teologiien ympäristöajattelua erityisesti siitä näkökulmasta, miten ympäristöajattelu on näkynyt paitsi luterilaisessa myös ekuumeenisessa kontekstissa.⁸³

Kati Tervo-Niemelä on tarkastellut vuonna 2018 Kirkon akateemiset AKI r.y.:n jäsentutkimuksessa pappien ja kanttoreiden näkemyksiä muun muassa työstään, työhyvinvoinnistaan sekä ammattiliitoistaan. Tutkimuksessa kartoitettiin muun muassa sitä, mitkä seurakuntatyön tehtävät ovat pappien ja kanttorien mielestä tärkeitä.⁸⁴ Tämän pro gradu -tutkielman kannalta erityisen mielenkiintoista on, että 33 prosenttia kyselyyn vastanneista papeista piti kestäväää kehitystä ja ekologisen vastuun edistämistä erittäin tärkeänä osana seurakuntatyötä. Kuitenkin esimerkiksi heikoimmassa asemassa olevien ihmisten auttamista piti erittäin tärkeänä 73 prosenttia ja oikeudenmukaisuuden edistämistä 48 prosenttia kyselyyn vastanneista papeista.⁸⁵ Tulokset antavat syitä olettaa, ettei valtaosa kyselyyn vastanneista papeista tai teologeista ole yhdistänyt epätasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden osa-alueita ainakaan oman työnsä näkökulmasta kestävään kehityksen ja ekologisen vastuun kysymyksiin. Tervo-Niemelän tutkimuksessa selvisi myös, että naispuoliset papit pitivät keskimäärin mieskollegoitansa tärkeämpinä tasa-arvoon, vähemmistöoikeuksiin, heikoimmas-

---

⁸² Kallio 2013, 2.

⁸³ Lepistö 1997, 5 & 11–12.

⁸⁴ Tervo-Niemelä 2018, 22–30.

⁸⁵ Tervo-Niemelä 2018, 44–47.

sa asemassa olevien auttamiseen, yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen sekä ekologiseen vastuuseen liittyviä työn osa-alueita.⁸⁶

Philip Schwadel ja Erik Johnson ovat tutkineet, mitkä suorat ja epäsuorat tekijät vaikuttavat evankelikaalisten protestanttien muita amerikkalaisia nuivempaan suhtautumiseen ympäristöpolitiikkaa sekä valtion ympäristönsuojeluun ohjaamia menoja kohtaan. Evankelikaalisilla protestanteilla tarkoitetaan artikkelissa yleisesti kaikkia konservatiivisiin protestanttisiin liikkeisiin kuuluvia ihmisiä.⁸⁷ Schwadelin ja Johnsonin tutkimustulokset vahvistivat edeltäneissä tutkimuksissa ilmiöiden havainnon siitä, että evankelikaaliset protestantit kannattavat erityisen epätoivotaivasti rahan käyttämistä ympäristön suojelemiseen ja parantamiseen. Pääasiallinen taustavaikutin tähän ilmiöön löytyi tutkimuksen mukaan evankelikaalisten protestanttien kirjaimellisesta raamatuntulkintatavasta.⁸⁸

Andrew Village pyrkii tutkimuksellaan *Was White Right? Biblical Interpretation, Theological Stance and Environmental Attitudes among a Sample of UK Churchgoers* laajentamaan ja syventämään yhdysvaltalaisen tutkimuskentän käsitystä siitä, että kirjaimellinen raamatuntulkinta vaikuttaa olevan yhteydessä negatiiviseen ympäristönsuojeluasenteeseen. Village tarkastelee Iso-Britannian kontekstissa, onko Genesiksen kirjaimellinen tai vastaavasti symbolinen tulkintatapa yhteydessä ympäristöasenteisiin ja mikäli on, vaikuttavatko ne näihin suorasti vai epäsuorasti.⁸⁹ Kirjaimellinen raamatuntulkinnan havaittiin korreloivan negatiivisesti ympäristöasenteita kartoittaneiden muuttujien kanssa; luonnon hallintaa sekä tilanhoitajuutta mitanneiden muuttujien kanssa se puolestaan korreloi positiivisesti. Symbolinen tapa tulkita Genesisistä korreloi sen sijaan positiivisesti ympäristömuuttujien sekä sakramentaalisen luomisnäkemysten kanssa ja negatiivisesti luonnonherruuden sekä tilanhoitajuuden mittarien kanssa.⁹⁰

Clarence Tsimpo ja Quentin Wodon tarkastelevat artikkelissaan *Faith Affiliation, Religiosity, and Attitudes Towards the Environment and Climate Change*, ovatko uskavaiset ihmiset muita sitoutuneempia pitämään ympäristöongelmia ja ilmastonmuutosta merkittävinä asioina ja toimimaan niihin puuttumiseksi. Tutkimusaineistona Tsimpolla ja Wodonilla on World Values Survey -kyselytutkimuksesta saatu data, jota he tarkastelevat siitä näkökulmasta, kuinka uskonnolliset kytkökset ja uskonnollisuuden voimakkuus vaikuttavat ympäristö- ja ilmastoasenteisiin. Uskon-

---

⁸⁶ Tervo-Niemelä 2018, 44–47.

⁸⁷ Johnson & Schwadel 2017, 179–180.

⁸⁸ Johnson & Schwadel 2017, 179 & 195.

⁸⁹ Village 2015, 23 & 30.

⁹⁰ Village 2015, 38–39.

nollisimmat vastaajat eivät pitäneet ympäristön tilaa niin kansallisella kuin globaalilakaa tasolla kaikkein akuuteimpana ongelmana samassa määrin kuin vähemmän uskonnolliset vastaajat. Toisaalta uskonnollisempien vastaajien havaittiin pitävän muita vastaajia useammin ympäristöongelmia vakavina asioina ja olevan myös halukkaampia sijoittamaan joko omia tai verovaroja ympäristön saastumisen ehkäisemiseen. Uskonnollisimmat vastaajat myös pitivät muita useammin ympäristöä taloudellista kasvua tärkeämpänä arvona. Kaiken uskonnollisuuden voimakkuuden havaittiin olevan uskonnollisia kytköksiä merkittävämpi taustatekijä. Tsimpo ja Wodon kuitenkin korostavat, ettei näistä tutkimustuloksista tule tehdä liian suuria johtopäätöksiä. Enemmän uskonnollisten vastaajien ei heidän mukaansa voi esimerkiksi päätellä olevan muita vähemmän huolissaan ympäristöongelmista tai jäävimpiä toimimaan niiden ratkaisemiseksi, vaikka he eivät näiden tulosten perusteella asettaneetkaan niitä kaikista ongelmista ensisijaisimmaksi.⁹¹

Matthew B. Arbuckle ja David M. Konisky ovat julkaisseet vuonna 2015 tieteellisessä aikakauslehdessä *Social Science Quarterly* artikkelin *The Role of Religion in Environmental Attitudes*. Artikkelin käsittelee vain Yhdysvalloissa ilmenviä ympäristöasenteita ja uskonnollisuutta, mutta sen sisältö on relevanttia myös tämän tutkielman kannalta. Arbuckle ja Konisky korostavat, ettei uskonnon yhteydestä ympäristöasenteisiin ole olemassa selkeää ja yhdenmukaista teoriaa. Artikkelissa nostetaan esille myös ristiriita, joka ilmenee uskonnon ja ympäristöasenteiden välistä suhdetta selvittäneissä tutkimuksissa. Joidenkin tutkimustulosten perusteella uskonnollisiin traditioihin kuuluvat ihmiset ovat vähemmän huolissaan ympäristön tilasta kuin muut ikätoverinsa; osassa tutkimuksista on puolestaan saatu täysin päinvastaisia tuloksia. Omien tutkimustulostensa perusteella Arbuckle ja Konisky ovat kuitenkin löytäneet kytköksiä juutalais-kristillisen perinteen, erityisesti evankelikaalisten protestanttien, ja matalamman ympäristöhuolen välillä.⁹²

Forrest Clingermanin ja Kevin J. O'Brienin artikkelissa *Playing God: Why religion belongs in the climate engineering debate?* uskonto nähdään perustavanlaatuisena rakenteena sekä yksilöiden että yhteiskuntien itseymmärryksessä. Clingermanin ja O'Brienin mukaan uskonnollista näkökulmaa ei tulisikaan kokonaan erottaa ympäristöpoliittisesta päätöksenteosta, sillä teologinen ja uskontotieteellinen tutkimus voi parhaassa tapauksessa toimia eräänlaisena sovittelijana ja viestinviejänä tiedemaailman ja uskonnollisten yhteisöjen välillä. Artikkelissa uskonnollisen kes-

---

⁹¹ Tsimpo & Wodon 2016.

⁹² Arbuckle & Konisky 2015, 1244–1245.

kustelun huomioimista ilmastopoliitikassa perustellaan myös uskonnon auktoriteetilla joko oikeuttaa tai haastaa tiedeyhteisön vaikutusvalta. Lisäksi uskonto tarjoaa Clingermanin ja O'Brienin mukaan paitsi symboliikkaa ilmastosuunnittelun ymmärtämiseen myös välineitä ilmastopoliittisen keskustelun moraaliseen arvioimiseen.⁹³

2.5 Muu kirjallisuus

Vuonna 1991 julkaistu *Ekologinen elämäntapa – Kristillisen uskon haaste ympäristövastuuseen* on Kirkon yhteiskunnallisen työn keskuksen (KYTK) valmisteleva puheenvuoro, jonka tarkoituksena on laajentaa sekä kristittyjen ja kirkkojen että muunkin yhteiskunnan käsitystä omasta ympäristövastuustaan.⁹⁴ Juhani Veikkolan toimittamassa teoksessa muutosvaatimusta perustellaan sillä, että teologisessa tulkintaperinteessä on haitallisia, ekologisesti kestäättömän elämäntavan mahdollistaneita ajattelumalleja. Kaikkia kirkkokuntia kritisoidaan myös passiivisuudesta uskonnäkemyksiään vastaan sotivan toiminnan vastustamisessa sekä liiasta mukautumisesta yhteiskunnallisiin trendeihin.⁹⁵

Pauliina Kainulaisen vuonna 2013 julkaisema teos *Metsän teologia* käsittelee nimensä mukaisesti metsän ja luonnon merkitystä kristillisessä teologiassa. Kainulainen näkee ympäristökriisin syiden kumpuavan pääasiallisesti ihmisen ajattelumaailmasta, josta myös ratkaisut näin ollen löytyvät filosofian ja teologian kautta. Kainulainen kritisoi KYTK:n *Ekologinen elämäntapa* -teoksen tavoin kristillisen perinteen kulkua yhteiskunnan ahneuden ja kulutuksen virtojen mukana sekä sen passiivisuutta vastustaa yhä syvemmälle ympäristökriisiin kulkeutumista.⁹⁶

Panu Pihkalan kirjoittama *Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo* on ensimmäinen suomenkielinen ympäristöahdistusta käsittelevä teos. Pihkala kertoo teoksen syntyneen tarpeesta sanoittaa ympäristöahdistusta, josta ei suomenkielisessä kirjallisuudessa ollut saatavilla minkäänlaista materiaalia. Hänen näkemyksensä mukaan ympäristöahdistuksen sanoittaminen ja muiden ihmisten ympäristöahdistuksen ymmärtäminen ovat avainasemassa ympäristökriisiin puuttumisessa.⁹⁷ Ympäristöahdistuksella tarkoitetaan Pihkalan teoksessa sellaisten henkisten oireiden kokonaisuutta, joka tavalla tai toisella kumpuaa maailmassa vallitsevista ympäristöongelmista.⁹⁸

---

⁹³ Clingerman & O'Brien 2014, 27–28.

⁹⁴ Veikkola 1991, 7.

⁹⁵ Veikkola 1991, 11–18 & 26–27.

⁹⁶ Kainulainen 2013, 10–11.

⁹⁷ Pihkala 2017, 13–14.

⁹⁸ Pihkala 2017, 20.

Pihkala on myös julkaissut artikkelin *Ihmistä laajempi luonto ja luomakunta identiteetin rakentajana*, jossa hän tarkastelee uskonnon, ympäristön ja identiteetin keskinäistä suhdetta.⁹⁹ Artikkelissaan Pihkala kiinnittää huomiota erityisesti sellaiseen vallankäyttöön, jossa jonkin ihmisryhmän identiteetti leimataan ympäristönsuojelulliseksi. Esimerkiksi kirkon piirissä saatetaan puhua ”vihreistä kristityistä” ja teologisissa konteksteissa ”ekoteologeista”, mikä jo itsessään sisältää identiteettipoliittisia taustaoletuksia.¹⁰⁰

---

⁹⁹ Pihkala 2015, 121–122.

¹⁰⁰ Pihkala 2015, 121 & 133–135.

3 METODI

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävänä oli kartoittaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien ympäristönäkemyksiä. Tätä laajaa aihetta lähestyttiin tutkimuskysymysten mukaisesti kolmesta näkökulmasta. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaisena papit näkevät kristillisen teologian ja Raamatun suhteen ympäristöasioihin?
2. Millaisia näkemyksiä papeilla on Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta ympäristökasvattajana ja -toimijana?
3. Millaisia ovat pappien henkilökohtaiset näkemykset uskon, teologian ja ympäristöasioiden suhteesta, ja miten he itse toimivat ympäristöongelmiin puuttumiseksi?

Koska ympäristökriisi ja sen ratkaiseminen on globaalisti äärimmäisen ajankohtainen aihe, on myös pappien henkilökohtaisten ympäristönäkemyksien selvittäminen relevanttia. Kirkko on virallisessa kannassaan ilmaissut huolensa ympäristön tilasta ja kehittänyt välineitä sen kohentamiseksi. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien henkilökohtaisia ympäristönäkemyksiä ei kuitenkaan ole tutkittu. Kirkon akateemiset AKI:n vuonna 2018 toteutetussa jäsentutkimuksessa 33 prosenttia kyselyyn vastanneista papeista tai teologeista piti kestävän kehityksen ja ekologisen vastuun edistämistä erittäin tärkeänä osana työtään.¹⁰¹ Prosenttiluku on suhteellisen alhainen verrattuna erittäin tärkeänä pidettyjen työalojen kärkikolmikkoon eli kirkollisiin toimituksiin (82 %), ihmisten kohtaamiseen (81 %) sekä ihmisten auttamiseen (75 %).¹⁰² Näistä lähtökohdista käsin on mielenkiintoista selvittää Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien näkemyksiä kirkosta ympäristötoimijana sekä kristillisen teologian ja Raamatun suhteesta ympäristöasioihin. Lisäksi on perusteltua selvittää, miten nämä näkemykset heijastuvat pappien arkiseen teologiaan eli mitä he itse ajattelevat ympäristöstä ja miten he mahdollisesti huomioivat sen elintavoissaan.

Esimerkiksi Kirkkojen maailmanneuvoston ilmasto-ohjelma on koko olemassaolonsa ajan peräänkuuluttanut pohjoisten teollisuusvaltioiden suurta vastuuta ilmastonmuutokseen ja sen mukanaan tuomiin ongelmiin puuttumisessa.¹⁰³ Myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon omassa ilmasto-ohjelmassa kehoitetaan kirkon

---

¹⁰¹ Tervo-Niemelä 2018, 45.

¹⁰² Tervo-Niemelä 2018, 45.

¹⁰³ WCC Programmes 2005, 25.

jäseniä osallistumaan ilmastotalkoisiin pohtimalla omia elintapojaan sekä muuttamalla niitä ilmastoystävällisemmiksi.¹⁰⁴ Sekä Suomen evankelis-luterilainen kirkko että Kirkkojen maailmanneuvosto ovat siis ilmaisseet selkeästi kantansa kirkon roolista ilmastonmuutokseen ja ympäristökriisiin puuttumisessa. Näin ollen on perusteltua olettaa, että kirkon alaisuudessa toimivat papit pitäisivät ympäristöasioita edes jossakin määrin tärkeinä ainakin työnsä puolesta. Pappien oma arvo- ja ajatusmaailma vaikuttaa luonnollisesti heidän kasvatus- ja julistustyönsä taustalla, mikä tekee tutkimusaiheesta erityisen mielenkiintoisen.

3.2 Tutkimuksen toteutus

3.2.1 Aineistonkeruu

Tutkimus on luonteeltaan kvantitatiivinen kyselytutkimus. Tutkimuksen perusjoukko eli se kohderyhmä, joiden arvoista ja asenteista ollaan kiinnostuneita,¹⁰⁵ on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papit. Kyselyssä kartoitettiin myös joitakin taustamuuttujia, kuten pappien ikää, sukupuolta sekä mahdollista herätysliiketaustaa. Näiden avulla pyrittiin selvittämään, liittyvätkö tietynlaiset ympäristöasenteet joihinkin mainituista taustamuuttujista enemmän kuin toisiin. Kyselytutkimus soveltuu tiedon keräämiseen esimerkiksi yhteiskunnallisista ilmiöistä tai ihmisten arvomaailmasta, mielipiteistä, asenteista ja toiminnasta.¹⁰⁶ Tässä tutkimuksessa tarkastellaan juurikin pappien arvoja, mielipiteitä, asenteita ja toimintaa suhteessa ympäristöasioihin, joten aineiston kerääminen kyselylomakkeella oli perusteltua. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien ympäristönäkemyksiä ei ole vielä tutkittu, ja aihe kaipaa kokonaisvaltaista tilannekatsausta – tähän tarpeeseen laajahkon ja kokoavan kyselytutkimuksen katsottiin vastaavan paremmin kuin esimerkiksi 5–8 papin yksityiskohteisemmän haastattelemisen. Näkemysten ja näkemyserojen syvällisempi tarkastelu laadullisessa tutkimuksessa voisi olla hedelmällinen ja kiintoisa jatkotutkimusaihe.

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on tutkittavasta ilmiöstä olemassa oleva teoriapohja, jonka tutkija tuntee hyvin.¹⁰⁷ Kvalitatiivisen tutkimuksen käyttö puolestaan on perustellumpaa silloin, kun tutkittavasta ilmiöstä ei vielä juurikaan ole tutkittua tietoa.¹⁰⁸ Kvantitatiivisen tutkimusotteen katsottiin soveltuvan tä-

---

¹⁰⁴ Kirkkohallitus 2008, 7.

¹⁰⁵ Vehkalahti 2014, 43.

¹⁰⁶ Vehkalahti 2014, 11.

¹⁰⁷ Kananen 2010, 74–75.

¹⁰⁸ Kananen 2010, 41.

män tutkimuksen toteutukseen kvalitatiivista paremmin, sillä aiheesta on jo olemassa paitsi ekoteologista teoriaa myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä tehtyjä julkaisuja ja muita virallisia kannanottoja. Kvantitatiivisten eli määrällisten ja kvalitatiivisten eli laadullisten tutkimusmenetelmien käyttö erotetaan toisistaan usein siten, että edellisten katsotaan tarjoavan laajempaa yleistietoa ja jälkimmäisten syvempiä yksityiskohtia tutkimusaiheesta. Myös kvantitatiivisella tutkimuksella voidaan kuitenkin saada yksityiskohtaista tietoa tutkittavasta ilmiöstä.¹⁰⁹ Tärkeä vaihe kyselylomakkeen¹¹⁰ suunnittelussa oli tutkittavien käsitteiden operationalisointi eli niiden muokkaaminen ymmärrettäviksi ja mitattaviksi. Väittämät tulee valita mitattavaan tutkittavaa ilmiötä sen mukaan, mitä mitattavia osa-alueita ilmiön katsotaan pitävän sisällään.¹¹¹ Yksi tutkimuskysymyksistä oli, millaisena Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papit näkevät kristillisen teologian ja Raamatun sanoman suhteessa ympäristöön. Näin ollen tämä abstrakti mittauskohde tuli operationalisoida mitattavissa oleviksi väittämiksi, joihin vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa kyselylomakkeella annetun asteikon avulla.

Aineistonkeruussa käytetty kyselylomake koostui enimmäkseen suljetuista kysymyksistä, mutta mukana oli myös muutamia avoimia kysymyksiä. Suljetut kysymykset olivat pääasiallisesti väittämiä, joihin vastaajaa pyydettiin valitsemaan omaa suhtautumistaan parhaiten kuvaava vaihtoehto viisiportaisen Likert-asteikon avulla. Vaihtoehtoja oli tällaisissa väittämässä viisi: *Täysin samaa mieltä*; *Jokseenkin samaa mieltä*; *Osin samaa, osin eri mieltä*; *Jokseenkin eri mieltä* sekä *Täysin eri mieltä*. Vastausvaihtoehdot näkyivät vastaajille kyselylomakkeella näissä muodoissa, mutta aineiston käsittelemisen helpottamiseksi kukin niistä oli koodattu vastaamaan tiettyä numeroa asteikolla 1–5 siten, että 1 = Täysin samaa mieltä; 2 = Jokseenkin samaa mieltä; 3 = Osin samaa, osin eri mieltä; 4 = Jokseenkin eri mieltä ja 5 = Täysin eri mieltä. Kyselyn jokaisella sivulla oli lopuksi avoimen vastauksen laatikko, johon vastaajalla oli mahdollisuus täydentää mitä tahansa vastaustaan tai ilmaista muita kyselyssä mahdollisesti heränneitä lisäajatuksiaan.

Tutkimusaineisto kerättiin Itä-Suomen yliopiston hallinnoimalla sähköisellä kyselylomakkeella, jonka jakelun Suomen kirkon pappisliitto ystävällisesti toteutti. Heidän taholtaan linkki kyselylomakkeeseen lähetettiin sähköpostitse saatekirjeen ohessa 2 865¹¹² papille, joihin lukeutui sekä työ- että eläkeikäisiä liiton jäse-

---

¹⁰⁹ Vehkalahti 2014, 13.

¹¹⁰ Ks. Liite 2.

¹¹¹ Vehkalahti 2014, 18.

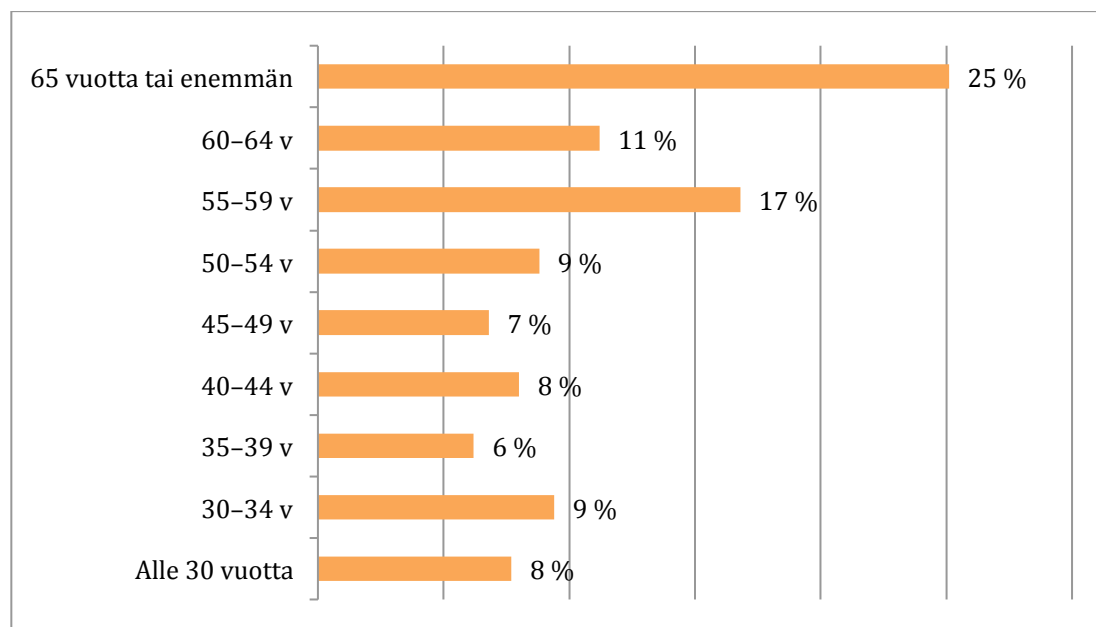
¹¹² Tieto saatu Jussi Junnilta 16.01.2019.

niä. Pappisliitolla voi pappien lisäksi olla myös lehtori- ja teologijäseniä, jolla ei ole pappisvihkimystä,¹¹³ ja heitäkin on näin ollen saattanut olla kyselyn vastaanottajissa sekä vastaajajoukossa. Kyselyyn oli mahdollista vastata noin kahden viikon ajan marras-joulukuussa 2018. Lomakkeelle tallentui yhteensä 342 vastausta, mikä kattaa noin 12 prosentin suuruisen osuuden viestin vastaanottaneista papeista.

3.2.2 Vastaajien taustatiedot

Kyselyyn vastanneista papeista yli puolet oli 50-vuotiaita tai sitä vanhempia. Tämä heijastaa koko papiston ikärakennetta: Kesäkuussa 2019 päivitetyn tiedon mukaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntapapiston keski-ikä oli 48,5 vuotta.¹¹⁴ Joka neljäs vastaaja oli 65-vuotiaita tai vanhempi. Tämän taustalla on eläkkeellä olevien pappien suuri määrä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papistossa: pappeja on yhteensä noin 5000, ja miltei kolmasosa heistä on eläkkeellä.¹¹⁵ Vain kolme vastaajaa oli jättänyt vastaamatta ikäryhmää kartoittavaan kysymykseen. Tutkimusaineisto vaikuttaa siis kaiken kaikkiaan edustavan papistoa ikärakenteen osalta melko hyvin.

Kuvio 1. Kyselyyn vastanneiden pappien ikäjakauma.

¹¹³ Jäsenistö 31.12.2018.

¹¹⁴ Seurakuntien henkilöstötilasto 2019.

¹¹⁵ Tervo-Niemelä 2020.

Yli puolet vastaajista (n=187, 57 prosenttia) ilmoitti olevansa sukupuoleltaan miehiä, kun taas naisia oli 43 prosenttia (n=143). *En halua sanoa* -valintoja oli tässä aineistossa yhteensä vain kolme ja puuttuvia vastauksia yhdeksän kappaletta. *Muu*-vaihtoehtoa ei oltu valittu lainkaan. Kirkon palveluksessa olleista papeista noin 51 prosenttia oli miehiä ja noin 49 prosenttia naisia kesäkuussa 2019 päivitetyn tiedon mukaan.¹¹⁶ Koko papistossa miehiä oli vuoden 2018 loppuun mennessä 61,5 prosenttia ja naisia 38,5 prosenttia.¹¹⁷ Myös sukupuolijakauman osalta tutkimusaineisto vaikuttaa siis edustavan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papistoa varsin hyvin.

Mikään hiippakunta ei noussut vastausaktiivisuudessaan huomattavasti muiden yläpuolelle. Suurimman ryhmän muodostivat Helsingin hiippakunnan alueella joko vastaamishetkellä tai viimeisimpänä ennen vastaamishetkeä työskennelleet papit. Seuraavaksi eniten vastaajia tuli tässä tutkimusaineistossa Oulun hiippakunnan alueelta, joskaan sitä seuranneista Mikkelin hiippakunnasta ja Turun arkkihiippakunnasta tuli kummastakin vain yksi vastaaja vähemmän kuin Oulusta. Selvästi vähiten vastaajia tuli Porvoon hiippakunnasta, jonka kanssa Lapuan hiippakunta jäi ainoaksi alle 30 vastaajan hiippakunnaksi. Vain viisi vastaajista ei ollut ilmoittanut senhetkistä tai viimeisintä hiippakuntaansa. Tutkimusaineiston hiippakuntajakauma täsmää erityisesti suurimman (Helsinki) ja pienimmän (Porvoo) osalta koko papiston sijoittumisen kanssa.¹¹⁸ Kaiken kaikkiaan tutkimusaineisto näyttäisi noudattavan melko hyvin koko Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papiston hiippakuntajakaumaa,¹¹⁹ mikä parantaa aineiston edustavuutta perusjoukon kannalta.

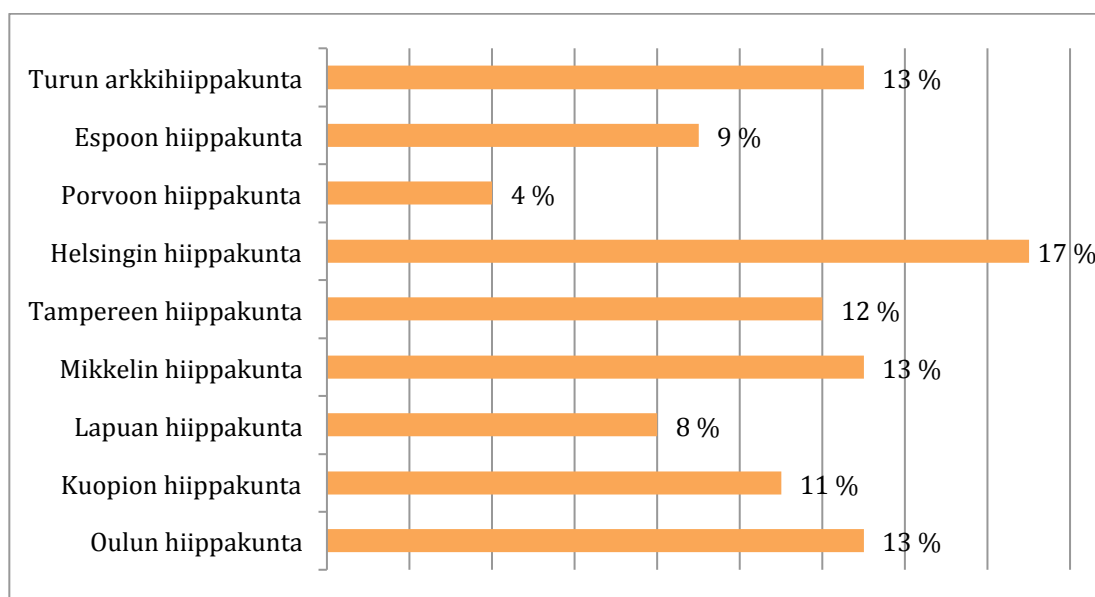
¹¹⁶ Seurakuntien henkilöstötilasto 2019.

¹¹⁷ Tervo-Niemelä 2020.

¹¹⁸ Tervo-Niemelä 2020.

¹¹⁹ Ero Pappismatrikkeli 2020:n ja tämän tutkimusaineiston välillä enintään +/- 3,8 %. Vrt. Tervo-Niemelä 2020.

Kuvio 2. Kyselyyn vastanneiden pappien hiippakuntajakauma.

Herätysliikkeistä voimakkaimmin aineistossa nousi esille herännäisyys, johon lähes kolmasosa (yht. n. 29 %) papeista ilmoitti kuuluvansa joko kiinteästi tai väljästi. Mikäli mukaan lasketaan myös heidät, jotka eivät kuulu liikkeeseen mutta joiden ajattelussa on siitä vaikutteita, nousee herännäisten prosenttiosuus vastaajista noin 65 prosenttiin. Herännäisyyden muita herätysliikkeitä voimakkaampi vaikuttavuus heijastelee koko papiston tilannetta: vuonna 2010 herännäisyys on niin ikään ollut Suomen kirkon pappisliiton jäsenten keskuudessa suurin herätysliike, johon 28 prosenttia ilmoitti kuuluvansa joko kiinteästi tai jossain määrin. Herännäisyydestä vähintään vaikutteita saaneiden pappien osuus oli tuolloin saman verran kuin tämän tutkimuksen aineistossa, siis 65 prosenttia.¹²⁰ Tämän pro gradu -tutkimuksen aineistossa seuraavaksi eniten joko kiinteästi tai väljästi kuuluvia pappeja oli Hiljaisuuden ystäväissä (n. 17 %), Tuomasyhteisössä (n. 10 %) sekä Taizélaisuudessa (noin 11 %). Myös kolme seuraavaksi suurinta herätysliikettä täsmäävät vuoden 2010 Akavan jäsenkyselyn kanssa: Hiljaisuuden ystäviin kuului tuolloin kiinteästi tai jossain määrin 17 prosenttia, Tuomasyhteisöön 10 prosenttia ja Taizélaisuuteen yhdeksän prosenttia.¹²¹ Herätysliikekysymyksessä tyhjille vastauksille koodattiin hot deck -imputaatiomenettelyn¹²² mukaisesti arvo 4, jolloin jonkin herätysliikkeen osalta vastaamatta jättäneen papin oletettiin tyhjällä vastauksellaan itse asiassa valinneen vaihtoehdon *En kuulu eikä ajattelussani ole vaikutteita*.

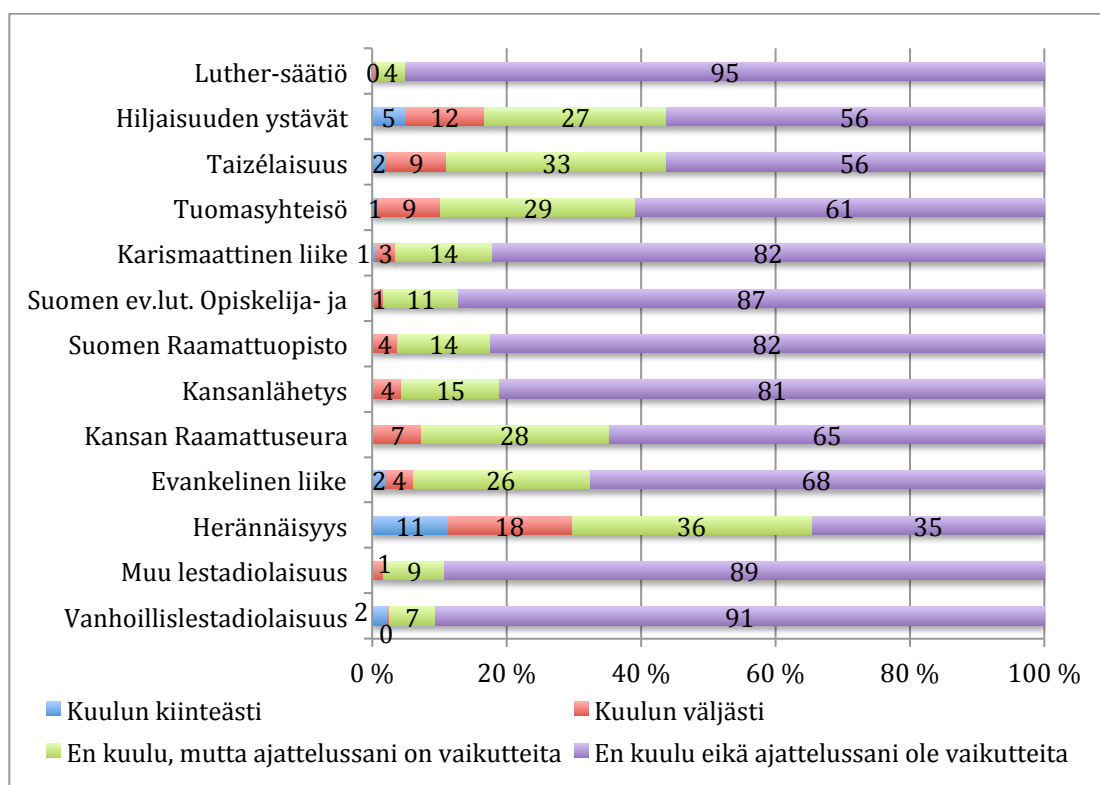
¹²⁰ Niemelä 2010, 6–7.

¹²¹ Niemelä 2010, 6–7.

¹²² Ks. KvantiMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto 2016.

Kuvio 3. Kyselyyn vastanneiden pappien herätysliikejakauma (%).

3.2.3 Aineiston analyysi

Tutkimusaineiston analysoinnissa käytettiin kvantitatiivisia eli määrällisiä tutkimusmetodeja. Kun aineisto oli kerätty, aloitettiin siihen tutustumisen ennen varsinaista analyysia. Data siirrettiin e-lomakejärjestelmästä sekä Microsoft Exceliin että SPSS Statistics -ohjelmaan, joista jälkimmäisellä tehtiin frekvenssijakot jokaisesta lomakkeen suljetusta kysymyksestä. Lisäksi aineisto ja sen frekvenssijakaumat silmäiltiin pintapuolisesti kokonaiskuvan saamiseksi ja aineiston tarkastamiseksi mahdollisten outouksien varalta. Tämän jälkeen kaikki avoimet vastaukset siirrettiin yhteen Word-dokumenttiin ja luettiin samalla läpi. Avoimet vastaukset oli aluksi tarkoitus ottaa mukaan tutkimukseen analysoimalla niitä kvalitatiivisin menetelmin, mutta tutkielman laajuuden rajaamiseksi ne päädyttiin lopulta jättämään analyysin ulkopuolelle.

Aineistolle suoritettiin eksploratiivinen faktorianalyysi, jonka tarkoituksena on etsiä muuttujien joukosta piileviä yhdenmukaisuuksia eli faktoreita. Faktoreita ei voida mitata eikä havaita suoraan. Niiden ajatellaan olevan ikään kuin tutkimuksessa havaittujen ilmiöiden taustalla vaikuttavia ”piilomuuttujia”, joista saadaan epäsuoraa tietoa mitattavissa olevien muuttujien kautta. Eksploratiivisen faktorianalyysin erottaa konfirmatorisesta faktorianalyysistä se, että tutkijalla ei ole etukäteen jo olemassa olevaan teoriaan perustuvia odotuksia faktoreiden määrästä ja tul-

kinnasta.¹²³ Ennen faktorianalyysin suorittamista summamuuttujat oli muodostettu sen pohjalta, minkä muuttujien oletettiin mittaavan samaa asiaa. Tämän vuoksi faktorianalyysissä kokeiltiin aluksi konfirmatorista menetelmää. Näin saatu faktorimalli ei kuitenkaan vastannut ennakko-oletuksia faktorien sisällöstä, joten malli hylättiin ja päädyttiin eksploratiiviseen faktorianalyysiin. Faktorianalyysi suoritettiin erikseen kullekin kolmen tutkimuskysymyksen muuttujajoukoista.

Faktoriratkaisun ekstraktoinnissa kokeiltiin viittä eri menetelmää, jotta saatiin tarkasteltua eri faktoriratkaisuissa mahdollisesti ilmeneviä eroja eri ekstraktointimenetelmien välillä sekä vertailtua vaihtoehtoja tulkinnallisuuden kannalta.¹²⁴ Nämä menetelmät olivat Principal Component Analysis, Unweighted Least Squares, Generalized Least Squares, Principal Axis Factoring sekä Maximum Likelihood.

Faktorianalyyseissa muodostettujen faktoreiden pohjalta muodostettiin myös samannimisiä summamuuttujia, joiden avulla tarkasteltiin faktoreihin jakautumisessa mahdollisesti ilmeneviä eroavaisuuksia eri vastaajaryhmien (ikä, sukupuoli, hiippakunta) välillä. Kuhunkin summamuuttujaan sisällytettiin ne muuttujat, jotka latautuivat joko positiivisen tai negatiivisen merkitsevästi samannimiselle faktorille (negatiiviset väittämät käännettiin).¹²⁵ Summamuuttujien käytön voidaan myös katsoa parantavan tutkimustulosten luotettavuutta, sillä niiden muodostamisessa käytetyn mittarin reliabiliteetti paranee ja satunnaisvirheiden vaikutus pienenee.¹²⁶ Summamuuttujien reliabiliteettia arvioitiin Cronbachin α -testillä, jossa tarkastellaan väittämien eli muuttujien keskinäistä samankaltaisuutta siitä näkökulmasta, missä määrin niillä on onnistuttu mittaamaan samaa ilmiötä.¹²⁷ Testistä saatavan reliabiliteettikertoimen eli α -kertoimen arvoa pidetään yleisesti ottaen pienenä, mikäli $\alpha > 0,7$. Jos $\alpha = 0,5$, vaikuttaa mittausvirhe havaittuun arvoon yhtä paljon kuin todellinen arvo. Näin ollen 0,5 pienemmät reliabiliteettikertoimen arvot ovat käyttöarvoltaan kyseenalaisia, vaikka kaikissa tapauksissa 1,0 hipovan reliabiliteettikertoimen saavuttaminen ei olekaan välttämätöntä.¹²⁸ Tutkimusprosessissa joitakin summamuuttujia jouduttiin muokkaamaan tai poistamaan liian alhaisten reliabiliteettikertoimien vuoksi.

Kaikissa kyselylomakkeen väittämässä, joihin vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa, oli alun perin sama koodaus: 1 = *Täysin samaa mieltä*; 2 = *Jokseenkin samaa mieltä*; 3 = *Osin samaa, osin eri mieltä*; 4 = *Jokseenkin eri mieltä* ja 5 =

---

¹²³ KvantiMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto 2004.

¹²⁴ Ks. Ekstraktointimenetelmistä ja niiden valinnasta Nummenmaa 2009, 409–410.

¹²⁵ Ks. KvantiMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto 2004.

¹²⁶ KvantiMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto 2009.

¹²⁷ Nummenmaa 2009, 356–357.

¹²⁸ Nummenmaa 2009, 378–379.

Täysin eri mieltä. Summamuuttujiin sisällytetyt väittämät koodattiin kuitenkin uudelleen seuraavasti: *Täysin samaa mieltä* = 4; *Jokseenkin samaa mieltä* = 3; *Osin samaa, osin eri mieltä* = 2; *Jokseenkin eri mieltä* = 1 ja *Täysin eri mieltä* = 0. Faktoreille negatiivisen voimakkaasti latautuneet muuttujat koodattiin summamuuttujien muodostuksessa saman periaatteen mukaan, mutta käänteiseen suuntaan (4 = *täysin eri mieltä* ja 0 = *täysin samaa mieltä*). Näin summamuuttujien arvojen tulkitsemisesta tuli loogisempaa: mitä suuremman summamuuttujan arvon vastaaja sai, sitä vahvempana kyseisen summamuuttujan (ja samalla faktorin) mittaaman ominaisuuden katsottiin hänessä ilmenevän ja päinvastoin.¹²⁹

Kaikille eksploratiivisen faktorianalyysin pohjalta muodostetuille summamuuttujille suoritettiin myös sisäiset vertailut sukupuolen, hiippakunnan sekä ikäryhmien perusteella. Sukupuolten vertailussa käytettiin riippumattomien otosten *t*-testiä, joka on kahden eri ryhmän keskiarvojen keskinäiseen vertailuun tarkoitettu menetelmä.¹³⁰ SPSS laski riippumattomien otosten *t*-testissä Levenen testin, joka kertoo, ovatko varianssit yhtä suuria vai erisuuria. Yhtä suurten varianssien tapauksissa luin *t*-testin tulokset (*t*-arvon, vapausasteet sekä *p*-arvon) SPSS-tulostuksen riviltä *Equal variances assumed* ja erisuurten varianssien tapauksessa riviltä *Equal variances not assumed*.¹³¹ Päädyin vertailemaan sukupuolen osalta vain miehiä ja naisia, sillä *muu*-vaihtoehtoa ei oltu valittu ollenkaan. Sukupuolensa ilmoittamatta jättäneiden sekä *En halua sanoa* -vaihtoehdon valinneiden pappien osuus oli puolestaan hyvin pieni, minkä vuoksi heidät jätettiin sukupuolten välisessä keskiarvovertailussa kokonaan huomiotta.

Keskiarvojen vertailuun eri hiippakuntien ja ikäryhmien välillä käytettiin yksisuuntaista varianssianalyysia, jolla voidaan tarkastella yhden useampiluokkaisen riippumattoman muuttujan vaikutusta riippuvaan muuttujaan.¹³² Varianssianalyysien yhteydessä tehtiin myös post hoc -vertailu, joka on varianssianalyysin suunnittelematon monivertailumenetelmä. Sen tarkoituksena on selvittää, mitkä muuttujan luokista eroavat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Post hoc -vertailua käytetään silloin, kun varianssianalyysista saadaan tilastollisesti merkitsevä tulos ilman ennakko-oletuksia siitä, minkä ryhmien välillä ero vallitsee.¹³³ Post hoc -

---

¹²⁹ Ks. summamuuttujan muodostamisesta ja muuttujien uudelleenkoodauksesta KvantiMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto 2009.

¹³⁰ Nummenmaa 2009, 172.

¹³¹ Riippumattomien otosten *t*-testin tekemisestä ja tulostuksen tulkinnasta SPSS-ohjelmalla ks. Nummenmaa 2009, 177.

¹³² Nummenmaa 2009, 184.

¹³³ Nummenmaa 2009, 205 & 207.

monivertailussa käytettiin tässä tutkimuksessa LSD-testiä, jonka tuloksiin laskettiin vielä Bonferroni-korjaukset. LSD-testin yhteydessä on tehtävä Bonferroni-korjaukset, joissa jokainen post hoc -testin antama tilastollisesti merkitsevä p-arvo kerrotaan tehtyjen vertailujen lukumäärällä ($p_b = p \times k$). LSD-testin antamien p-arvojen tulee näin olla hyvin pieniä alittaakseen merkitsevyysrajan $< 0,05$ myös Bonferroni-korjausten jälkeen.¹³⁴

Herätysliikkeiden mahdollista vaikutusta pappien summamuuttujista saamiin arvoihin tutkittiin Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroimen avulla. Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin on epäparametrinen menetelmä, jolla mitataan kahden muuttujan havaintojen järjestyksen samankaltaisuutta. Se voi saada arvoja välillä $-1-1$, jossa ääripäät (± 1) viittaavat muuttujien välillä vallitsevaan täydellisen lineaariseen yhteyteen.¹³⁵

3.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tämän pro gradu -tutkielman luotettavuus on pyritty maksimoimaan noudattamalla tieteen eettisiä käytäntöjä sekä raportoimalla kaikki tutkimusvaiheet mahdollisimman läpinäkyvästi. Tutkimuksen luotettavuuteen liittyy kuitenkin aina omat haasteensa. Esimerkiksi aineistonkeruuvaiheessa saattaa etenkin kyselytutkimusta tehtäessä ilmetä erinäisiä ongelmia, joista osaan voi olla mahdotonta puuttua aineiston jo ollessa kasassa.

Edustavuus heikkenee sen mukaan, mitä useampi tutkimusotantaan kuuluva pappi jättää vastaamatta kyselyyn eli mitä suurempi on tutkimuksen vastauskato.¹³⁶ Tutkija voi vaikuttaa vastausaktiivisuuteen ja sitä kautta tutkimuksen edustavuuteen jossakin määrin esimerkiksi suunnittelemalla kyselylomakkeen visuaalisesti miellyttäväksi ja arvioidun vastausajan riittävän lyhyeksi. E-lomakkeen saatekirjeestä pyrittiin myös tekemään mahdollisimman helppolukuinen sekä sellainen, että se houkuttelisi myös ympäristöasioista vähiten kiinnostuneita pappeja osallistumaan tutkimukseen. Kaiken kaikkiaan kyselyllä tulee pyrkiä aiheuttamaan vastaajille mahdollisimman vähän vaivaa ja räsytystä.¹³⁷ Näiden toimenpiteiden jälkeen tutkijan vaikutusmahdollisuudet vastauskatoon ovat kuitenkin valitettavasti lähes olemattomat.

---

¹³⁴ Nummenmaa 2009, 207 & 208 & 210

¹³⁵ Nummenmaa 2009, 283 & 290.

¹³⁶ Virtanen 2011.

¹³⁷ Virtanen 2011.

Pappien ympäristönäkemyksiä eli heidän ympäristöön liittyviä arvojaan, asenteitaan, mielipiteitään ja toimintatapojaan jäsentävät mittarit oli mietittävä huolella. Vehkalahti nimeää kyselytutkimuksen yhteydessä käytettävän mittarin koelmaksi niitä kysymyksiä ja väittämiä, joiden avulla tutkittavaa ilmiötä mitataan.¹³⁸ Ympäristönäkemyksen käsite pitää sisällään ennen kaikkea asenteita ja arvoja, jotka moniulotteisina ilmiöinä eivät ole helppoja tutkimuskohteita. Eräs tämän tutkimuksen luotettavuutta haastavista tekijöistä olikin kyselylomakkeen suunnittelu näiden mittareiden näkökulmasta. Mittarit on laadittava palvelemaan tutkimustehtävää ja -kysymyksiä tarkoituksenmukaisesti ja luotettavasti. Mittausvaiheessa tapahtuneita virheitä – kuten tutkimustehtävän kannalta epärelevanttien asioiden mittaamista – ei voi korjata enää sen jälkeen, kun aineisto kerran on kerätty. Mittareiden suunnittelulla ja niiden lopullisella muodolla on vaikutuksensa paitsi aineiston analyysiin myös tutkimustulosten luotettavuuteen ja yleistettävyyteen.¹³⁹

Kyselyssä käytettyjen mittareiden – eli väittämien ja kysymysten kokonaisuuksien – sisältö määräytyy pitkälti tutkijan asiantuntemuksen sekä aiempien tutkimusten mukaan.¹⁴⁰ Tässä minun tuli tutkijana olla erityisen tarkkana, jotta en antaisi henkilökohtaisen kiinnostukseni ympäristöasioista määrittää mittareiden sisältöä eli sitä, mitä papeilta kysytään. Kyselylomakkeen suunnittelussa oli perehdyttävä huolellisesti ekoteologiseen teoriaan, kirkon aihetta käsitteleviin asiakirjoihin ja kannottoihin sekä aiempaan tutkimukseen, joiden pohjalta mittareiden sisältö tuli määrittää. Tieteellä on kuitenkin aina tekijänsä, eikä yksikään tutkimus voi koskaan olla täysin riippumaton tutkijansa arvomaailmasta ja kiinnostuksenkohteista: Valikoituihan jo itse tutkimusaihe usein suurelta osin näiden perusteella. Riippumattomuuteen tulee kuitenkin tieteen eettisten periaatteiden mukaisesti pyrkiä tutkimuksen jokaisessa vaiheessa niin hyvin kuin mahdollista. Tämän pro gradu -tutkielman riippumattomuutta ja muitakin laadun osatekijöitä valvottiin läpi tutkimusprosessin käytännöllisen teologian yhteisissä tutkielmaseminaareissa, joissa jokaisen tutkimus tuli säännöllisin väliajoin opponoiduksi sekä ohjaajan, oman opponentin että muiden seminaariosallistujien taholta.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta keskeisiä käsitteitä ovat myös reliabiliteetti ja validiteetti, jotka Vehkalahten mukaan liittyvät erityisesti kyselytutkimuksessa tehdyn mittauksen luotettavuuteen. Validiteetilla eli pätevyydellä tarkoitetaan mittauksen kohdentuneisuutta mittaamaan juuri sitä asiaa, mitä tutkimustehtä-

---

¹³⁸ Vehkalahti 2014, 12.

¹³⁹ Vehkalahti 2014, 12 & 17.

¹⁴⁰ Vehkalahti 2014, 19.

vä vaatii. Mittareiden tulee siis palvella tutkimuskysymyksiä ja sitä kautta tutkimustehtävää. Reliabiliteetti eli toistettavuus tai tarkkuus puolestaan kertoo, kuinka tarkasti tutkittavaa ilmiötä mitataan. Mittausvirheiden määrä vaikuttaa olennaisesti reliabiliteetin tasoon, mutta Vehkalahti korostaa validiteetin ensisijaisuutta sekä reliabiliteetin että tutkimuksen yleisen luotettavuuden kannalta. Mikäli tutkimus ei ensin mittaa niitä asioita, joita sen pitäisi mitata, ei mittauksen tarkkuudellakaan ole painoarvoa.¹⁴¹

Tutkimus ei kuitenkaan voi olla luotettavaa eikä uskottavaa, mikäli kaikissa sen vaiheissa ei ole noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä. Hyvään tieteelliseen käytäntöön liittyy kiinteästi tutkimusetiikan käsite, jolla voidaan tarkoittaa laajassa mittakaavassa kaikkea tutkimukseen ja tieteeseen liittyvää eettisyyttä sekä eettisyyden arviointia. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan asiakirjassa *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa* (HTK) tutkimusetiikan käsitettä käytetään hieman suppeammassa merkityksessä. HTK-ohjeessa tutkimusetiikka merkitsee eettisen vastuullisuuden ja oikeiden toimintatapojen noudattamista ja edistämistä tieteellisessä tutkimuksessa sekä näitä loukkaavien toimintatapojen tunnistamista ja hylkäämistä jokaisella tieteenalalla.¹⁴²

Hyvän tieteellisen käytännön periaatteet, joita tässä tutkimuksessa pyritään noudattamaan, on kuvattu yksityiskohtaisesti Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisemassa HTK-ohjeessa. Keskeistä on kuitenkin noudattaa rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimuksen kaikissa vaiheissa tulosten tallentamisesta aina niiden esittämiseen ja arviointiin asti. Kaikkien aineistonkeruu-, tutkimus- ja arviointimethodien on täytettävä tieteellisen tutkimuksen kriteerit, ja tutkimustuloksista tulee raportoida avoimesti. Aiempaan tutkimukseen ja muuhun kirjallisuuteen tulee myös viitata asianmukaisesti tutkimusalan käytänteiden edellyttämällä tavalla. Muita tutkijoita on kunnioitettava ja heidän työnsä arvo ja vaikutus kaikkineen tunnustettava myös tämän tutkimuksen ja sen tulosten kohdalla.¹⁴³ Hyvää tieteellistä käytäntöä voidaan loukata joko tahallisella tai huolimattomuudesta johtuvalla epäeettisellä ja epärehellisellä toiminnalla eli vilpillä tai hyvään tieteelliseen käytäntöön kohdistuvalla piittaamattomuudella. Vilppiä on esimerkiksi plagioiminen sekä tutkimustulosten valikointi tai vääristely ja piittaamattomuutta esimerkiksi muiden tutkijoiden osuuden vähättely, puutteellisuus viittaamisessa sekä tutkimusvaiheiden puutteellinen raportointi. HTK:n loukkaaminen heikentää tutkimuksen luotettavuutta ja

---

¹⁴¹ Vehkalahti 2014, 40–41.

¹⁴² Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 4–6.

¹⁴³ Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.

saattaa jopa mitätöidä siitä saadut tutkimustulokset. Joissakin tapauksissa hyvän tieteellisen käytännön loukkaaminen saattaa rikkoa myös lakia.¹⁴⁴

Hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen ja toteutuminen on ensisijaisesti tutkijan itsensä vastuulla.¹⁴⁵ Tässä tutkimuksessa olen parhaani mukaan pyrkinyt takaamaan HTK:n toteutumisen tutkimuksen kaikissa vaiheissa perehtymällä sen edellytyksiin ja pohtimalla, mitä kukin ohje tarkoittaa minun kohdallani ja oman tutkimukseni näkökulmasta. Tutkimuksen kaikki vaiheet on pyritty raportoimaan mahdollisimman läpinäkyvästi, jotta tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimustulosten taustat olisivat jäljitettävissä. Tutkielma on tullut tutkimussuunnitelmastaan asti säännöllisin väliajoin opponoiduksi ja muutenkin tarkastelluksi ja kommentoiduksi graduseminaareissa, joissa koko ryhmänä olemme yhdessä perehtyneet vuoroin jokaisen tutkimukseen ja antaneet niistä palautetta ja kehitysehdotuksia. Myös tutkielman ohjaaja on antanut tutkimuksesta säännöllisesti palautetta tarvittaessa myös seminaarien ulkopuolella.

Aineisto sisälsi kauttaaltaan puuttuvia vastauksia sekä ainakin yhden kokonaan tyhjäksi jääneen vastauksen. Kaikki e-lomakejärjestelmään tallentuneet havaintoyksiköt päädyttiin kuitenkin ottamaan huomioon aineiston analyysissä. Väitämäkohtaisesti vastauskato oli verrattain vähäistä, ja suurin osa analyyseista suoritettiin jättämällä puuttuvat vastaukset yksinkertaisesti pois laskuista. Herätysliiketaustaa sekä elintapoja kartoittavissa osiossa puuttuvia vastauksia oli kuitenkin muihin muuttujiin verrattuna huomattavan suuri määrä. Herätysliikkeiden osalta vastaajien oli mahdollista valita vaihtoehto *En kuulu eikä ajattelussani ole vaikutteita* ja elintapaosiossa vaihtoehto *Täysin eri mieltä*. Näissä muuttujissa puuttuvien vastausten tulkittiin tarkoittaneen näitä kahta vaihtoehtoa, jotka vastaajat olivat esimerkiksi ajankäytöllisistä syistä saattaneet jättää erikseen valitsematta. Tämän tulkinnan puolesta puhuvat luvuiltaan vaihtelevat, kuitenkin poikkeuksetta usean kymmenen vastauksen suuruiset vastauskadot jokaisen herätysliikkeen kohdalla, mutta varmuutta asiasta on mahdotonta saada.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on myös tärkeää, että tutkijana tiedostan oman positioni suhteessa tutkimusaiheeseen. Olen ollut kiinnostunut ympäristöasioista jo lapsesta asti, ja tutustuttuani yliopistossa ekoteologiaan tuntui aiheeseen liittyvän pro gradu -tutkielman tekeminen luontevalta vaihtoehdolta. Pyrin koko tutkimusprosessin ajan huomioimaan oman läheisen suhteeni aiheeseen siten, ettei se

---

¹⁴⁴ Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 8–9.

¹⁴⁵ Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 7.

ohjailisi minua missään tutkimuksen vaiheessa mihinkään ennalta määrättyyn suuntaan. Tässä olivat apuna myös graduseminaarimme muut jäsenet, joilta sain hyvää palautetta ja korjausehdotuksia esimerkiksi kyselylomaketta suunnitellessani.

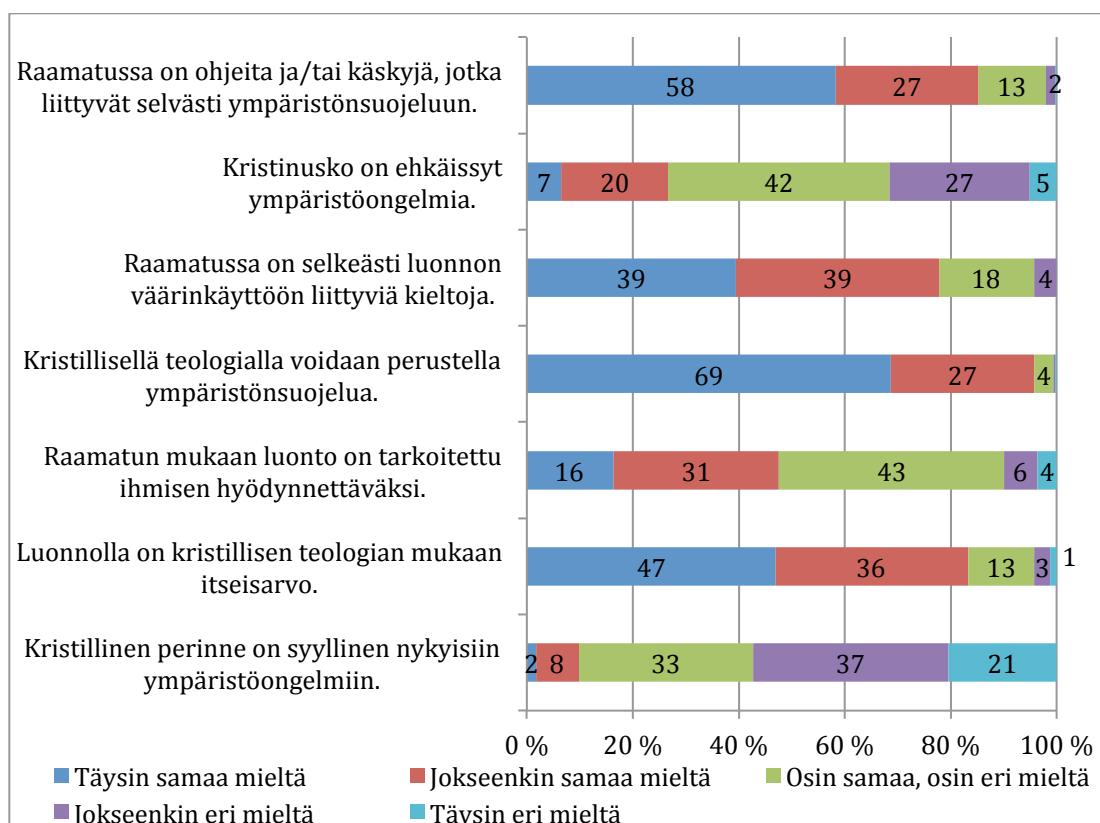

4 KRISTILLISEN TEOLOGIAN JA RAAMATUN SUHDE YMPÄRISTÖÖN

Kyselyssä pappien ympäristönäkemyksiä kartoitettiin kolmesta näkökulmasta, jotka olivat 1) pappien näkemykset kristillisen teologian ja Raamatun suhteesta ympäristöasioihin, 2) pappien näkemykset Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta ympäristökasvattajana ja -toimijana ja 3) pappien henkilökohtaiset näkemykset uskon, teologian ja ympäristöasioiden suhteesta. Kolmanteen näkökulmaan sisältyi lisäksi kysymys siitä, miten papit toimivat henkilökohtaisella tasolla ympäristöongelmiin puuttumiseksi.

Tässä luvussa vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: Millaisena papit näkevät kristillisen teologian ja Raamatun suhteen ympäristöasioihin? Tätä mitattiin seitsemällä eri muuttujalla, joiden jakaumat näkyvät kuviossa 4.

Kuvio 4. Pappien näkemykset kristillisen teologian ja Raamatun suhteesta ympäristöön; frekvenssijakaumat (%).

Selkeä enemmistö kyselyyn vastanneista papeista oli täysin samaa mieltä sekä Raamatun että kristillisen teologian mahdollisuuksista perustella ympäristönsuojelua: 58

prosenttia papeista oli täysin samaa mieltä väittämästä *Raamatusta on ohjeita ja/tai käskyjä, jotka liittyvät selvästi ympäristönsuojeluun* ja 69 prosenttia väittämästä *Kristillisellä teologialla voidaan perustella ympäristönsuojelua*. Sekä täysin samaa mieltä että jokseenkin samaa mieltä olevia pappeja oli 39 prosenttia väittämässä, joka koski Raamatusta olevia luonnon väärinkäyttöön liittyviä kieltoja. Yksikään vastaaja ei ollut täysin eri mieltä näistä Raamatusta olevista kielloista. Kyselyyn vastanneista papeista 83 prosenttia oli vähintään jokseenkin samaa mieltä siitä, että luonnolla on kristillisen teologian mukaan itseisarvo.

Suurinta hajontaa mielipiteissä aiheuttivat väittämät *Kristinusko on ehkäissyt ympäristöongelmia* ja *Kristillinen perinne on syyllinen nykyisiin ympäristöongelmiin*. Kristinuskon nähtiin pappien keskuudessa ehkäisseen ympäristöongelmia enemmän kuin aiheuttaneen niitä, mutta erot eivät ole kovin suuria. 42 prosenttia papeista oli osin samaa ja osin eri mieltä siitä, että kristinusko olisi ehkäissyt ympäristöongelmia. Lähes kolmasosa puolestaan oli tästä väittämästä joko jokseenkin tai täysin eri mieltä, mikä ylitti jokseenkin tai täysin samaa mieltä olleiden 27 prosenttiyksikön suuruisen osuuden.

Huomattava vähemmistö (yhteensä kymmenen prosenttia) papeista oli vähintään jokseenkin samaa mieltä väittämästä *Kristillinen perinne on syyllinen nykyisiin ympäristöongelmiin*. Enemmistö oli puolestaan valinnut vaihtoehdon *Jokseenkin eri mieltä*, ja yhdessä *Täysin eri mieltä* -vaihtoehdon valinneiden kanssa eri mieltä olleet käsittävät yli puolet kyselyyn vastanneista papeista. Kolmasosa oli tästä väittämästä osin samaa, osin eri mieltä. Valtaosa kyselyyn vastanneista papeista ei siis nähnyt kristinuskon varsinaisesti ehkäisseen ympäristöongelmia, muttei myöskään yksioikoisesti olevan syyllinen niiden olemassaoloon.

Joitakin tämän mittarin muuttujista ja niiden frekvenssijakaumista on syytä verrata Villagen tutkimuksessaan käyttämien muuttujien frekvenssijakaumiin. Tutkimusten muuttujat eivät vastaa toisiaan sanatarkasti, eikä niissä ole myöskään käytetty samaa mitta-asteikkoa. Lisäksi on huomattava, ettei Village ole tutkinut pappeja vaan konservatiiviprotestantteja kirkossakävijöitä.¹⁴⁶ Näistä eroavaisuuksista johtuen tulosten vertailusta ei voida vetää pitkälle meneviä johtopäätöksiä, mutta niiden peilaaminen toisiinsa on mielekästä muutoin vähäisten vertailumahdollisuuksien vuoksi.

Ensimmäinen vertailtava muuttuja on väittämä *Raamatun mukaan luonto on tarkoitettu ihmisen hyödynnettäväksi*, josta hieman alle puolet oli joko jok-

---

¹⁴⁶ Village 2015, 23.

seenkin tai täysin samaa mieltä. Joka kymmenes pappi oli asiasta sen sijaan joko jokseenkin tai täysin eri mieltä. Sisällöltään vastaavanlainen väittämä Villagen tutkimuksessa oli *We should exploit the earth's resources for our benefit* (suom. *Meidän tulisi hyödyntää maapallon resursseja omaksi eduksemme*). 29 prosenttia Villagen tutkimuksen vastaajista oli tästä samaa mieltä ja 56 prosenttia eri mieltä.¹⁴⁷ Näiltä osin tämän tutkimuksen jakaumat ovat siis melko päinvastaiset kuin Villagen tutkimustuloksissa. Tämän muuttujan osalta on tosin huomioitava erityisesti näkökulma, josta asiaa tarkastellaan: Villagen muuttujalla mitataan suoraan vastaajien omaa mielipidettä, kun taas tässä tutkimuksessa selvitettiin pappien näkemyksiä Raamatun kannasta asiaan.

Toinen muuttuja, jonka frekvenssijakaumia on mielenkiintoista peilata Villagen tutkimustuloksiin, on väittämä *Luonnolla on kristillisen teologian mukaan itseisarvo*. Vertailtava väittämä Villagen tutkimuksessa on seuraava: *Every living thing has an equal right to exist* (suom. *Jokaisella elävällä olenolla on yhtäläinen oikeus olla olemassa*). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papit olivat enimmäkseen sitä mieltä, että luonnolla on kristillisessä teologiassa itseisarvo: 83 prosenttia oli väittämästä jokseenkin tai täysin samaa mieltä, 13 prosenttia osin samaa ja osin eri mieltä ja vain neljä prosenttia jokseenkin tai täysin eri mieltä. Myös Villagen tutkimuksessa enemmistö (47 %) oli vastaavassa muuttujassa luonnon olemassaolon oikeutuksen puolella. 19 prosenttia oli valinnut keskimmäisen vaihtoehdon *Not certain* (suom. *En ole varma*) ja 34 prosenttia ilmoittanut olevansa asiasta eri mieltä.¹⁴⁸ Villagen saamista tuloksissa vastaukset eivät ole yhtä selkeästi jakautuneet kuin tässä tutkimuksessa, mutta näiden muuttujien osalta enemmistö- ja vähemmistösuhdan teet täsmäävät. Näin siis huolimatta siitä, että kysymyksenasettelussa oli jälleen olennainen ero sen suhteen, tiedusteltiin vastaajilta heidän henkilökohtaista mielipidettään vai näkemystään kristillisen teologian kannasta.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen muuttujista suoritettiin faktorianaalyysi, jossa kukin viidestä ekstraktointimenetelmästä tuotti kahden faktorin faktoriratkaisun, jonka ominaisarvokuvaajasta¹⁴⁹ oli nähtävissä faktorien ominaisarvojen laskevan alle yhden kolmannesta faktorista alkaen. Saadut faktoriratkaisut myös rota-

---

¹⁴⁷ Village 2015, 37.

¹⁴⁸ Village 2015, 37.

¹⁴⁹ Faktorien ominaisarvot kuvaavat faktoreiden kapasiteettia selittää havaittujen muuttujien hajontaa. Ominaisarvoja tarkastelemalla voidaan arvioida faktorimallin toimivuutta: Ominaisarvoltaan suuri faktori selittää muuttujien hajontaa hyvin ja ominaisarvoltaan pieni huonosti. Yleistyneen käytännön mukaan jatkoanalyysiin hyväksytään vain ominaisarvoltaan yhtä suuremmat faktorit. (KvantiMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto 2004).

toitiin tulkinnan helpottamiseksi ja selkiyttämiseksi¹⁵⁰ Varimax-menetelmällä. Kun faktorille positiivisesti latautuneista muuttujista huomioitiin latausarvoltaan 0,4 tai sitä suuremmat ja -0,4 tai sitä pienemmät muuttujat¹⁵¹, antoivat kaikki ekstraktointimenetelmät Principal Component Analysis -menetelmää lukuun ottamatta faktoreille tismalleen samanlaisen sisällön. Näiden ekstraktointimenetelmien tuottamat kahden faktorin mallit eivät juurikaan – jälleen lukuun ottamatta Principal Component Analysis -menetelmää – eronneet selitysasteiltaan toisistaan. Lopullisessa faktorianalyyssissä päädyin käyttämään ekstraktoinnissa Principal Axis Factoring -menetelmää, jonka faktorit selittivät muuttujien vaihtelusta yhteensä 38,5 prosenttia.

Kuvio 5. Kristillisen teologia ja Raamatun luontosuhde -muuttujilla suoritettun faktorianalyysin rotatoitu faktorimatriisi.

	Factor	
	1	2
Raamatussa on ohjeita ja/tai käskyjä, jotka liittyvät selvästi ympäristönsuojeluun.	,75	,25
Kristinusko on ehkäissyt ympäristöongelmia.	,08	,62
Raamatussa on selkeästi luonnon väärinkäyttöön liittyviä kieltoja.	,63	,26
Kristillisellä teologialla voidaan perustella ympäristönsuojelua.	,63	-,13
Raamatun mukaan luonto on tarkoitettu ihmisen hyödynnettäväksi.	-,12	,31
Luonnolla on kristillisen teologian mukaan itseisarvo.	,49	-,27
Kristillinen perinne on syyllinen nykyisiin ympäristöongelmiin.	,26	-,58

Päädyin lopulta ottamaan jatkoanalyysiin mukaan nämä kaksi faktoria, joiden pohjalta muodostin myös kaksi summamuuttujaa. Nimesin summamuuttujat faktoreiden mukaan, sillä niihin sisällytettiin samat väittämät, jotka olivat latautuneet faktoreille

¹⁵⁰ Rotaatiolla faktoriratkaisun latausrakennetta muutetaan siten, että muuttujan vaihtelu saataisiin kuvattua mahdollisimman pienellä määrällä faktoreita. Faktorien selitysosuus ei muutu rotaation seurauksena. Saadun mallin tulkitseminen sen sijaan helpottuu, kun jokaisen muuttujan lataus yhteen faktoriin maksimoidaan ja muihin minimoidaan. (Nummenmaa 2009, 410–411.)

¹⁵¹ Muuttujien latausten suuruuden merkitsevyydelle on faktorianalyyssissä esitetty vaihtelevia alarajoja esim. 0,3 ja 0,5 välillä (KvantimOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto 2004). Tässä tutkimuksessa päädyttiin faktoreiden tulkinnallisen mielekkyyden maksimoimiseksi huomioimaan merkitsevänä positiivisista 0,4 tai sitä suuremmat ja negatiivisista -0,4 tai sitä pienemmät lataukset.

voimakkaasti. Seuraavissa alaluvuissa käsittelen faktoreita ja niiden pohjalta muodostettuja summamuuttujia tarkemmin.

4.1 Raamatun ja kristillisen teologian ympäristömyönteisyys

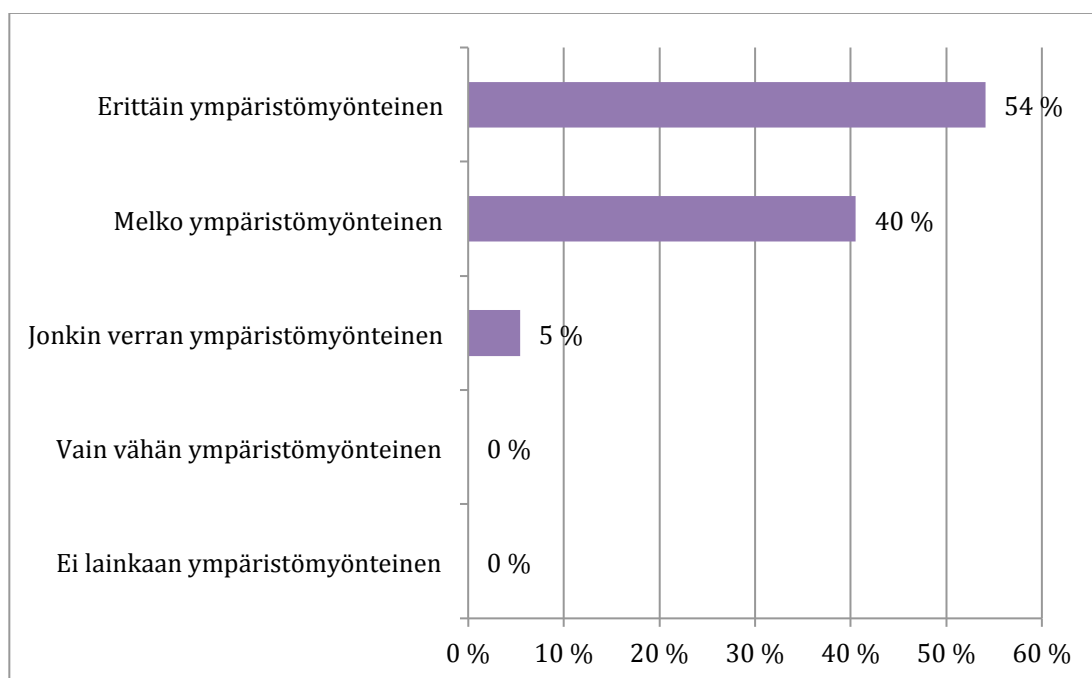
Ensimmäisenä tarkastelen faktoria 1, jonka ominaisarvo oli 1,63 ja selitysaste 23,3 prosenttia. Sille latautui positiivisesti neljä muuttujaa: *Raamatussa on ohjeita ja/tai käskyjä, jotka liittyvät selkeästi ympäristönsuojeluun, Raamatussa on selkeästi luonnon väärinkäyttöön liittyviä kieltoja, Kristillisellä teologialla voidaan perustella ympäristönsuojelua sekä Luonnolla on kristillisen teologian mukaan itseisarvo*. Faktorille 1 positiivisesti latautuneet väittämät kuvaavat positiivista näkemystä Raamatun ja kristillisen teologian ympäristönsuojelullisista mahdollisuuksista: Niistä katsotaan löytyvän ympäristömyönteistä, ympäristönsuojelun perustelemiseen kelpaavaa sisältöä. Tällä perusteella annoin sekä faktorille 1 että sen pohjalta muodostetulle summamuuttujalle nimen *Raamatun ja kristillisen teologian ympäristömyönteisyys*.

Papit jaettiin summamuuttujan luokkiin sen mukaan, minkä arvon he summamuuttujasta saivat. Suurin mahdollinen arvo oli 4 ja pienin mahdollinen 0: Mitä suuremman summamuuttujan arvon vastaaja sai, sitä ympäristömyönteisempänä hänen tulkittiin pitävän Raamattua ja kristillistä teologiaa. *Raamatun ja kristillisen teologian ympäristömyönteisyys* -summamuuttujan reliabiliteetti oli kohtalaisen korkea.¹⁵²

---

¹⁵² $\alpha = 0,69$, muuttujien korrelointi suhteessa kokonaispistemäärään 0,36–0,57.

Kuvio 6. Pappien näkemykset Raamatun ja kristillisen teologian ympäristömyönteisyydestä; summamuuttuja.¹⁵³

Tämän summamuuttujan perusteella yli puolet papeista pitää Raamattua ja kristillistä teologiaa sisällöltään erittäin ympäristömyönteisinä. Melko myönteisinä niitä pitää 40 prosenttia papeista ja jonkin verran ympäristömyönteisinä viisi prosenttia. Yksikään vastaajista ei sijoittunut ryhmiin, joiden katsottiin pitävän Raamatun ja kristillisen teologian ympäristömyönteisyyttä joko vähäisenä tai täysin olemattomana. Summamuuttujan perusteella voidaankin sanoa, että tutkimukseen osallistuneet papit pitävät Raamatun ja kristillisen teologian sisältöä varsin ympäristömyönteisenä ja näkevät niissä olevan mahdollisuuksia ympäristönsuojelun perustelemiseen.

Pappien näkemykset Raamatun ja kristillisen teologian ympäristömyönteisyydestä erosivat sukupuolen perusteella toisistaan: Naiset pitivät Raamattua ja kristillistä teologiaa ympäristömyönteisempinä kuin miehet. Riippumattomien otosten *t*-testin perusteella tämä ero osoittautui tilastollisesti merkitseväksi.¹⁵⁴

Raamatun ja kristillisen teologian ympäristömyönteisyys -summamuuttujalle suoritettiin myös yksisuuntainen varianssianalyysi, jossa tarkasteltiin keskiarvoeroja hiippakuntien sekä ikäryhmien perusteella. Pappien näkemyk-

¹⁵³ Vastaajat jaettiin luokkiin summamuuttujasta saamiensa arvojen perusteella. Arvot vaihtelivat välillä 0–4. Seuraavassa on lueteltuina ryhmät ja niihin mukaan luetut summamuuttujan arvot: 0–0,49 = Ei lainkaan ympäristömyönteinen; 0,50–1,49 = Vain vähän ympäristömyönteinen; 1,50–2,49 = Jonkin verran ympäristömyönteinen; 2,50–3,49 = Melko ympäristömyönteinen; 3,50–4 = Erittäin ympäristömyönteinen.

¹⁵⁴ $t(319) = -2,79, p = 0,01$.

set eivät kuitenkaan eronneet hiippakunnan perusteella tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Ikäryhmien välille yksisuuntainen varianssianalyysi sen sijaan antoi tilastollisesti merkitseviä eroja.¹⁵⁵ Pappien keskiarvot olivat pääpiirteittäin sitä suurempia, mitä nuoremmasta ikäryhmästä oli kyse. Post hoc -vertailussa nousi kuitenkin erityisesti esille 55–59-vuotiaiden pappien ryhmä: Heidän keskiarvonsa erosi tilastollisesti merkitsevästi sekä alle 30-vuotiaiden, 30–34-vuotiaiden että 35–39-vuotiaiden pappien keskiarvoista.¹⁵⁶ Lisäksi alle 30-vuotiaiden pappien sekä 65-vuotiaiden tai sitä vanhempien pappien välillä havaittiin tilastollisesti merkitsevä ero.¹⁵⁷ Alle 30-vuotiaiden vastaajien keskiarvo *Raamatun ja kristillisen teologian ympäristömyönteisyys* -summamuuttujassa oli kaikista ikäryhmistä korkein, mikä tarkoittaa heidän pitävän Raamattua ja kristillistä teologiaa keskimäärin ympäristömyönteisempinä kuin vanhemmat papit. 55–59-vuotiaiden pappien keskiarvo oli puolestaan kaikista ikäryhmistä matalin.

Herätysliikkeiden mahdollista yhteyttä pappien näkemyksiin Raamatun ja kristillisen teologian ympäristömyönteisyydestä tarkasteltiin Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimen avulla. Vanhoillislestadiolaisuuteen, Kansanlähetykseen sekä Suomen Raamattuopistoon kuulumisen havaittiin olevan negatiivisesti yhteydessä *Raamatun ja kristillisen teologian ympäristömyönteisyys* -summamuuttujaan.¹⁵⁸ Toisin sanoen mitä vahvemmin kyselyyn vastannut pappi oli kytköksissä näihin herätysliikkeisiin, sitä vähemmän ympäristömyönteisenä hän piti Raamattua ja kristillistä teologiaa. Mitä väljemmät kytkökset papeilla oli vanhoillislestadiolaisuuteen, Kansanlähetykseen tai Suomen Raamattuopistoon, sitä ympäristömyönteisempänä he puolestaan pitivät Raamattua ja kristillistä teologiaa.¹⁵⁹

4.2 Kristillinen perinne syyllisenä ympäristöongelmiin

Faktorille 2 (ominaisarvo 1,06 ja selitysaste 15,2 %) latautui positiivisesti muuttuja *Kristillinen perinne on syyllinen nykyisiin ympäristöongelmiin* ja negatiivisesti muuttuja *Kristinusko on ehkäissyt ympäristöongelmia*, joka tulkitaan tässä faktorissa

---

¹⁵⁵ $F_{8,321} = 3,65$, $p = 0,00$.

¹⁵⁶ 55–59 v ja alle 30 v: $p = 0,00$. 55–59 v ja 30–34 v: $p = 0,05$. 55–59 v ja 35–39 v: $p = 0,04$.

¹⁵⁷ Alle 30 v ja 65 v tai yli: $p = 0,01$.

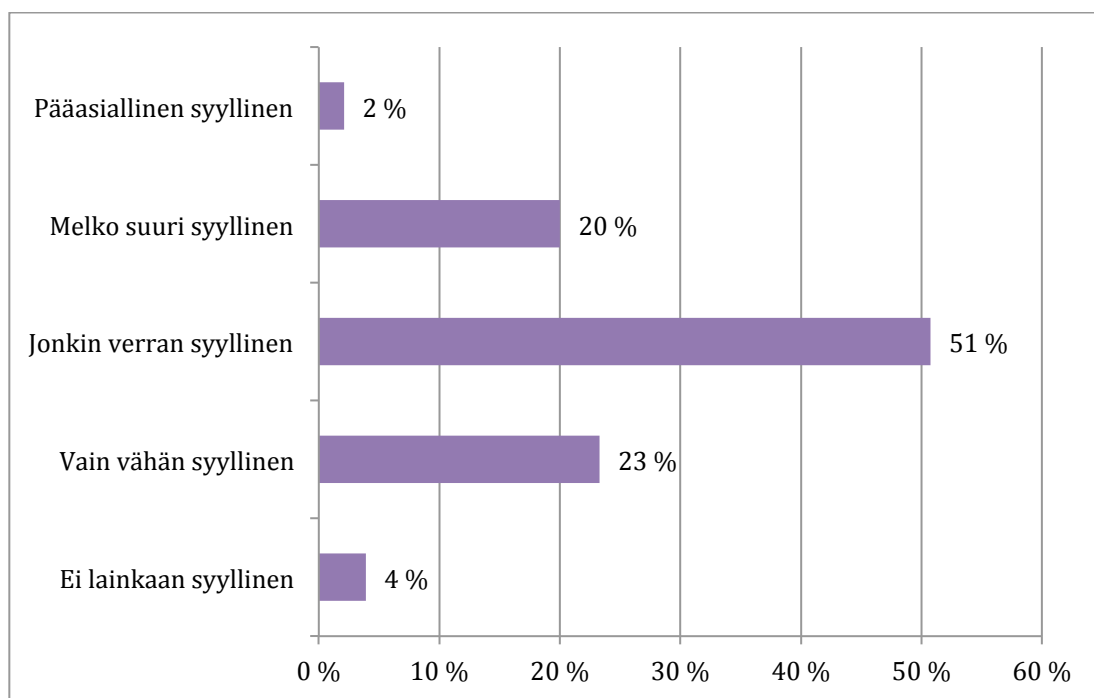
¹⁵⁸ Vanhoillislestadiolaisuus: $r = -0,11$; $p = 0,04$. Kansanlähetyks: $r = -0,12$; $p = 0,04$. Suomen Raamattuopisto: $r = -0,11$; $p = 0,04$.

¹⁵⁹ Negatiivinen korrelaatiokerroin viittaa tilanteeseen, jossa muuttujien välinen yhteys on kääntäen verrannollinen: Mitä suurempia arvoja ensimmäinen muuttuja saa, sitä pienemmäksi toisen muuttujan arvot käyvät ja päinvastoin. Mikäli korrelaatiokerroin on positiivinen, vallitsee muuttujien välillä puolestaan suoraan verrannollinen yhteys ja niiden arvot kasvavat samansuuntaisesti toisistaan riippuen (Nummenmaa 2009, 280).

käänteisessä merkityksessä *Kristillinen perinne EI ole ehkäissyt ympäristöongelmia*. Väittämät edustavat näkemystä, jonka mukaan kristillisen perinteen ei katsota ehkäisseen ympäristöongelmia, vaan olevan suorastaan syyllinen niihin. Näin ollen annoin faktorille 2 nimen *Kristillinen perinne syyllisenä ympäristöongelmiin*, samoin sen pohjalta muodostetulle summamuuttujalle.

Kristillinen perinne syyllisenä ympäristöongelmiin -summamuuttujassa papit saivat jälleen arvoja välillä 0–4 siten, että suuri arvo kuvastaa voimakkaampaa suhtautumista kristilliseen perinteeseen syyllisenä nykyisiin ympäristöongelmiin ja päinvastoin. Väittämä *Kristinuskon ehkäissyt ympäristöongelmia* koodattiin ensimmäisen uudelleenkoodauksen jälkeen vielä käänteiseksi, jolloin se voidaan tulkita merkityksessä *Kristillinen perinne EI ole ehkäissyt ympäristöongelmia*.

Kuvio 7. Pappien näkemykset kristillisen perinteen syyllisyydestä ympäristöongelmiin; summamuuttuja.¹⁶⁰

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien mielipiteet noudattavat melko tarkalleen normaalijakaumaa: Suurin osa vastaajista sijoittuu mitta-asteikon puoliväliin ja selvä vähemmistö ääripäihin. Noin puolet papeista sijoittui keskimmäväliseen ryhmään, jonka tulkittiin pitävän kirkkoa jonkin verran syyllisenä nykyisiin ympäristöongel-

¹⁶⁰ Vastaajat jaettiin luokkiin summamuuttujasta saamiensa arvojen perusteella. Arvot vaihtelivat välillä 0–4. Seuraavassa on lueteltuna ryhmät ja niihin mukaan luetut summamuuttujan arvot: 0–0,49 = Ei lainkaan syyllinen; 0,50–1,49 = Vain vähän syyllinen; 1,50–2,49 = Jonkin verran syyllinen; 2,50–3,49 = Melko suuri syyllinen; 3,50–4 = Pääasiallinen syyllinen.

miin. Loput vastaajat sijoittuivat hieman enemmän kirkkoa vähän tai ei lainkaan syyllisenä pitävien puolelle kuin kirkkoa melko suurena tai pääasiallisena syyllisenä pitävien puolelle.

Kristillinen perinne syyllisenä ympäristöongelmiin -summamuuttujalle tehtiin samat ryhmien väliset vertailut kuin edellisessä alaluvussa. Miespappien havaittiin pitävän kristinuskoa vähemmän syyllisenä ympäristöongelmiin kuin naispappien.¹⁶¹ Hiippakunta ei tässäkään summamuuttujassa aiheuttanut eroja vastaajien keskiarvojen välillä, kun taas ikäryhmien välillä yksisuuntainen varianssianalyysi antoi jälleen tilastollisesti merkitsevän tuloksen¹⁶² 50–54-vuotiaiden sekä 55–59-vuotiaiden välillä¹⁶³. 50–54-vuotiaiden keskiarvo on 55–59-vuotiaiden keskiarvoa suurempi, mikä tarkoittaa heidän pitävän kristillistä perinnettä suurempana syyllisenä nykyisiin ympäristöongelmiin kuin vanhemmat kollegansa.

Herätysliikkeistä taizélaisuuden havaittiin korreloivan positiivisesti suhteessa *kristillinen perinne syyllisenä ympäristöongelmiin* -summamuuttujaan.¹⁶⁴ Tämä tarkoittaa, että vahvat kytkökset taizélaisuuteen olivat tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä näkemykseen, jonka mukaan kristillinen perinne on syyllinen nykyisiin ympäristöongelmiin. Peräti yhdeksän herätysliikettä korreloi puolestaan negatiivisesti samaisen summamuuttujan kanssa: Vanhoillislestadiolaisuus, muu lestadiolaisuus, evankelinen liike, Kansan Raamattuseura, Kansanlähetys, Suomen Raamattuopisto, Suomen ev.lut. Opiskelija- ja koululaislähetys ry (OPKO), karismaattinen liike sekä Luther-säätiö.¹⁶⁵ Mitä vahvemmin papit olivat sidoksissa näihin herätysliikkeisiin, sitä vähemmän he pitivät kristillistä perinnettä syyllisenä nykyisiin ympäristöongelmiin. *Kristillinen perinne syyllisenä ympäristöongelmiin* -summamuuttujan kanssa negatiivisesti korreloineita herätysliikkeitä yhdistää pääpiirteittäin konservatiivinen raamatuntulkintatapa, jossa korostetaan Raamatun arvovaltaa ja jossa Raamattu nähdään erehtymättömänä Jumalan sanana.¹⁶⁶ Tulokset ovat näiltä osin linjassa aiemman tutkimuksen kanssa: Kirjaimellisen raamatuntulkinnan on havaittu olevan suurin taustavaikutin evankelikaalisten protestanttien muita amerikkalaisia nuivem-

---

¹⁶¹ $t(320,25) = -3,22, p = 0,00$.

¹⁶² $F_{8,325} = 2,37, p = 0,02$.

¹⁶³ $p = 0,03$.

¹⁶⁴ $r = 0,2; p = 0,00$.

¹⁶⁵ Vanhoillislestadiolaisuus: $r = -0,12; p = 0,03$. Muu lestadiolaisuus: $r = -0,19; p = 0,00$. Evankelinen liike: $r = -0,26; p = 0,00$. Kansan Raamattuseura: $r = -0,15; p = 0,01$. Kansanlähetys: $r = -0,29; p = 0,00$. Suomen Raamattuopisto: $r = -0,24; p = 0,00$. OPKO: $r = -0,19; p = 0,00$. Karismaattinen liike: $r = -0,13; p = 0,02$. Luther-säätiö: $r = -0,21; p = 0,00$.

¹⁶⁶ Ks. Salomäki 2010, 50–51; 57, 59 & Suomen Luther-säätiö 2019; Suomen evankelisuterilainen Lähetyshiippakunta s.a..

piin asenteisiin ympäristönsuojelua kohtaan,¹⁶⁷ ja myös Iso-Britannian tutkimuskentässä sen on havaittu korreloivan negatiivisesti ympäristön tilasta koetun huolen kanssa.¹⁶⁸ Yksi mahdollinen syy tähän ilmiöön saattaa olla esimerkiksi *dominium terrae* -käsitteen (ks. luku 2.3.2) korostuminen konservatiivisessa raamatuntulkinnassa nimenomaan siitä näkökulmasta, että ihmistä pidetään luomakunnan herrana ja hallitsijana.¹⁶⁹

---

¹⁶⁷ Johnson & Schwadel 2017, 195

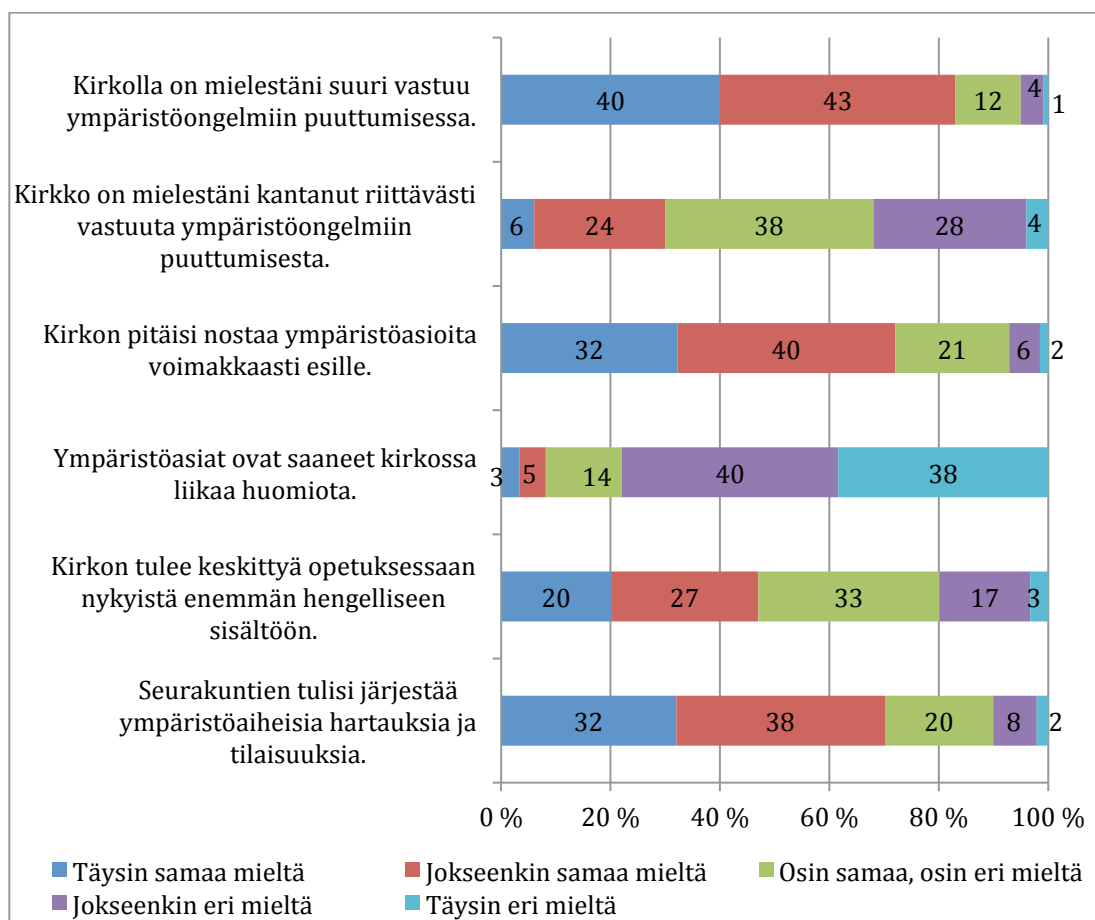
¹⁶⁸ Village 2015, 23 & 38–39.

¹⁶⁹ Ks. Johnson & Schwadel 2017, 195.

5 KIRKKO YMPÄRISTÖTOIMIJANA

Tässä luvussa tarkastelen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien näkemyksiä kirkosta ympäristökasvattajana¹⁷⁰ ja -toimijana (tutkimuskysymys 2). Kyselylomakkeella pappien näkemyksiä kirkosta ympäristökasvattajana ja -toimijana kartoitettiin kuudella eri väittämällä, joiden vastausjakaumat näkyvät kuviossa 8.

Kuvio 8. Pappien näkemykset kirkosta ympäristökasvattajana ja -toimijana; frekvenssijakaumat (%).

Huomattava enemmistö papeista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä väittämistä *Kirkolla on mielestäni suuri vastuu ympäristöongelmiin puuttumisessa*, *Kirkon pitäisi nostaa ympäristöasioita voimakkaasti esille* sekä *Seurakuntien tulisi järjestää ympäristöaiheisia hartauksia ja tilaisuuksia*. Kyselyyn vastanneet papit olivat verrattain yksimielisiä siitä, etteivät ympäristöasiat ole saaneet kirkossa liikaa huomiota: Noin 78 prosenttia heistä oli joko jokseenkin tai täysin eri mieltä tätä koskevasta väittä-

¹⁷⁰ Ympäristökasvatus ymmärretään tässä tutkimuksessa MOT Kielitoimiston sanakirjan määritelmän mukaisesti kasvatuksena ympäristönsuojeluun (Ympäristökasvatus 2018).

mästä. Väittämässä *Kirkko on mielestäni kantanut riittävästi vastuuta ympäristöongelmiin puuttumisesta* mielipiteet olivat sen sijaan jakautuneet hyvin tasaisesti normaalijakaumaa mukaillen. Enemmistö papeista oli asiasta osin samaa ja osin eri mieltä, ja ääripäät muodostivat selkeät vähemmistöt. Täysin tai jokseenkin eri mieltä olevien yhteenlaskettu osuus oli vain kaksi prosenttiyksikköä suurempi kuin täysin tai jokseenkin samaa mieltä olevien. Kirkon opetuksen keskittymistä nykyistä enemmän hengelliseen sisältöön¹⁷¹ puolsi lähes puolet papeista. Viidesosa oli tästä väittämästä jokseenkin tai täysin eri mieltä ja noin kolmasosa osin samaa, osin eri mieltä.

Toisen tutkimuskysymyksen muuttujilla suoritettiin eksploratiivinen faktorianalyysi, jossa kokeilemani viisi ekstraktointimenetelmää tuottivat kaikista väittämistä faktoriratkaisun, jossa vain faktori 1 oli ominaisarvoltaan yhtä suurempi. Kaikki muuttujat latautuivat kuitenkin joko positiivisen tai negatiivisen merkitsevästi faktorille 1, ja se otettiin mukaan jatkoanalyysiin. Rotaatiota ei kuitenkaan pystytty suorittamaan vain yhdelle faktorille, joten faktoriratkaisua tulkittiin rotatoimattomasta matriisista. Koska eri ekstraktointimenetelmien tuottamat faktoriratkaisut eivät eronneet sen paremmin latausrakenteeltaan kuin selitysasteiltaan merkittävästi toisistaan, päädyin metodisen johdonmukaisuuden vuoksi käyttämään lopullisessa analyysissä jälleen Principal Axis Factoring -ekstraktointimenetelmää. Näin saatu faktori selitti muuttujien yhteisvaihtelusta 47,2 prosenttia.

---

¹⁷¹ Avoimissa vastauksissa väittämää *Kirkon tulee keskittyä opetuksessaan nykyistä enemmän hengelliseen sisältöön* oli kommentoitu siten, että ympäristöasioiden katsottiin olevan mitä suuremmassa määrin hengellistä sisältöä. Ympäristötyötä ja hengellistä sisältöä ei siis tämän väittämän yhteydessä ilmeisesti ollut nähty toisistaan irrallisina asioina kyselyn olettamalla tavalla. Ilmaisulla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kuitenkin sellaista hengellisyyttä, jossa korostetaan yksilön sisäistä sielunelämää ja pelastusta (vrt. Pihkala 2016, 108–109). Nämä tulkinnalliset ristiriidat ovat kuitenkin saattaneet vaikuttaa muuttujan *Seurakuntien tulisi järjestää ympäristöaiheisia hartauksia ja tilaisuuksia* frekvenssijakaumiin.

Kuvio 9. Kirkko ympäristötoimijana -muuttujilla suoritetun faktorianalyysin faktorimatriisi.

	Factor 1
Kirkolla on mielestäni suuri vastuu ympäristöongelmiin puuttumisessa.	,77
Kirkko on mielestäni kantanut riittävästi vastuuta ympäristöongelmiin puuttumisesta.	-,52
Kirkon pitäisi nostaa ympäristöasioita voimakkaasti esille.	,83
Ympäristöasiat ovat saaneet kirkossa liikaa huomiota.	-,8
Kirkon tulee keskittyä opetuksessaan nykyistä enemmän hengelliseen sisältöön.	-,48
Seurakuntien tulisi järjestää ympäristöaiheisia hartauksia ja tilaisuuksia.	,64

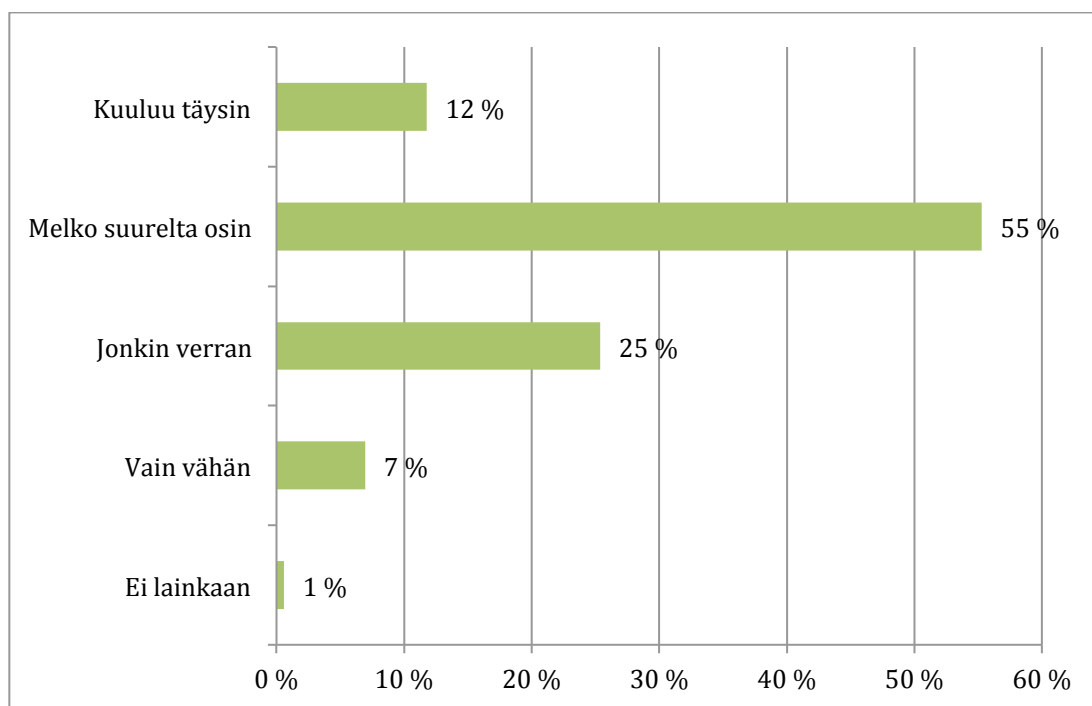
Kuviosta 9 huomataan, että jokaisen muuttujan lataus faktorille noudatti asettamaani $< -0,4$ tai $> 0,4$ -merkitsevyyden periaatetta¹⁷², joten ne kaikki otettiin mukaan faktoriin. Positiivisesti latautuivat muuttujat *Kirkolla on mielestäni suuri vastuu ympäristöongelmiin puuttumisessa*, *Kirkon pitäisi nostaa ympäristöasioita voimakkaasti esille* sekä *Seurakuntien tulisi järjestää ympäristöaiheisia hartauksia ja tilaisuuksia*. Loput kolme muuttujaa latautuivat faktorille negatiivisesti, minkä vuoksi ne tulkitaan tässä faktorissa käänteisessä merkityksessään: *Kirkko EI ole mielestäni kantanut riittävästi vastuuta ympäristöongelmiin puuttumisesta*, *Ympäristöasiat EIVÄT ole saaneet kirkossa liikaa huomiota* sekä *Kirkon EI tule keskittyä opetuksessaan nykyistä enemmän hengelliseen sisältöön*. Näistä muuttujista muodostettiin myös summuuttuja, jota varten faktorille negatiivisesti latautuneiden muuttujien arvot jälleenkoodattiin käänteisiksi.

Muuttujat kuvastavat yhdessä asennetta, jossa kirkon vastuu ympäristönsuojelusta nähdään suurena ja kirkon ympäristötoimijuutta pidetään tärkeänä asiana. Niin ikään ne kätkevät taakseen ajattelutavan, jonka mukaan kirkko ei vielä ole kantanut ympäristönsuojelusta riittävää vastuuta ja jonka mukaan sen tulisi tehdä aktiivista ympäristötyötä niin sanotun ”hengellisen perustehtävänsä” rinnalla. Positiivisesti latautuneet väittämät kuvaavat eritoten kirkon ympäristötoimijuuteen koh-

¹⁷² Ks. luku 4.

distuvia vaatimuksia ja odotuksia, kun taas negatiivisesti latautuneista väittämistä välittyi käänteisessä merkityksessään tyytymättömyys kirkon tähänastisen ympäristönsuojelullisen toiminnan riittävyyteen. Näin ollen päädyin nimeämään toisen tutkimuskysymyksen muuttujien muodostaman faktorin ja sen perusteella muodostetun summamuuttujan nimellä *ympäristönsuojelu osana kirkon ydintehtävää*. Summamuuttujan reliabiliteetti oli sängen hyvä.¹⁷³

Kuvio 10. Pappien näkemykset ympäristönsuojelun kuulumisesta kirkon ydintehtävään; summamuuttuja.¹⁷⁴

Yli puolet kyselyyn vastanneista papeista piti summamuuttujan perusteella ympäristönsuojelua joko täysin tai melko suurelta osin osana kirkon ydintehtävää. Vain kaksi vastaajaa sijoittui summamuuttujasta saamansa arvon perusteella ryhmään, jonka mielestä ympäristönsuojelu ei kuulu lainkaan kirkon ydintehtävään. Noin seitsemän prosenttia katsoi ympäristönsuojelun kuuluvan vain vähäisesti kirkon ydintehtävään, kun taas keskimmäiseen *jonkin verran* -ryhmään sijoittui tasan neljäsosa papeista. *Ympäristönsuojelu osana kirkon ydintehtävää* -summamuuttujan perusteella on mahdollista tehdä johtopäätös, jonka mukaan enemmistö Suomen evankelis-luterilaisen

¹⁷³ $\alpha = 0,83$. Muuttujat korreloivat kokonaispistemäärän kanssa välillä 0,45–0,74.

¹⁷⁴ Vastaajat jaettiin luokkiin summamuuttujasta saamiensa arvojen perusteella. Arvot vaihtelivat välillä 0–4. Seuraavassa on lueteltuna ryhmät ja niihin mukaan luetut summamuuttujan arvot: 0–0,49 = Ei lainkaan; 0,50–1,49 = Vain vähän; 1,50–2,49 = Jonkin verran; 2,50–3,49 = Melko suurelta osin; 3,50–4 = Kuuluu täysin.

kirkon papeista pitää ympäristönsuojelua ainakin jollakin tasolla osana kirkon ydintehtävää. Aivan keskeisenä tehtävänä sitä pitää kuitenkin vain reilu joka kymmenes pappi.

Seuraavaksi vertailen *ympäristönsuojelu osana kirkon ydintehtävää* -summamuuttujaa vastaajien sukupuolen, hiippakunnan sekä ikäryhmien perusteella. Naisten havaittiin olevan miehiä enemmän sitä mieltä, että ympäristönsuojelu kuuluu kirkon ydintehtäviin.¹⁷⁵ Tulokset ovat näiltä osin yhteneviä suhteessa Tervo-Niemelän tutkimukseen, jossa naispuolisten pappien havaittiin pitävän kestävä kehityksen ja ekologisen vastuun edistämistä tärkeämpänä osa-alueena työtään kuin miespuoliset papit.¹⁷⁶ Hiippakuntien välillä ei tämän tutkimuksen perusteella ollut tilastollisesti merkitseviä eroavaisuuksia, mutta ikäryhmien välillä niitä ilmeni tässäkin summamuuttujassa.¹⁷⁷ 65-vuotiaiden tai sitä vanhempien pappien keskiarvot erosivat tilastollisesti merkitsevästi sekä 35–39-vuotiaiden että 40–44-vuotiaiden pappien keskiarvoista.¹⁷⁸ 65-vuotiaiden tai sitä vanhempien pappien summamuuttujan keskiarvo oli kaikista ikäryhmistä alhaisin, kun taas 35–39-vuotiaiden ja 40–44-vuotiaiden keskiarvot olivat kaikista korkeimmat. 65-vuotiaiden ja sitä vanhemmat papit pitävät siis ympäristönsuojelua vähäisempänä osana kirkon ydintehtävää kuin 35–44-vuotiaat kollegansa.

Kaikkien herätysliikkeiden herännäisyyttä lukuun ottamatta havaittiin olevan tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä *ympäristönsuojelu osana kirkon ydintehtävää* -summamuuttujasta saatuihin arvoihin. Positiivisesti korreloivat Hiljaisuuden ystävät, taizélaisuus sekä Tuomasyhteisö.¹⁷⁹ Näihin herätysliikkeisiin kuulumisen tai niistä vaikutteita saamisen havaittiin siis olevan positiivisesti yhteydessä summamuuttujaan: Mitä tiiviimmin kyselyyn vastannut pappi oli kytköksissä johonkin näistä kolmesta herätysliikkeestä, sitä suuremmissa määrin hän piti ympäristönsuojelua osana kirkon ydintehtävää ja päinvastoin. Negatiivisesti korreloivat puolestaan vanhoillislestadiolaisuus, muu lestadiolaisuus, evankelinen liike, Kansan Raamattuseura, Kansanlähetys, Suomen Raamattuopisto, OPKO, karismaattinen liike sekä Luther-säätiö.¹⁸⁰ Mitä vahvemmin kyselyyn vastannut pappi siis oli kytköksissä

---

¹⁷⁵ $t(314,78) = -7,11$; $p = 0,00$.

¹⁷⁶ Tervo-Niemelä 2018, 46–48.

¹⁷⁷ $F_{8,320} = 2,35$; $p = 0,02$.

¹⁷⁸ 65 v tai yli ja 35–39 v: $p = 0,02$. 65 v tai yli ja 40–44 v: $p = 0,04$.

¹⁷⁹ Hiljaisuuden ystävät: $r = 0,22$; $p = 0,00$. Taizélaisuus: $r = 0,25$; $p = 0,00$. Tuomasyhteisö: $r = 0,19$; $p = 0,00$.

¹⁸⁰ Vanhoillislestadiolaisuus: $r = -0,17$; $p = 0,00$. Muu lestadiolaisuus: $r = -0,21$; $p = 0,00$. Evankelinen liike: $r = -0,28$; $p = 0,00$. Kansan Raamattuseura: $r = -0,19$; $p = 0,00$. Kansanlähetys: $r = -0,31$; $p =$

näihin herätysliikkeisiin, sitä pienemmän arvon hän sai *ympäristönsuojelu osana kirkon ydintehtävää* -summamuuttujasta. Myös näiltä osin tutkimustulokset ovat linjassa aiempaan tutkimukseen, jossa keskimääräistä alhaisemman ympäristönsuojelullisuuden on havaittu olevan yhteydessä evankelikaaliseen protestanttisuuteen sekä konservatiiviseen raamatuntulkintaan.¹⁸¹ Toisaalta evankelikaalisten kristittyjen mahdollista vihertymistä kolmen aikakauslehden avulla tutkinut Sabrina Danielsen kertoo havainneensa liikkeen piirissä kasvanutta huomiota ympäristökysymyksissä,¹⁸² ja niin ikään Johnson ja Schwadel kertovat evankelikaalisessa liikkeessä olevan myös ympäristönsuojelua puoltavia äänenpainoja.¹⁸³ Ennen kaikkea Danielsen kuitenkin korostaa, että keskustelu ympäristöasioista on paitsi politisoitunut myös aiheuttanut mielipiteiden suhteen yhä enemmän hajaannusta evankelikaalisten kristittyjen piirissä.¹⁸⁴

Noin 66 prosenttia papeista oli tietoinen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon oman ilmasto-ohjelman, *Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus*, olemassaolosta. Heistä suurin osa (n. 41 %) ei kuitenkaan ollut perehtynyt siihen. Lähes joka kolmas papeista ilmoitti, ettei tiennyt ilmasto-ohjelman olemassaolosta lainkaan. Noin neljäsosa puolestaan kertoi paitsi tietävänsä ohjelmasta myös perehtyneensä siihen. Vain noin kaksi prosenttia papeista ei ollut vastannut kysymykseen. Tietämys ja perehtyneisyys ilmasto-ohjelmaan vaikuttivat kuitenkin siihen, missä määrin papit pitivät ympäristönsuojelua osana kirkon ydintehtävää.¹⁸⁵ Suurin summamuuttujan keskiarvo oli niillä papeilla, jotka tiesivät kirkon ilmasto-ohjelmasta ja olivat myös perehtyneet siihen – he siis pitivät ympäristönsuojelua keskimäärin eniten osana kirkon ydintehtävää. Pienin keskiarvo puolestaan oli siihen ryhmään kuuluvilla papeilla, jotka eivät lainkaan tieneet ilmasto-ohjelman olemassaolosta. Ilmasto-ohjelmasta tietoiset ja siihen perehtyneet papit erosivat tilastollisesti merkitseväksi kummastakin vertailuryhmästä.¹⁸⁶ Näin ollen voidaan päätellä, että kirkon ilmasto-ohjelmasta tietoiset ja siihen perehtyneet papit pitävät ympäristönsuojelua keskimäärin tärkeämpänä osana kirkon ydintehtävää kuin muut papit.

0,00. Suomen Raamattuopisto: $r = -0,33$; $p = 0,00$. OPKO: $r = -0,28$; $p = 0,00$. Karismaattinen liike: $r = -0,16$; $p = 0,00$. Luther-säätiö: $r = -0,22$; $p = 0,00$.

¹⁸¹ Ks. Johnson & Schwadel 2017, 179 & 195; Village 2015, 23.

¹⁸² Danielsen 2013, 198.

¹⁸³ Johnson & Schwadel 2017, 195.

¹⁸⁴ Danielsen 2013, 198.

¹⁸⁵ $F_{2,324} = 7,06$; $p = 0,00$.

¹⁸⁶ ”En” ja ”Kyllä, tiedän ja olen perehtynyt”: $p = 0,00$; ”Kyllä, tiedän ja olen perehtynyt” ja ”Kyllä, mutten ole perehtynyt”: $p = 0,01$.

Suurin osa (n. 43 %) papeista ilmoitti seurakunnallaan olleen aineistonkeruuhetkellä voimassaoleva Kirkon ympäristödiplomi. Noin 30 prosentin seurakunnalla ei ollut voimassaolevaa diplomia, ja neljännes papeista ei osannut sanoa, oliko omalla seurakunnalla voimassaolevaa ympäristödiplomiam vai ei. Noin kaksi prosenttia papeista ei ollut ottanut kantaa kysymykseen. Peräti 78 prosenttia vastaajista oli vähintään jokseenkin samaa mieltä siitä, että Kirkon ympäristödiplomi on tärkeä asia. Voimassaolevalla Kirkon ympäristödiplomilla tai sen puuttumisella ei kuitenkaan todettu olevan yhteyttä siihen, missä määrin papit pitivät ympäristönsuojelua osana kirkon ydintehtävää.¹⁸⁷ Tilastollisesti merkitsevä yhteys havaittiin kuitenkin *ympäristönsuojelu osana kirkon ydintehtävää* -summamuuttujan ja sen välillä, missä määrin papit pitivät Kirkon ympäristödiplomiam tärkeänä asiana.¹⁸⁸ Väittämästä *Pidän Kirkon ympäristödiplomiam tärkeänä asiana* täysin samaa mieltä olleet erosivat tilastollisesti merkitsevästi kaikista vertailuryhmistä¹⁸⁹ – samoin jokseenkin samaa mieltä olleet erosivat sekä jokseenkin että täysin eri mieltä olleista ja osin samaa, osin eri mieltä olleet täysin eri mieltä olleista.¹⁹⁰ Korkein keskiarvo oli väittämästä täysin samaa mieltä olleilla papeilla, ja näin ollen Kirkon ympäristödiplomiam tärkeänä asiana pitävien pappien voidaan myös sanoa pitävän ympäristönsuojelua keskeisempänä osana kirkon ydintehtävää kuin muiden pappien.

---

¹⁸⁷ $F_{2,324} = 0,42$; $p = 0,66$.

¹⁸⁸ $F_{4,322} = 21,49$; $p = 0,00$.

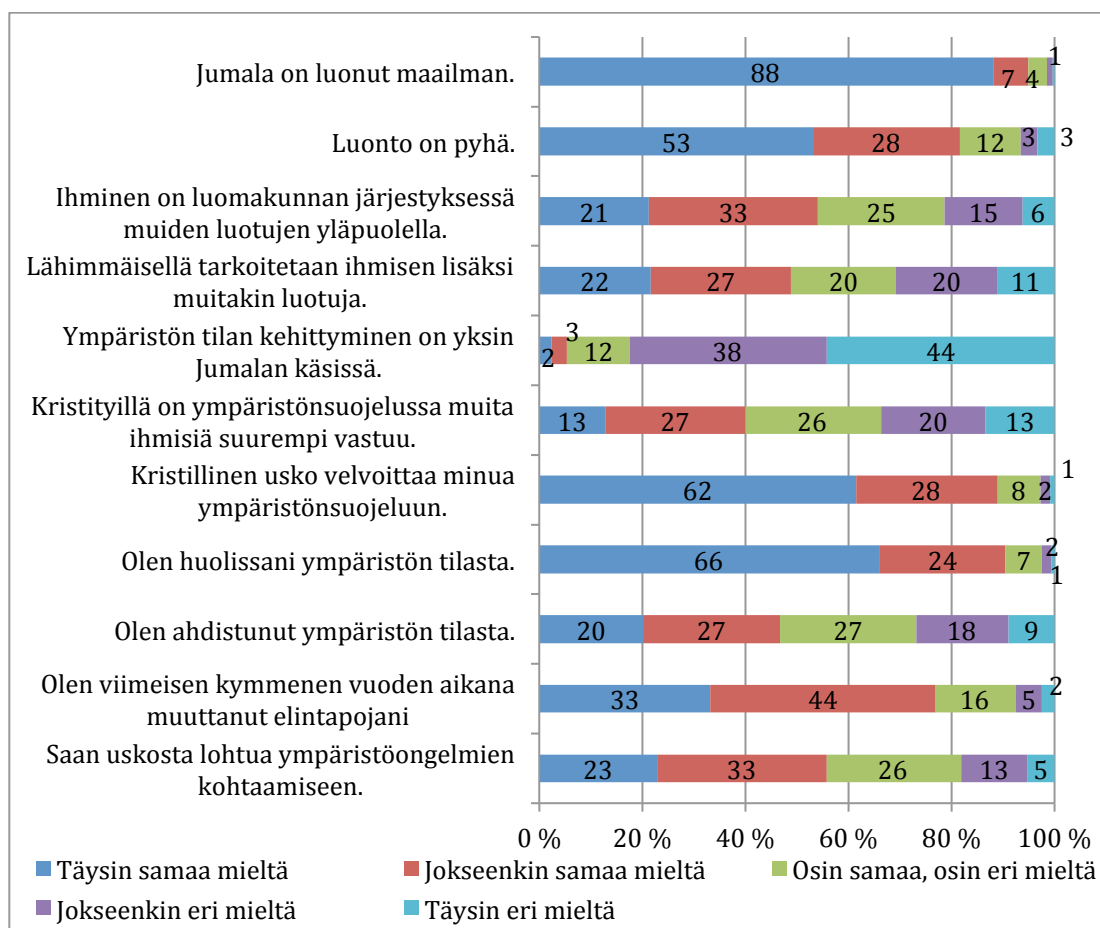
¹⁸⁹ Väittämän vastausvaihtoehdot ja siten myös tämän summamuuttujan vertailuryhmät olivat samat kuin muissakin kyselyn väittämissä: ks. luku 3.2.1.

¹⁹⁰ Täysin samaa mieltä ja jokseenkin samaa mieltä olleet: $p = 0,00$; täysin samaa mieltä ja osin samaa, osin eri mieltä olleet: $p = 0,00$; täysin samaa mieltä ja osin eri mieltä olleet: $p = 0,00$; täysin samaa mieltä ja osin eri mieltä olleet: $p = 0,00$; jokseenkin samaa mieltä ja jokseenkin eri mieltä olleet: $p = 0,03$; jokseenkin samaa mieltä ja täysin eri mieltä olleet: $p = 0,00$; osin samaa, osin eri mieltä ja täysin eri mieltä olleet: $p = 0,01$.

6 HENKILÖKOHTAINEN AJATTELU JA TOIMINTA

Kolmas tutkimuskysymys oli, millaisia ovat pappien henkilökohtaiset näkemykset uskon, teologian ja ympäristöasioiden suhteesta. Tähän liittyvänä alakysymyksenä selvitettiin lisäksi, miten papit mahdollisesti toimivat itse ympäristöongelmiin puuttumiseksi.¹⁹¹ Kyselylomakkeella oli kaksi tämän tutkimuskysymyksen näkökulmasta laadittua mittaria, joista toinen sisälsi pappien henkilökohtaista uskoa, teologiaa ja ympäristöasenteita koskevia väittämiä (kuvio 11) ja toinen elintapoja kartoittavia väittämiä (kuvio 15). Lisäksi kyselylomakkeella oli kolme aiheeseen liittyvää avointa kysymystä, jotka kuitenkin jouduttiin tutkielman rajaamiseksi jättämään käsittelyn ulkopuolelle.

Kuvio 11. Pappien henkilökohtaiset ympäristönäkemykset ja teologia; frekvenssija-kauma (%).

¹⁹¹ Teologisten näkemysten ja ympäristöasenteiden lisäksi pappien kulutustottumuksien ja elintapojen selvittäminen on perusteltua, sillä Suomen kulutusperäisistä päästöistä suurin osa aiheutuu kotitalouksien kulutuksesta. (Nissinen & Savolainen 2019, 53).

Ensimmäinen kolmannen tutkimuskysymyksen mittareista mittasi pappien henkilökohtaisia ympäristönäkemyksiä 11 väittämällä, joiden frekvenssijakaumat ovat nähtävissä kuvioista 11. Tarkastelen niitä seuraavaksi.

Väittämistä ylivoimaisesti yksimielisimpiä oltiin siitä, että Jumala on luonut maailman: Peräti 88 prosenttia papeista oli väittämästä täysin samaa mieltä ja seitsemän prosenttia jokseenkin samaa mieltä. Suhdanne oli vastaava Villagen tutkimuksen muuttujassa *Humans should respect nature because it was created by God* (suom. *Ihmisten tulisi kunnioittaa luontoa, koska Jumala on luonut sen*), josta peräti 96 prosenttia vastaajista ilmaisi olleensa samaa mieltä.¹⁹² Myös tämän tutkimuksen väittämiin *Kristillinen usko velvoittaa minua ympäristönsuojeluun, Olen huolissani ympäristön tilasta sekä Luonto on pyhä* oli vastattu melko yhdenmukaisesti – kahdessa edellisessä tasan 90 prosenttia vastaajista ilmaisi olleensa väittämästä joko jokseenkin tai täysin samaa mieltä, kun taas luonnon pyhyyttä koskevassa väittämässä näiden valintojen yhteenlaskettu osuus oli 81 prosenttia. Tälle muuttujalle löytyykin Villagen tutkimuksesta lähes identtinen vertailtava muuttuja, *All of Creation is sacred* (suom. *Koko luomakunta on pyhä*). Villagen tutkimustulokset eivät tosin näiltä osin olleet yhtä selkeästi jakautuneet kuin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien vastaukset: 68 prosenttia ilmaisi olleensa Villagen väittämistä samaa mieltä ja 16 prosenttia eri mieltä, kun taas 16 prosenttia valitsi vaihtoehdon *Not certain* (suom. *En ole varma*). Selkeä enemmistö papeista ilmaisi tämän tutkimuksen tuloksissa olevansa huolissaan ympäristön tilasta, mutta huomattavasti pienempi osa oli ahdistunut asiasta.

Kyselyyn vastanneet papit näkevät ihmisen toimilla selvästi olevan vaikutusta ympäristön tilaan ja sen kehittymiseen, sillä peräti 82 prosenttia heistä ilmaisi olleensa jokseenkin tai täysin eri mieltä väittämästä *Ympäristön tilan kehittyminen on yksin Jumalan käsissä*. Samaan aikaan 77 prosenttia papeista oli vähintään jokseenkin samaa mieltä siitä, että oli muuttanut elintapojaan ympäristöystävällisemmiksi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Uskosta sai samalla vastausperiaatteella lohtua ympäristöongelmien kohtaamiseen hieman yli puolet (n. 56 %) vastaajista.

Tämän mittarin väittämistä eniten hajontaa esiintyi sen suhteen, onko kristityillä ympäristönsuojelussa muita ihmisiä suurempi vastuu vai ei. Tasan 40 prosenttia vastaajista oli väittämästä vähintään jokseenkin samaa mieltä ja puolsi siis kristittyjen muita ihmisiä suurempaa vastuuta ympäristönsuojelusta. Noin kolmasosa

---

¹⁹² Village 2015, 38.

ilmoitti olleensa asiasta joko jokseenkin tai täysin eri mieltä. Keskimmäisen *Osin samaa, osin eri mieltä* -vaihtoehdon valitsi noin neljäsosa papeista.

Väittämästä *Lähimmäisellä tarkoitetaan ihmisen lisäksi muitakin luotuja* lähes puolet papeista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä ja 31 prosenttia joko jokseenkin tai täysin eri mieltä. Vastaavalla tavalla tulkittavissa on Villagen tutkimuksessa väittämä *Animals should have the same moral rights as humans*, josta 12 prosenttia vastaajista oli samaa mieltä ja peräti 75 prosenttia eri mieltä.¹⁹³ Näiden väittämien osalta enemmistö–vähemmistö-suhde on tutkimusten kesken melko lailla päinvastainen, mikä saattaa johtua esimerkiksi Villagen tutkimukseen osallistuneiden tutkittavien lähtökohtaisesti konservatiivisesta taustasta¹⁹⁴.

Hieman yli puolet papeista oli joko jokseenkin tai täysin samaa mieltä väittämästä *Ihminen on luomakunnan järjestyksessä muiden luotujen yläpuolella*, kun taas niukasti reilu viidesosa oli asiasta jokseenkin tai täysin eri mieltä. Villagen tutkimuksessa vastaava väittämä oli *Human beings are the most important species on earth* (suom. *Ihmiset ovat kaikista tärkein laji maan päällä*), josta jopa 81 prosenttia vastaajista oli samaa mieltä; eri mieltä puolestaan oli vain joka kymmenes.¹⁹⁵ Vaikka prosenttiluvuissa on melko suuriakin eroja, täsmäävät tutkimustulokset näiltä osin enemmistösuhdanteiden osalta.

6.1 Henkilökohtaiset ympäristönäkemykset ja teologia

Pappien henkilökohtaisia ympäristönäkemyksiä ja teologiaa koskevilla väittämillä suoritettiin eksploratiivinen faktorianalyysi. Jokainen kokeilluista viidestä ekstraktointimenetelmästä tuotti kolmen faktorin faktoriratkaisun, sillä neljänestä faktorista alkaen faktoreiden ominaisarvot tippuivat alle yhden. Osa ekstraktointimenetelmien faktoriratkaisusta poikkesi latausrakenteiltaan hieman toisistaan – lopulta ekstraktoinnissa päädyttiin käyttämään Principal Axis Factoring -menetelmää, sillä se tarjosi tulkinnallisesti mielekkäimmän ratkaisun. Rotatointiin käytettiin Varimax-rotatiomenetelmää. Jatkoanalyysiin otettiin lopulta reliabiliteetikertoimien perusteella mukaan vain faktorit 1 ja 3, jotka selittivät muuttujien yhteisvaihtelusta yhteensä 24,97 prosenttia. Kummankin pohjalta muodostettiin lisäksi oma summamuuttujansa.

---

¹⁹³ Village 2015, 37.

¹⁹⁴ Ks. Village 2015, 23.

¹⁹⁵ Village 2015, 37.

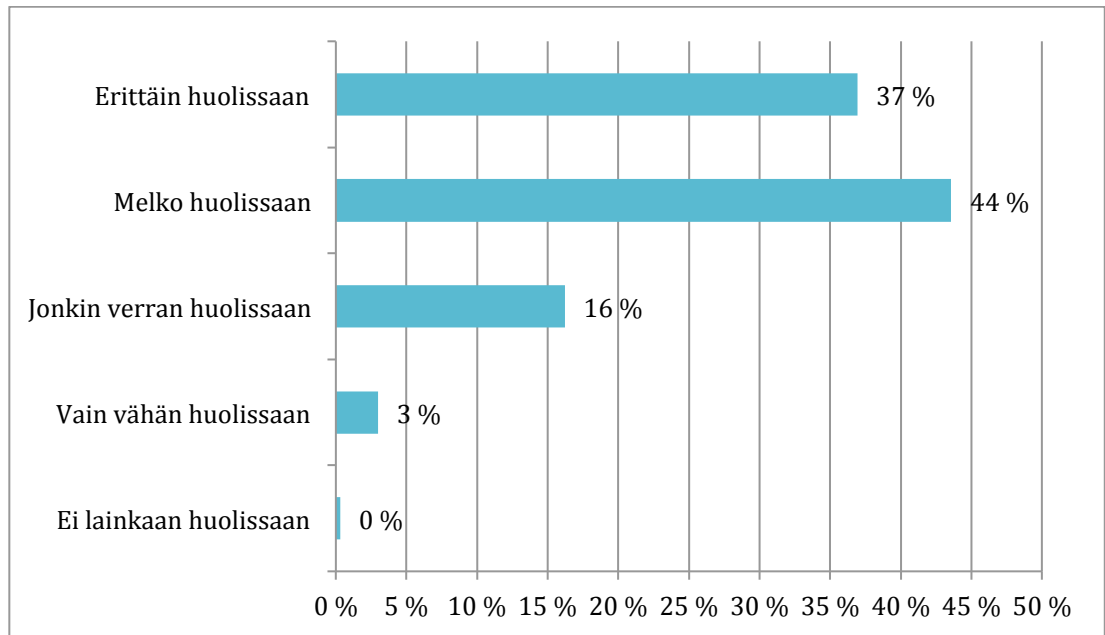
Kuvio 12. Pappien henkilökohtaiset ympäristönäkemykset ja teologia -muuttujilla suoritettun faktorianalyysin rotatoitu faktorimatriisi.

	Factor		
	1	2	3
Jumala on luonut maailman.	-,05	,36	-,05
Luonto on pyhä.	,16	-,06	,56
Ihminen on luomakunnan järjestyksessä muiden luotujen yläpuolella.	-,22	,49	-,47
Lähimmäisellä tarkoitetaan ihmisen lisäksi muitakin luotuja.	,2	-,05	,53
Ympäristön tilan kehittyminen on yksin Jumalan käsissä.	-,24	,46	-,04
Kristityillä on ympäristönsuojelussa muita ihmisiä suurempi vastuu.	,23	,35	,17
Kristillinen usko velvoittaa minua ympäristönsuojeluun.	,62	,11	,15
Olen huolissani ympäristön tilasta.	,79	-,16	,12
Olen ahdistunut ympäristön tilasta.	,54	-,1	,28
Olen viimeisen kymmenen vuoden aikana muuttanut elintapojani ympäristöystävällisemmiksi.	,39	,03	,2
Saan uskosta lohtua ympäristöongelmien kohtaamiseen.	,23	,52	-,14

6.1.1 Huoli ympäristöstä

Ensimmäiselle faktorille latautuivat positiivisesti väittämät *Kristillinen usko velvoittaa minua ympäristönsuojeluun*, *Olen huolissani ympäristön tilasta* sekä *Olen ahdistunut ympäristön tilasta*. Faktorin ominaisarvo oli 1,72 ja selitysaste 15,65 prosenttia. Voimakkaasti latautuneet väittämät kuvastavat ympäristön tilasta aiheuttamaa huolta ja ahdistusta sekä uskosta nousevaa velvoitetta tehdä jotain asian hyväksi. Näin ollen faktorille 1 ja sen mukaiselle summamuuttujalle annettiin nimi *Huoli ympäristöstä*.

Kuvio 13. Pappien huoli ympäristöstä; summamuuttuja.¹⁹⁶

Huoli ympäristöstä -summamuuttujan perusteella kyselyyn vastanneet papit ovat huolestuneita ympäristön tilasta. Suurin osa vastaajista sijoittui summamuuttujasta saamansa arvon perusteella ryhmään, jonka katsottiin olevan ympäristöstä melko huolissaan. Todella huolissaan olevia pappeja oli seuraavaksi eniten, yli kolmasosa. Yhteenlaskettuna nämä ryhmät muodostavat jopa 81 prosentin suuruisen enemmistön vastaajista. Noin 16 prosenttia papeista sijoittui mitta-asteikon puoliväliin jonkin verran huolissaan olevien joukkoon, kun taas vain vähän huolissaan olevia pappeja oli kolme prosenttia. Ainoastaan yksi pappi sijoittui summamuuttujasta saamansa arvon perusteella *Ei lainkaan huolissaan* -ryhmään, joka käsitti kuitenkin nolla prosenttia kaikista vastaajista. Summamuuttujan reliabiliteettikerroin oli kohtalainen.¹⁹⁷ Suurin osa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papeista vaikuttaa siis olevan huolissaan ympäristön nykytilasta.

Huoli ympäristöstä -summamuuttujalle tehdyissä vertailuissa havaittiin, että naispuoliset papit olivat miespuolisia enemmän huolissaan ympäristön tilasta.¹⁹⁸ Hiippakuntien perusteella pappien keskiarvot eivät eronneet tilastollisesti merkittävästi toisistaan. Iän sijaan havaittiin olevan yhteydessä ympäristön tilasta koetun

¹⁹⁶ Vastaajat jaettiin luokkiin summamuuttujasta saamiensa arvojen perusteella. Arvot vaihtelivat välillä 0–4. Seuraavassa on lueteltuina ryhmät ja niihin mukaan luetut summamuuttujan arvot: 0–0,49 = Ei lainkaan huolissaan; 0,50–1,49 = Vain vähän huolissaan; 1,50–2,49 = Jonkin verran huolissaan; 2,50–3,49 = Melko huolissaan; 3,50–4 = Erittäin huolissaan.

¹⁹⁷ $\alpha = 0,6$, muuttujien korrelointi summamuuttujan kokonaispistemäärän kanssa 0,44–0,63.

¹⁹⁸ $t(322,843) = -4,69$, $p = 0,00$.

huolen voimakkuuteen¹⁹⁹: 60–64-vuotiaiden keskiarvot erosivat tilastollisesti merkitsevästi sekä 35–39-vuotiaiden että 40–44-vuotiaiden keskiarvoista.²⁰⁰ 60–64-vuotiaat kokivat pienimmän keskiarvonsa perusteella kaikista ikäryhmistä vähiten huolta ympäristön tilasta; 35–44-vuotiaiden keskiarvot puolestaan olivat ikäryhmistä korkeimmat, eli he olivat ympäristöstä eniten huolissaan. Mitä herätysliikkeisiin tulee, korreloivat kaikki kyselylomakkeen herätysliikkeet karismaattista liikettä ja Kansan Raamattuseuraa lukuun ottamatta joko positiivisesti tai negatiivisesti *huoli ympäristöstä* -summamuuttujan kanssa. Positiivisesti korreloivat herännäisyys, tuomasyhteisö, taizélaisuus sekä Hiljaisuuden ystävät²⁰¹ ja negatiivisesti vanhoillislestadiolaisuus, muu lestadiolaisuus, evankelinen liike, Kansanlähetys, Suomen Raamattuopisto, OPKO sekä Luther-säätiö²⁰². Tämä tarkoittaa, että mitä vahvemmat kytkökset vastaajilla oli herännäisyyteen, tuomasyhteisöön, taizélaisuuteen tai Hiljaisuuden ystäviin, sitä enemmän he olivat huolissaan ympäristöstä. Vanhoillislestadiolaisuuden, muun lestadiolaisuuden, evankelisen liikkeen, Kansanlähetysten, Suomen Raamattuopiston, OPKO:n sekä Luther-säätiön osalta vaikutus ympäristön tilasta koettuun huoleen oli puolestaan päinvastainen. Myös aiemmassa tutkimuksessa erityisesti evankelikaalisen protestanttisuuden on havaittu olevan yhteydessä keskimääräistä alhaisempaan ympäristöhuoleen.²⁰³

6.1.2 Näkemykset luonnon itseisarvosta

Faktorin 3 ominaisarvo oli 1,03 ja selitysaste 9,33 prosenttia. Sille latautuivat voimakkaasti positiivisesti muuttujat *Luonto on pyhä* sekä *Lähimmäisellä tarkoitetaan ihmisen lisäksi muitakin luotuja*. Lisäksi faktorille 3 latautui yksi negatiivinen muuttuja: *Ihminen on luomakunnan järjestyksessä muiden luotujen yläpuolella*. Tämä tulkittiin käänteisessä merkityksessä *Ihminen EI ole luomakunnan järjestyksessä muiden luotujen yläpuolella* ja koodattiin summamuuttujan muodostuksessa sen mukaisesti kulkemaan päinvastaiseen suuntaan suhteessa muihin kahteen muuttujaan. Faktorille 3 latautuneet väittämät (viimeinen käänteisessä merkityksessään) edustavat yhdessä näkemystä, joka pitää luontoa pyhänä ja kaikkia eläviä olentoja saman-

¹⁹⁹ $F_{8,323} = 2,28$, $p = 0,02$.

²⁰⁰ 60–64 v ja 35–39 v: $p = 0,04$. 60–64 v ja 40–44 v: $p = 0,02$.

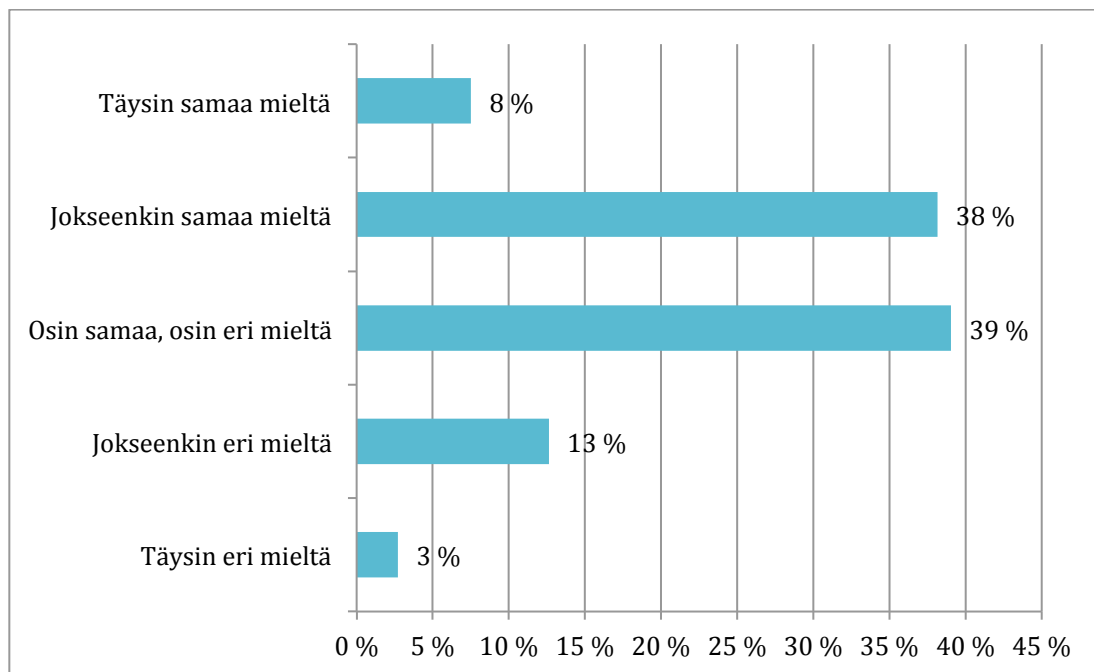
²⁰¹ Herännäisyys: $r = 0,11$; $p = 0,04$. Tuomasyhteisö: $r = 0,15$; $p = 0,01$. Taizélaisuus: $r = 0,23$; $p = 0,00$. Hiljaisuuden ystävät: $r = 0,22$; $p = 0,00$.

²⁰² Vanhoillislestadiolaisuus: $r = -0,15$; $p = 0,01$. Muu lestadiolaisuus: $r = -0,16$; $p = 0,00$. Evankelinen liike: $r = -0,18$; $p = 0,00$. Kansanlähetys: $r = -0,23$; $p = 0,00$. Suomen Raamattuopisto: $r = -0,17$; $p = 0,00$. OPKO: $r = -0,13$; $p = 0,02$. Luther-säätiö: $r = -0,22$; $p = 0,00$.

²⁰³ Ks. Arbuckle & Konisky 2015, 1244–1245.

arvoisina lähimmäisinään kuin ihmisiäkin. Niinpä faktori 3 ja sen mukaan muodostettu summamuuttuja päädyttiin nimeämään *Luonnon itseisarvoksi*. *Luonnon itseisarvo* -summamuuttujan reliabiliteetti oli kohtalainen.²⁰⁴

Kuvio 14. Pappien näkemykset luonnon itseisarvosta; summamuuttuja.²⁰⁵

Lähes samansuuruiset osat papeista sijoittuivat ryhmiin, joiden tulkittiin olevan joko jokseenkin samaa mieltä tai osin samaa ja osin eri mieltä siitä, että luonnolla on itseisarvo. Seuraavaksi suurin vastaajajoukko oli asiasta summamuuttujan perusteella jokseenkin eri mieltä. Kaikista pienimmäksi ryhmäksi muodostui kolmen prosenttiyksikön suuruinen joukko, jonka tulkittiin olevan luonnon itseisarvosta täysin eri mieltä. Selvä enemmistö Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papeista siis tunnustaa luonnolla olevan itseisarvo ainakin jollakin tasolla.

Miespapit olivat naispappeja harvemmin sitä mieltä, että luonnolla on itseisarvo.²⁰⁶ Summamuuttujassa ilmenevillä keskiarvoeroilla ei todettu olevan hiippakunnan perusteella merkitystä. Ikäryhmät sen sijaan vaikuttivat pappien *luonnon itseisarvo* -summamuuttujasta saamiin keskiarvoihin.²⁰⁷ 40–44-vuotiaiden keskiarvo

²⁰⁴ $\alpha = 0,59$, muuttujat korreloivat suhteessa summamuuttujan kokonaispistemäärään välillä 0,39–0,41.

²⁰⁵ Vastaajat jaettiin luokkiin summamuuttujasta saamiensa arvojen perusteella. Arvot vaihtelivat välillä 0–4. Seuraavassa on lueteltuina ryhmät ja niihin mukaan luetut summamuuttujan arvot: 0–0,49 = Täysin eri mieltä; 0,50–1,49 = Jokseenkin eri mieltä; 1,50–2,49 = Osin samaa, osin eri mieltä; 2,50–3,49 = Jokseenkin samaa mieltä; 3,50–4 = Täysin samaa mieltä.

²⁰⁶ $t(321) = -5,66$, $p = 0,00$.

²⁰⁷ $F_{8,323} = 2,43$, $p = 0,02$.

oli kaikista ikäryhmistä korkein, ja he erottuivat tilastollisesti merkitsevästi sekä 55–59-vuotiaista, 60–64-vuotiaista että 65-vuotiaista ja sitä vanhemmista papeista.²⁰⁸ Näiden kolmen ikäryhmän keskiarvot olivat puolestaan kaikista ikäryhmistä alhaimmat.

Herätysliikkeistä kolmella oli positiivinen yhteys *luonnon itseisarvo* -summamuuttujaan: Hiljaisuuden ystävillä, taizélaisuudella sekä tuomasyhteisöllä.²⁰⁹ Negatiivinen yhteys oli puolestaan kahdeksalla herätysliikkeellä: vanhoillislestadiolaisuudella, muulla lestadiolaisuudella, evankelisella liikkeellä, Kansan Raamattuseuralla, Kansanlähetyksellä, Suomen Raamattuopistolla, OPKO:lla sekä Luther-säätiöllä.²¹⁰

6.2 Yksilötason ympäristötoimijuus

Tässä alaluvussa tarkastellaan kolmannen tutkimuskysymyksen alakysymyksen mukaisesti sitä, miten Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papit toimivat ympäristöongelmiin puuttumiseksi. Kuten luvussa 6.1.1 todettiin, suurin osa kyselyyn vastanneista papeista ilmaisi olevansa ainakin jollakin tasolla huolissaan ympäristön tilasta. Tässä alaluvussa tarkastellaan myös sitä, missä määrin ympäristön tilasta koettu huoli vaikuttaa pappien ympäristönsuojelulliseen toimintaan yksilötasolla.

Seuraavaksi tarkastelen kolmannen tutkimuskysymyksen mittareista toista (kuvio 15). Mittari koostui 12 väittämästä, joihin vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa asteikolla *Täysin samaa mieltä...Täysin eri mieltä* sen mukaan, kuinka hyvin he kokivat kunkin väittämän kuvaavan omia elintapojaan. Elintapaväittämät koskevat karkeasti jaoteltuna pappien kulutus-, ruokailu- ja liikennetottumuksia.²¹¹ Tämän mittarin väittämien analyysissä puuttuvat vastaukset jätettiin pois, sillä niiden imputointi vastaamaan viimeistä *Täysin eri mieltä* -vaihtoehtoa ei olisi ollut tulkinnallisesti yhtä mielekkäästi perusteltavissa kuin herätysliikeosiossa.

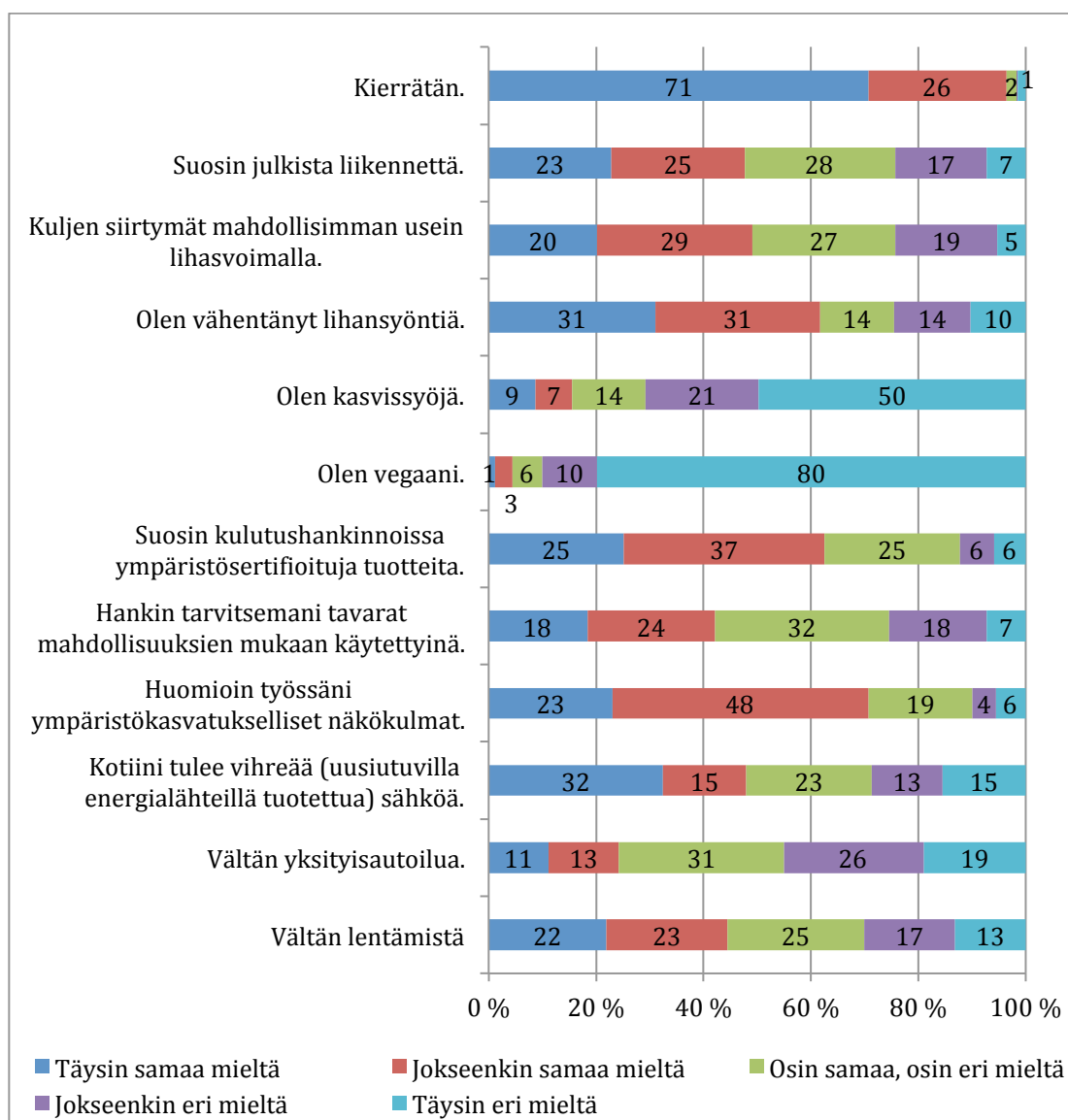
²⁰⁸ 40–44 v ja 55–59 v: $p = 0,03$. 40–44 v ja 60–64 v: $p = 0,00$. 40–44 v ja 65 v tai yli: $p = 0,02$.

²⁰⁹ Hiljaisuuden ystävät: $r = 0,23$; $p = 0,00$. Taizélaisuus: $r = 0,26$; $p = 0,00$. Tuomasyhteisö: $r = 0,15$; $p = 0,01$.

²¹⁰ Vanhoillislestadiolaisuus: $r = -0,14$; $p = 0,01$. Muu lestadiolaisuus: $r = -0,13$; $p = 0,02$. Evankelinen liike: $r = -0,3$; $p = 0,00$. Kansan Raamattuseura: $r = -0,2$; $p = 0,00$. Kansanlähetyks: $r = -0,24$; $p = 0,00$. Suomen Raamattuopisto: $r = -0,28$; $p = 0,00$. OPKO: $r = -0,24$; $p = 0,00$. Luther-säätiö: $r = -0,15$; $p = 0,01$.

²¹¹ Eritoten yksityisautoilua koskevan väittämän osalta tuloksia saattaa vääristää pappien työn luonne, joka erityisesti pääkaupunkiseudun ulkopuolella usein edellyttää yksityisautoilua työtehtävien hoitamisessa. Elintapamittarin väittämät valittiin kuitenkin sillä perusteella, mitkä tekijät vaikuttavat suomalaisten kotitalouksien hiilijalanjäljen muodostumiseen. Vuonna 2016 liikkumisen osuus Suomen kotitalouksien hiilijalanjäljestä oli 30 %, asumisen ja energian osuus 29 %, elintarvikkeiden ja alkoholittomien juomien osuus 19 % ja muiden tavaroiden ja palveluiden osuus 22 %. (Nissinen & Savolainen 2019, 3).

Kuvio 15. Pappien ympäristötoimijuus yksilötasolla; frekvenssijakauma (%).

Huomattavasti suurinta aktiivisuutta pappien keskuudessa esiintyi kierrätyksessä. Vähiten samanmielisiä vastauksia oli puolestaan kerännyt väittämä *Olen vegaani*, josta peräti 90 prosenttia vastaajista oli joko jokseenkin tai täysin eri mieltä ja vain kolme prosenttia täysin samaa mieltä. Myöskään kasvissyönti ei vastaajien keskuudessa ole kovin suosittua: Vähintään jokseenkin eri mieltä olleiden osuus sitä kartoitaneessa väittämässä oli 71 prosenttia, kun taas noin joka kymmenes oli asiasta täysin samaa mieltä. Lihansyöntiä kyselyyn vastanneet papit ovat kuitenkin selvästi vähentäneet: reilusti yli puolet papeista oli väittämässä *Olen vähentänyt lihansyöntiä* vähintään jokseenkin samaa mieltä.

Kulutusvalinnoissaan papit pyrkivät ajattelemaan ympäristöä. Ympäristösertifioitujen tuotteiden suosimista koskevassa väittämässä 62 prosenttia oli joko jokseenkin tai täysin samaa mieltä ja neljäsosa osin samaa, osin eri mieltä. Tarpeel-

listen tavaroiden hankkimista mahdollisuuksien mukaan käytettynä mitanneessa väittämässä vastaavat osuudet olivat 42 prosenttia ja 32 prosenttia. Vihreää sähköä osti kotiinsa 47 prosenttia (jokseenkin tai täysin samaa mieltä väittämästä olleet) vastaajista.

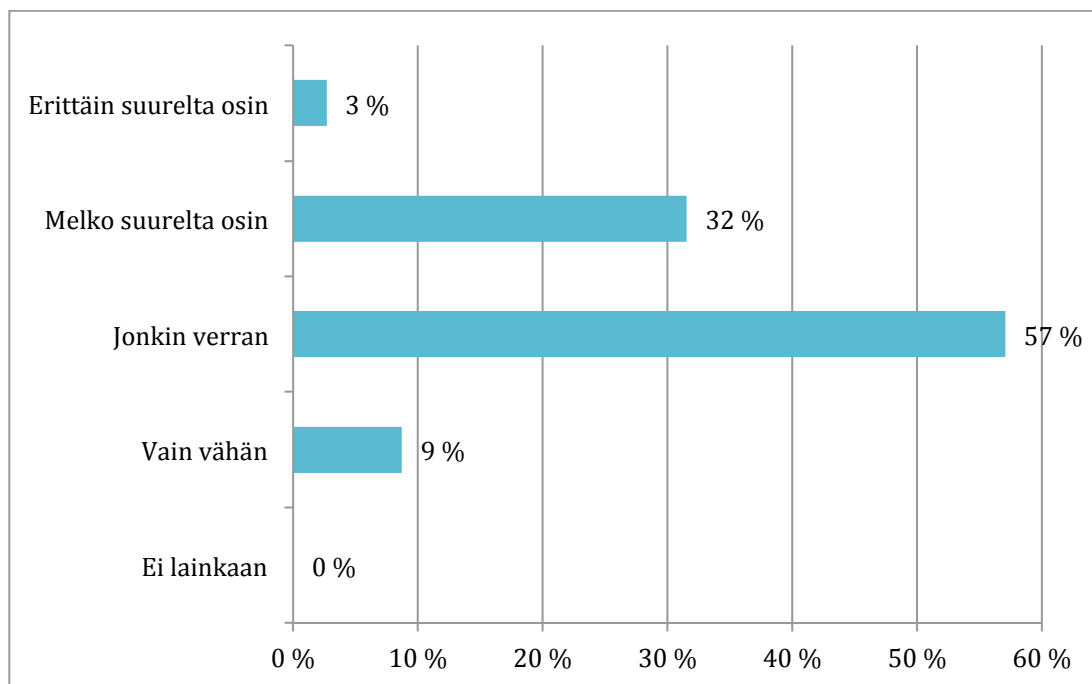
Mitä liikenteeseen tulee, valitsi 48 prosenttia papeista joko vaihtoehdon *Jokseenkin samaa mieltä* tai *Täysin samaa mieltä* julkisen liikenteen suosimista koskevassa väittämässä. Samalla periaatteella mitattuna aavistuksen suurempi osa ilmoitti kulkevansa mahdollisimman usein lihasvoimalla ja noin 45 prosenttia välttävänsä lentämistä. Yksityisautoilun välttäminen osoittautui mittarin suurimmaksi mielipiteenjakaajaksi. 45 prosenttia papeista valitsi väittämän osalta vaihtoehdon *Jokseenkin eri mieltä* tai *Täysin eri mieltä*, kun taas 31 prosenttia jäi mitta-asteikon keskiosille osin samaa ja osin eri mieltä olevien joukkoon. Yhteensä lähes neljäsosan suuruinen jokseenkin tai täysin samaa mieltä olleiden pappien joukko muodosti yksityisautoilua koskevan väittämän osalta vähemmistön.

Kaikista kuviossa 15 näkyvistä elintapamuuttujista koostettiin myös yksi yhteinen summamuuttuja, jonka frekvenssijakauma on nähtävissä kuviosta 16. Summamuuttuja nimettiin sisältönsä perusteella *Elintapojen ympäristöystävällisyys* -muuttujaksi, ja se osoittautui reliabiliteetiltaan varsin hyväksi.²¹²

---

²¹² $\alpha = 0,79$; muuttujat korreloivat suhteessa kokonaispistemäärään välillä 0,27–55.

Kuvio 16. Pappien elintapojen ympäristöystävällisyys; summamuuttuja.²¹³

Kyselyyn vastanneet papit ovat kokonaisuudessaan melko aktiivisia yksilötason ympäristötoimijoita. Summamuuttujasta saamansa arvon perusteella yksikään vastaajista ei sijoittunut *ei lainkaan* -ryhmään. Lisäksi vain hieman alle kymmenesosa sai arvon, joka vastasi vain vähän ympäristöystävällisiä elintapoja. Yli puolet papeista on tämän summamuuttujan perusteella elintavoiltaan jonkin verran ympäristöystävällisiä, ja melko suurelta osin ympäristöystävälliset elintavat oli lähes kolmasosalla. Noin kolme prosenttia papeista sijoittui summamuuttujasta saamansa arvon perusteella joukkoon, joiden elintapojen tulkittiin olevan erittäin suurelta osin ympäristöystävällisiä.

Elintapojen ympäristöystävällisyys -summamuuttujalle tehtiin samat keskiarvovertailut kuin muillekin tutkimuksen summamuuttujille, vaikkei sitä muodostettukaan faktorianalyysin pohjalta. Riippumattomien otosten *t*-testin perusteella sukupuolella on merkitystä elintapojen ympäristöystävällisyyden suhteen: Naisten keskiarvo oli miesten keskiarvoa korkeampi.²¹⁴ Tämän perusteella voidaan tehdä johtopäätös siitä, että Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papeista naispuoliset ovat miespuolisia aktiivisempia ympäristötoimijoita yksilötasolla.

²¹³ Vastaajat jaettiin luokkiin summamuuttujasta saamiensa arvojen perusteella. Arvot vaihtelivat välillä 0–4. Seuraavassa on lueteltuina ryhmät ja niihin mukaan luetut summamuuttujan arvot: 0–0,49 = Ei lainkaan; 0,50–1,49 = Vain vähän; 1,50–2,49 = Jonkin verran; 2,50–3,49 = Melko suurelta osin; 3,50–4 = Erittäin suurelta osin.

²¹⁴ $t(290) = -3,76, p = 0,00$.

Yksisuuntainen varianssianalyysi antoi ensimmäistä kertaa tilastollisesti merkitsevän tuloksen myös hiippakuntien välillä tehdystä vertailusta.²¹⁵ Kaikista hiippakunnista korkein summamuuttujan keskiarvo oli Espoon hiippakunnan alueella joko vastaamishetkellä tai viimeisimpänä ennen vastaamishetkeä työskennelleillä papeilla. Espoon hiippakuntaan lukeutuvien pappien keskiarvo erosi tilastollisesti merkitsevästi Oulun, Mikkelin ja Tampereen hiippakunnissa sekä Turun arkkihiippakunnassa työskennelleiden pappien keskiarvoista.²¹⁶ Oulun, Mikkelin ja Tampereen hiippakunnissa sekä Turun arkkihiippakunnassa aineistonkeruuhetkellä tai viimeisimpänä ennen sitä työskennelleiden pappien elintavat eivät siis ole keskimäärin yhtä ympäristöystävällisiä kuin Espoon hiippakunnan pappien.

Myös iällä havaittiin oleva vaikutusta elintapojen ympäristöystävällisyyteen.²¹⁷ Tilastollisesti merkitsevä ero esiintyy yksisuuntaisen varianssianalyysin perusteella 35–39-vuotiaiden ja 55–59-vuotiaiden pappien välillä.²¹⁸ 35–39-vuotiaiden keskiarvo oli *elintapojen ympäristöystävällisyys* -summamuuttujassa kaikista ikäryhmistä korkein, 55–59-vuotiaiden keskiarvo puolestaan matalin. Koska näiden ikäryhmien välinen ero osoittautui tilastollisesti merkitseväksi, voidaan 35–39-vuotiaita pappeja pitää elintavoiltaan 55–59-vuotiaita pappeja ympäristöystävällisempinä.

Herätysliikkeistä taizélaisuus ja Hiljaisuuden ystävät korreloivat positiivisesti *elintapojen ympäristöystävällisyys* -summamuuttujan kanssa²¹⁹, kun taas evankelinen liike, Kansan Raamattuseura, Kansanlähetys, Suomen Raamattuopisto, OPKO sekä Luther-säätiö saivat merkitsevän negatiivisen korrelaatiokertoimen²²⁰.

Ympäristön tilasta koetun huolen mahdollista yhteyttä yksilötason ympäristötoimijuuteen tarkasteltiin niin ikään Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimen avulla. Aluksi vertailin keskenään *huoli ympäristöstä* -summamuuttujaa sekä *elintapojen ympäristöystävällisyys* -summamuuttujaa, joiden havaittiinkin olevan positiivisesi yhteydessä toisiinsa.²²¹ Huoli ympäristön tilasta vaikuttaa siis edesauttavan pyrkimystä kohti ympäristöystävällistä elämäntapaa.

---

²¹⁵ $F_{8,286} = 2,83$, $p = 0,01$.

²¹⁶ Espoo ja Oulu: $p = 0,05$. Espoo ja Mikkelin: $p = 0,04$. Espoo ja Tampere: $p = 0,02$. Espoo ja Turku: $p = 0,05$.

²¹⁷ $F_{8,288} = 2,11$, $p = 0,04$.

²¹⁸ $p = 0,02$.

²¹⁹ Taizélaisuus: $r = 0,17$; $p = 0,00$. Hiljaisuuden ystävät: $r = 0,13$; $p = 0,02$.

²²⁰ Evankelinen liike: $r = -0,17$; $p = 0,00$. Kansan Raamattuseura: $r = -0,13$; $p = 0,02$. Kansanlähetys: $r = -0,15$; $p = 0,01$. Suomen Raamattuopisto: $r = -0,21$; $p = 0,00$. OPKO: $r = -0,18$; $p = 0,00$. Luther-säätiö: $r = -0,18$; $p = 0,00$.

²²¹ $r = 0,4$; $p = 0,00$.

7 TULOSTEN YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien ympäristönäkemyksiä. Ympäristönäkemyksen laajaa käsitettä lähestyttiin kolmen tutkimuskysymyksen kautta: millaisena papit näkevät kristillisen teologian ja Raamatun suhteen ympäristöasioihin, millaisia näkemyksiä heillä on Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta ympäristökasvattajana ja -toimijana sekä millaisia ovat heidän henkilökohtaiset näkemyksensä uskon, teologian ja ympäristöasioiden suhteesta.

Koska aiempaa tutkimusta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien ympäristönäkemyksistä ei ollut, päädyttiin tämä pro gradu -tutkimus toteuttamaan kvantitatiivisena kyselytutkimuksena mahdollisimman kattavan aineiston saamiseksi ja sitä kautta kokonaiskuvan muodostamiseksi. Suuri kiitokseni avusta aineistonkeruussa kuuluukin Suomen kirkon pappisliitolle, jonka kautta pyyntö kyselyyn vastaamisesta (ks. liite 1) lähetettiin sähköpostitse marraskuussa 2018 yhteensä 2865 liittoon kuuluvalla papilla. Vastaanottajiin lukeutuivat sekä työ- että eläkeikäiset jäsenet. Lisäksi sähköpostin vastaanottajissa ja kyselyyn vastaajissa on saattanut olla myös lehtori- ja teologijäseniä, joilla ei ole pappisvihkimystä. Vastauksia kertyi lopulta yhteensä 342 kappaletta, mikä tarkoittaa noin 12 prosenttiyksikön suuruista vastausprosenttia.

Aineisto edusti perusjoukkoaan eli kaikkia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappeja niin sukupuoli- ja hiippakuntajakaumansa kuin ikärakenteensakin osalta sangen hyvin, mikä osaltaan tukee tutkimustulosten yleistettävyyttä. Tässä tutkimuksessa havaitut tilastollisesti merkitsevät erot ja yhteydet summamuuttujien vertailuissa niin sukupuolen, ikäryhmien, hiippakuntien kuin herätysliikkeidenkin perusteella voidaan yleistää koskemaan koko perusjoukkoa eli kaikkia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappeja. Aineiston tilastolliseen analysointiin käytettiin SPSS Statistics -ohjelmistoa. Erityisesti kuvioiden laatimisessa hyödynnettiin myös Microsoft Excel -ohjelmistoa.

Tutkimustulosten perusteella Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papit pitävät Raamattua ja kristillistä teologiaa varsin ympäristömyönteisinä: Niissä katsotaan olevan ympäristöarvoja tukevaa sisältöä ja tätä kautta mahdollisuuksia perustella esimerkiksi ympäristönsuojelua. Pappien näkemyksiä kristillisen perinteen syyllisyydestä ympäristöongelmiin mitattiin summamuuttujalla, jossa noin puolet kyselyyn vastanneista papeista sijoittui keskimmäiseen osin samaa ja osin eri mieltä

olevien joukkoon. Noin joka toisen papin katsotaan siis pitävän kristillistä perinnettä jonkin verran syyllisenä nykyisiin ympäristöongelmiin.

Suurin osa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papeista pitää ympäristönsuojelua ainakin jossakin määrin osana kirkon ydintehtävää. Näkemys on linjassa emeritusarkkipiispa Kari Mäkisen kantaan siitä, että vastuunkanto ympäristöstä pohjautuu kirkon uskon perusteisiin ja on osa kirkon ”ominta tehtävää”.²²² Selkeä enemmistö myös pitää Kirkon ympäristödiplomia tärkeänä asia. Tämän havaittiin olevan yhteydessä siihen, missä määrin ympäristönsuojelu nähtiin osana kirkon ydintehtävää: Ympäristödiplomia tärkeänä asiana pitivät papit myös pitivät ympäristönsuojelua keskeisempänä osana kirkon ydintehtävää. Papiston osalta Kirkon ympäristödiplomi vaikuttaa siis täyttäneen tarkoituksensa paitsi ympäristöasioiden integroimisessa osaksi kaikkea seurakunnan toimintaa myös siinä, että seurakuntalaiset tiedostaisivat oman toimintansa ympäristövaikutukset sekä vaikutusmahdollisuutensa niiden suhteen.²²³

Valtaosa kyselyyn vastanneista papeista oli tutkimustulosten – sekä asiaa mitanneen yksittäisen muuttujan että *huoli ympäristöstä* -summamuuttujan – perusteella huolissaan ympäristön tilasta. Tämän perusteella papiston huoli käy yksiin emeritusarkkipiispa Jukka Paarman kirkon ilmasto-ohjelmaan laatiman, varsin painavan esipuheen kanssa.²²⁴ Papit myös ajattelevat luonnolla olevan ainakin jollakin tasolla itseisarvo: Asiasta jokseenkin samaa mieltä olevia oli lähes yhtä paljon kuin *osin samaa, osin eri mieltä* -vaihtoehdon valinnoita, joista jälkimmäiset muodostivat suurimman summamuuttujan luokan. Näin ollen papisto jakaa ainakin jollakin tavalla kirkon ilmasto-ohjelmassa esillä pidetyn käsityksen siitä, että luomakunnalla on Jumalan läsnäolosta kumpuava itseisarvo, joka ei ole riippuvainen hyödyllisyydestään ihmisille.²²⁵ Yksilötason ympäristötoimijuutta mitanneessa *Elintapojen ympäristöystävällisyys* -summamuuttujassa yli puolet papeista sai arvon, jonka perusteella heidät tulkittiin elintavoiltaan jonkin verran ympäristöystävällisiksi. Loput vastaajista sijoittuivat enemmän suuren kuin vähäisen elintapojen ympäristöystävällisyyden puolelle. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papit noudattavat siis ainakin jossain määrin kirkon virallisia suosituksia omien elintapojen arvioinnista ja

---

²²² Ks. Kirkkohallitus 2012, 8.

²²³ Ks. Kirkkohallitus 2012, 11–12.

²²⁴ Ks. Kirkkohallitus 2008, 6–7.

²²⁵ Ks. Kirkkohallitus 2008, 6 & 22–23.

muuttamisesta ympäristöystävällisempään suuntaan.²²⁶ Ympäristön tilasta koetun huolen ja ympäristöystävällisten elintapojen havaittiin korreloivan positiivisesti keskenään: mitä huolestuneempia kyselyyn vastanneet papit ympäristön tilasta olivat, sitä ympäristöystävällisemmin he elivät ja päinvastoin.

Sukupuolten välisistä eroista tutkimustulokset kertovat melko selvää sanomaa. Naispuoliset papit pitävät kristillisen teologian sekä Raamatun sisältöä ympäristömyönteisempinä kuin miespapit; toisaalta naiset myös näkevät kristillisen perinteen syyllisenä nykyisiin ympäristöongelmiin miehiä voimakkaammin. Naiset ovat miehiä useammin sitä mieltä, että luonnolla on itseisarvo, minkä lisäksi he puoltavat miehiä voimakkaammin ympäristönsuojelun asemaa osana kirkon ydintehtävää. Naisten havaittiin myös olevan ympäristöstä miehiä enemmän huolissaan sekä elävän miespuolisia kollegojansa ympäristöystävällisemmin. Naispuolisten pappien voidaan siis kaiken kaikkiaan sanoa olevan miespuolisia pappeja orientoituneempia ympäristötoimijoita sekä suhtautuvan heitä myönteisemmin ympäristöasioihin kristillisessä ja kirkollisessa kontekstissa.

Ikäryhmien osalta yhtä selkeää trendiä ei ollut havaittavissa, eivätkä kaikki ikäryhmien keskiarvojen väliset erot osoittautuneet tilastollisesti merkitseviksi. Tarkasteltaessa niiden ikäryhmien keskiarvoja, joiden välillä esiintyi tilastollisesti merkitseviä eroja, voidaan kuitenkin havaita iäkkäämpien pappien olevan nuorempia pappeja vähemmän aktiivisia ja orientoituneita ympäristöasioihin. He pitävät Raamattua ja kristillistä teologiaa vähemmän ympäristömyönteisinä kuin nuoremmat kollegansa eivätkä näe kristillistä perinnettä niin suuressa määrin syyllisenä nykyisiin ympäristöongelmiin. Nuoremmat papit myös olivat vanhempia vahvemmin samaa mieltä sekä luonnolla olevasta itseisarvosta että ympäristönsuojelun kuulumisesta kirkon ydintehtäviin. Lisäksi nuoremmat papit kokivat ympäristön tilasta vanhempia kollegojaan enemmän huolta ja olivat elintavoiltaan heitä ympäristöystävällisempiä. On kuitenkin huomattava, että tämä trendi ei koske pappeja kautta linjain vaan ainoastaan niitä ikäryhmiä, joiden välillä havaittiin tilastollisesti merkitseviä eroja.

Mitä herätysliikkeisiin tulee, näyttävät ne tämän tutkimuksen perusteella jakautuvan melko selkeästi kahtia sen mukaan, onko niillä positiivinen vai negatiivinen yhteys pappien myönteisiin ympäristöasenteisiin ja aktiiviseen ympäristötoimijuuteen. Kaikki herätysliikkeet eivät kuitenkaan vaikuttaneet kaikissa summamuuttujissa tilastollisesti merkitsevästi. Taizélaisuus, Hiljaisuuden ystävät, Tuomasyhteisö

---

²²⁶ Huomionarvoista on, että kirkon ilmasto-ohjelman elintapasuosituksissa kirkon jäsenille käsitellään osin sellaisia elintapoja, joita myös tämän tutkimuksen kyselylomakkeen elintapamittarissa oli käytetty. Ks. Kirkkohallitus 2008, 6–7 & 52.

sekä herännäisyys esiintyivät kukin vähintään yhdessä summamuuttujassa taustamuuttujana, jolla havaittiin olevan positiivinen yhteys ympäristöaktiivisuuteen ja -orientoituneisuuteen. Päinvastainen yhteys osoittautui puolestaan olevaksi vanhoillislestadiolaisuudella, muulla lestadiolaisuudella, evankelisella liikkeellä, Kansan Raamattuseuralla, Kansanlähetyksellä, Suomen Raamattuopistolla, OPKO:lla, karismaattisella liikkeellä sekä Luther-säätiöllä.

Herätysliikkeiden osalta tulokset vaikuttaisivat olevan samansuuntaisia aiemman aihepiiristä tehdyn tutkimuksen kanssa. Johnsonin ja Schwadelin tutkimuksessa evankelikaalisten protestanttien havaittiin olevan erityisen haluttomia tukemaan ympäristönsuojeluun käytettäviä menoja Yhdysvalloissa, minkä Johnson ja Schwadel katsovat omien tutkimustulostensa perusteella johtuvan suurimmaksi osaksi kirjaimellisesta raamatuntulkintatavasta. He nostavat esimerkkinä muuhun kirjallisuuteen viitaten esille ihmisen hallintavaltaa luonnosta korostavan näkökulman, jolla voidaan Raamattuun vedoten vastustaa ympäristönsuojelua.²²⁷ Myös Arbuckle ja Konisky ovat tutkimuksessaan havainneet erityisesti evankelikaalisen protestanttisuuden olevan yhteydessä matalampaan ympäristöhuoleen.²²⁸

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien varsinaiset ympäristönäkemykset eivät eroa toisistaan hiippakuntien perusteella. Hiippakunta, jossa papit työskentelivät vastaamishetkellä tai jossa he viimeisimpänä ennen sitä olivat työskennelleet, vaikutti kuitenkin heidän yksilötason ympäristötoimijuuteensa. Espoon hiippakunnan pappien keskiarvo *Elintapojen ympäristöystävällisyys* -summamuuttujassa oli kaikista hiippakunnista korkein. Tilastollisesti merkitsevien erojen perusteella voidaankin sanoa, että Espoon hiippakunnan papit ovat Oulun, Mikkelin ja Tampereen hiippakuntien sekä Turun arkkihiippakunnan papistoa aktiivisempia ympäristötoimijoita yksilötasolla.

Mielekäs jatkotutkimusaihe voisi olla tutkimuksen toistaminen uudelleen esimerkiksi viiden, kymmenen tai jopa kahdenkymmenen vuoden kuluttua. Tällöin tutkimuksen toistolla ei pyrittäisi samojen tulosten saamiseen reliabiliteetin testaamiseksi vaan pikemminkin tarkastelemaan, ovatko papiston ympäristönäkemykset muuttuneet ajan myötä. Mielenkiintoisia ajan mukanaan tuomia taustavaikuttimia tulevaisuuden potentiaaliin tutkimustuloksiin voisivat olla ilmastonmuutoksen, biodiversiteetin köyhtymisen ja muiden ympäristöongelmien kehittyminen sekä esimerkiksi sukupolvien vaihdos, joka näkynee myös papiston ikärakenteen muutoksis-

---

²²⁷ Johnson & Schwadel 2017, 195.

²²⁸ Arbuckle & Konisky 2015, 1244–1245.

sa. Tulevatko nämä tekijät vaikuttamaan myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien ympäristönäkemyksiin?

Muita mahdollisia jatkotutkimusaiheita voisivat olla erilaiset laadulliset tutkimukset, jotka syventäisivät tässä tutkimuksessa ilmikäyneitä ympäristönäkemyksiä ja niiden taustoja. Laadullisen tutkimuksen voisi toteuttaa myös tämän tutkimuksen avointen kysymysten vastauksilla – niistä kertyi runsaasti aineistoa, joka valitettavasti jouduttiin tutkielman rajaamiseksi jättämään analysoimatta. Potentiaalinen jatkotutkimusaihe voisi myös olla muiden Suomen evankelis-luterilaisen kirkon työntekijäryhmien ympäristönäkemyksen kartoittaminen.

8 LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

8.1 Lyhenteet

KMN = Kirkkojen maailmanneuvosto

N = Perusjoukon koko

n = Havaintoyksiköiden lukumäärä

8.2 Lähteet

Marraskuussa 2018 sähköisellä kyselylomakkeella kerätty data. Tekijän hallussa.

8.3 Kirjallisuus

Annala, Pauli

1989 Integroiva armo: luterilainen näkökulma ekologisiin kysymyksiin. – Usko ja rakkaus: Luterilaisen teologian mahdollisuudet tänään. Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 165.

Arbuckle, Mathew B. & Konisky, David M.

2015 The Role of Religion in Environmental Attitudes. – Social Science Quarterly (Wiley-Blackwell) 96/5. 1244–1236. [<https://doi.org/10.1111/ssqu.12213>].

Arola, Pauliina

2007 Globaali ympäristövastuu – Haaste etelän ja pohjoisen yhteistyölle. – Meille annettu maa: Pohjoisen kirkon ympäristökirja (toim. Timo Helenius). Helsinki: Edita.

Clingerman, Forrest & O'Brien, Kevin J.

2014 Playing God: Why religion belongs in the climate engineering debate? – Bulletin of the Atomic Scientists 70/3. 27–37. [10.1177/0096340214531181].

Cobb, John B. Jr. & Griffin, David Ray

1976 Process Theology: An Introductory Exposition. Philadelphia: The Westminster Press.

Danielsen, Sabrina

2013 Fracturing Over Creation Care? Shifting Environmental Beliefs Among Evangelicals, 1984–2010. – Journal for the Scientific Study of Religion 52/1. 198–215.

Diplomiseurakunnat

2019 [<https://evl.fi/plus/yhteiskunta-ja-kirkko/kestava-kehitys/ymparistodiplomi/diplomiseurakunnat>]. Viitattu 01.08.2019.

Hakala, Harri & Lyytimäki, Jari

2008 Ympäristön tila ja suojelu Suomessa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä.

Hautojärvi, Sirkka

2007 Ympäristöpolitiikan mahdollisuudet toiminnan ohjaamisessa. – Meille annettu maa: Pohjoisen kirkon ympäristökirja (toim. Timo Helenius). Helsinki: Edita.

Helenius, Timo

2007 Jo joutui armas aika: Luterilaisen kirkon ympäristötyö. – Pyhän kosketus luonnossa: Johdatus kristilliseen ekoteologiaan (toim. Pauliina Kainulainen). Helsinki: Kirjapaja.

Huttunen, Heikki

2007 Ihmisen luontosuhde ortodoksisessa traditiossa. – Pyhän kosketus luonnossa: Johdatus kristilliseen ekoteologiaan (toim. Pauliina Kainulainen). Helsinki: Kirjapaja.

Johnson, Erik & Schwadel, Philip

- 2017 The Religious and Political Origins of Evangelical Protestants' Opposition to Environmental Spending. – Journal for the Scientific Study of Religion 56/1. 179–198.

Jäsenistö 31.12.2018

- 2018 [<https://www.akiliitot.fi/00010247-jasenisto>]. Viitattu 06.08.2019.

Kainulainen, Pauliina

- 2007a Elämän puu – Suomalaisen luontosuhteen teologisia ulottuvuuksia. – Meille annettu maa: Pohjoisen kirkon ympäristökirja (toim. Timo Helenius). Helsinki: Edita.
- 2007b Johdanto: Maanläheisen teologian aika. – Pyhän kosketus luonnossa: Johdatus kristilliseen ekoteologiaan (toim. Pauliina Kainulainen). Helsinki: Kirjapaja.
- 2007c Maan pyhyys ja metsämystiikka: Suomalaista ekofeminismiä. – Pyhän kosketus luonnossa: Johdatus kristilliseen ekoteologiaan (toim. Pauliina Kainulainen). Helsinki: Kirjapaja.
- 2013 Metsän teologia. Helsinki: Kirjapaja.

Kallio, Kaisa

- 2013 ”Toivon mukkaan meille tulee tämmöinen puhdas, raikas seurakuntayhtymä” : Joensuun seurakuntayhtymän ympäristötyöryhmän jäsenien kokemuksia ympäristötoimijuudesta. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopiston kampuskirjastot.

Kananen, Jorma

- 2010 Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 111. Jyväskylä.

Kirkkohallitus

- 2008 Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelma. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2008:1. Helsinki.

2012 Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2012. Suomen evl.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2012:1. Helsinki.

Kotila, Heikki

2007 Hiljainen vapautus: Hiljaisuuden liikkeen ekologiset ulottuvuudet. – Pyhän kosketus luonnossa: Johdatus kristilliseen ekoteologiaan (toim. Pauliina Kainulainen). Helsinki: Kirjapaja.

KvantiMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto

2004 Faktorianalyysi [verkkajulkaisu].
[<https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/faktori/faktori.html>]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto [ylläpitäjä ja tuottaja].
[<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>]. Viitattu 22.03.2019.

2009 Summamuuttuja [verkkajulkaisu].
[<https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/summamuuttujat/summamuuttuja.html>]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto [ylläpitäjä ja tuottaja].
[<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>]. Viitattu 21.01.2019.

2016 Puuttuvat havainnot [verkkajulkaisu].
[<https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/puuttuvat/puuttuvat.html>].
Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto [ylläpitäjä ja tuottaja].
[<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>]. Viitattu 08.04.2019.

Lepistö, Jouko

1997 Unohtuiko ihminen? : Ympäristönsuojelu paikallisseurakunnan näkökulmasta. Pello: Väylä-Mediat Oy.

s.a. Jumalan kunnia luonnossa, Lutherin näkökulma luontoon.
[<http://www.oulunhiippakunta.evl.fi/@Bin/1557195/Lutherin+luontokäsitys.pdf>]. Viitattu 10.12.2018.

Luomakunnan sunnuntai

s.a. [<http://notes.evl.fi/Evkirja.nsf/ppFI?OpenPage&id=0094>]. Viitattu 5.12.2018.

Luomakunta

2018 Kielitoimiston sanakirja. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. [https://mot.kielikone.fi/mot/uef/netmot.exe?motportal=80]. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 6.6.2018. Viitattu 09.01.2019.

Mikä Ekopaasto?

s.a. [https://www.ekopaasto.fi/mika-ekopaasto/]. Viitattu 01.08.2019.

Niemelä, Kati

2010 Papisto ja kanttorit 2010: Akavan kirkollisten ammattijärjestöjen jäsenkyselyn raportti. Kirkon tutkimuskeskuksen www-julkaisuja 20. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. [https://evl.fi/documents/1327140/45386794/Www-julkaisu+20+Niemelä+%28Papisto+ja+kanttorit+2010%29.pdf/05d9d4c8-57d3-22d0-4ba9-9585dd5ed7a5].

Nissilä, Keijo

2007 Ympäristöongelma kirkon haasteena. – Meille annettu maa: Pohjoisen kirkon ympäristökirja. Helsinki: Edita.

Nissinen, Ari & Savolainen, Hannu (toim.)

2019 Julkisten hankintojen ja kotitalouksien kulutuksen hiilijalanjälki ja luonnonvarojen käyttö: ENVIMAT-mallinnuksen tuloksia. Suomen ympäristökeskuksen raporteja 15. [https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/300737/SYKEra_15_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y]. Viitattu 21.08.2019.

Nummenmaa, Lauri

2009 Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Nuorteva, Pekka

1989 Ekologin kysymyksiä teologille. – Usko ja rakkaus: Luterilaisen teologian mahdollisuudet tänään (toim. Simo Peura). Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 165.

Nurmio, Harri

- 2001 Arkielämäänsä elävä yksilö ympäristöpoliittisena toimijana. – Ympäristöpolitiikka: Mikä ympäristö, kenen politiikka (toim. Yrjö Haila & Pekka Jokinen). Tampere: Vastapaino. 143–148.

Pesonen, Heikki

- 2004 Vihertyvä kirkko: Suomen evankelisluterilainen kirkko ympäristötoimijana. Suomen tiedeseura 161. Helsinki: Suomen tiedeseura.

Pihkala, Panu

- 2015 Ihmistä laajempi luonto ja luomakunta identiteetin rakentajana. – Uskonto ja identiteettipolitiikka. Toim. Elina Hellqvist et al. STKSJ 281. Helsinki. 121–143.
- 2016 Luonto ja luterilaisuus. – Armon horisontit: Huomisen luterilaisuus (toim. Anna-Kaisa Inkala & Jyri Komulainen). Helsinki: Kirjapaja.
- 2017 Päin Helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo. Helsinki: Kirjapaja.

Riuttanen, Laura et.al.

- 2019 Hiilineutraali kirkko 2030: Luonnos kirkon energia- ja ilmastostrategiaksi.
[<https://evl.fi/documents/1327140/10126483/Hiilineutraali+kirkko+kirkkohallitukselle+22012019/31ded06d-ac67-06da-2f39-49eabc65d9b7>]. Viitattu 04.02.2019.

Salomäki, Hanna

- 2010 Herätysliikkeisiin sitoutuminen ja osallistuminen. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 113.

Schaefer, Jame

- 2009 Theological Foundations for Environmental Ethics: Reconstructing Patristic and Medieval Concepts. Washington, D.C.: Georgetown University Press.

Seurakuntien henkilöstötilasto 2019

2019 [https://www.kirkontilastot.fi/viz?id=101]. Viitattu 06.08.2019.

Sipiläinen, Ilkka

2007 Jumala houkuttaa luotujaan iloon: Johdatus prosessiteologiaan. – Pyhän kosketus luonnossa: Johdatus kristilliseen ekoteologiaan (toim. Pauliina Kainulainen). Helsinki: Kirjapaja.

Suomen evankelis-luterilainen Lähetysshiippakunta

s.a. Tietoa Lähetysshiippakunnasta – [http://www.lhpk.fi/tietoa-lahetyshiippakunnasta/]. Viitattu 04.09.2019.

Suomen Luther-säätiö

2019 Lähetysshiippakunta – [http://www.luthersaatio.fi/lahetyshiippakunta/]. Viitattu 04.09.2019.

Suutala, Maria

2007 Ekoteologia aatehistorian valossa: Menneisyyden taakka ja viisaus. – Pyhän kosketus luonnossa: Johdatus kristilliseen ekoteologiaan (toim. Pauliina Kainulainen). Helsinki: Kirjapaja.

Teinonen, Seppo A.

1999 Teologian sanakirja. 2. korjattu painos. Helsinki: Kirjapaja.

Tervo-Niemelä, Kati

2018 Kutsumuksen imu ja työn todellisuus: Pappien, teologien ja kanttoreiden suhde työhön, työhyvinvointi ja suhtautuminen ajankohtaisiin kysymyksiin Kirkon akateemisten jäsentutkimuksessa 2018. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 58.

2020 Papit vuonna 2018: Pappien tausta, kirkon virkaan vihkiminen ja työhön sijoittuminen. – Pappismatrikkeli Prästmatrikeln 2020. Helsinki: Suomen kirkon pappisliitto. 13–32.

Tsimpo, Clarence & Wodon, Quentin

2016 Faith Affiliation, Religiosity, and Attitudes Towards the Environment and Climate Change. – *The Review of Faith & International Affairs* 14/3. 51–64. [<https://doi.org/10.1080/15570274.2016.1215850>]. Viitattu 08.01.2019.

Tuomaala, Esa

1985 Ihminen – uhka luomakunnalle. Helsinki: Kirjapaja.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta

2012 Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa (toim. Krista Varantola et al.). Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Vehkalahti, Kimmo

2014 Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Finn Lectura.

Veikkola, Juhani

1991 Ekologinen elämäntapa: Kristillisen uskon haaste ympäristövastuuseen. (toim. Juhani Veikkola) Kirkon yhteiskunnallisen työn keskus. Helsinki: Kirjapaja.

1992 Yhdessä luomakunnan kanssa: Ekologinen tietoisuus haasteena kristilliselle jumalakuvalle ja ihmiskäsitykselle. Pieksämäki: Kirkon tutkimuskeskus; sarja A Nro 60.

2007 Kristillisen ekoteologian kehitys. – Pyhän kosketus luonnossa: Johdatus kristilliseen ekoteologiaan (toim. Pauliina Kainulainen). Helsinki: Kirjapaja.

Village, Andrew

2015 Was White Right? Biblical Interpretation, Theological Stance and Environmental Attitudes among a Sample of UK Churchgoers. – *Journal of Empirical Theology* 28/1. 23–48. [<https://doi.org/10.1163/15709256-12341321>].

WCC Programmes

2005 Climate Change. Geneva: World Council of Churches – Justice, Peace and Creation Team.

White, Lynn Jr.

1967 The Historical Roots of Our Ecologic Crisis. – Science 155/3767. 1203–1207.

Ympäristödiplomi

2019 [<https://evl.fi/plus/yhteiskunta-ja-kirkko/kestava-kehitys/ymparistodiplomi>]. Viitattu 01.08.2019.

Ympäristökasvatus

2018 Kielitoimiston sanakirja. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. [<https://mot.kielikone.fi/mot/uef/netmot.exe?motportal=80>]. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 6.6.2018. Viitattu 23.01.2019.

Ympäristötyö

s.a. [<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content2C9E37>]. Viitattu 17.09.2018.

9 LIITTEET

LIITE 1

Arvoisa pappi:

Ahdistaako ilmastonmuutos, huolestuttaako massasukupuuttoaalto? Tuntuvatko nämä asiat pappina etäisiltä vai ehkä sydämen asialta? Kuuluuko ympäristöasioista huolehtiminen ylipäätään kirkon tehtäviin?

Tässä käytännöllisen teologian pro gradu –tutkimuksessa selvitetään Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien ympäristönäkemyksiä. Tutkimusaineisto kerätään sähköisellä kyselylomakkeella, joka koostuu kolmesta tutkimuskysymysten mukaisesta osiosta. Kyselyn lopussa on lyhyt taustatieto-osio vastaajien taustamuuttujien kartoittamiseksi. Lomakkeella ei kysytä vastaajien henkilötietoja eikä yksittäistä vastaajaa voi tunnistaa tutkimustuloksista. Kyselyyn vastaaminen vie aikaanne noin 10–15 minuuttia. Vastausaikaa on kaksi viikkoa.

Tutkimus toteutetaan tieteen eettisten periaatteiden mukaisesti ja sen ohjaajana toimii Itä-Suomen yliopiston käytännöllisen teologian professori Kati Tervo-Niemelä.

Sydämelliset kiitokset vaivannäöstänne – näkemyksenne ovat tärkeitä!

Hilla Inkilä

hillai@student.uef.fi

Itä-Suomen yliopisto, läntinen teologia

LINKKI KYSELYLOMAKKEESEEN:

<https://elomake.uef.fi/lomakkeet/21388/lomake.html>

Tässä käytännöllisen teologian pro gradu -tutkimuksessa selvitetään Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien ympäristönäkemyksiä. Aiempaa tutkimusta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien henkilökohtaisista ympäristönäkemyksistä ei ole, ja siksi juuri Sinun henkilökohtainen näkökulmasi on tämän tutkimuksen kannalta tärkeä. Kyselyyn vastaaminen vie aikaasi noin 10–15 minuuttia.

Kyselylomake on jaettu tutkimuskysymysten mukaisesti kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa kartoitetaan näkemyksiäsi Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta ympäristökasvattajana ja -toimijana. Toisessa osassa kartoitetaan näkemyksiäsi kristillisen teologian ja Raamatun suhteesta ympäristöasioihin. Kolmannessa osassa selvitetään Sinun teologista ajatteluasi sekä toimintatapojasi suhteessa ympäristöön.

Aineisto kerätään täysin anonymisti, eikä vastaajien henkilöllisyyttä kysytä missään vaiheessa. Kyselyn lopussa on lyhyt taustatieto-osio, jonka tarkoituksena on kartoittaa vastaajien taustamuuttujia kuten ikä- ja sukupuolijakaumaa sekä mahdollista herätysliiketaustaa. Vastaajien anonymiteetti säilyy tällöinkin, eikä yksittäistä vastaajaa voi tunnistaa tutkimustuloksista.

Tutkimus toteutetaan tieteen eettisten periaatteiden mukaisesti ja sen ohjaajana toimii Itä-Suomen yliopiston käytännöllisen teologian professori Kati Tervo-Niemelä.

Sydämelliset kiitokset vaivannäöstäsi!

Hilla Inkilä

hillai@student.uef.fi

Itä-Suomen yliopisto, läntinen teologia

KYSELYTUTKIMUS SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON PAPPIEN YMPÄRISTÖNÄKEMYKSISTÄ

KIRKKO YMPÄRISTÖTOIMIJANA

Tällä sivulla näkyvät väittämät kuuluvat kyselyn ensimmäiseen osioon, joka käsittelee näkemyksiäsi kirkosta ympäristökasvattajana ja -toimijana. Puhuttaessa kirkosta tai seurakunnasta tarkoitetaan tässä kyselyssä aina Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa ja sen seurakuntia.

Ota kantaa seuraaviin väittämiin.

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Osin samaa, osin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
Kirkolla on mielestäni suuri vastuu ympäristöongelmiin puuttumisessa.	☐	☐	☐	☐	☐
Kirkko on mielestäni kantanut riittävästi vastuuta ympäristöongelmiin puuttumisesta.	☐	☐	☐	☐	☐
Kirkon pitäisi nostaa ympäristöasioita voimakkaasti esille.	☐	☐	☐	☐	☐
Ympäristöasiat ovat saaneet kirkossa liikaa huomiota.	☐	☐	☐	☐	☐
Kirkon tulee keskittyä opetuksessaan nykyistä enemmän hengelliseen sisältöön.	☐	☐	☐	☐	☐

Seurakuntien tulisi järjestää ympäristöaiheisia hartauksia ja tilaisuuksia.

Tiedätkö, että kirkolla on oma ilmasto-ohjelma nimeltä "Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus"? En
 Kyllä, tiedän ja olen perehtynyt siihen
 Kyllä, mutten ole perehtynyt siihen

Täsmennä halutessasi ajatuksiasi.

Seuraava >>

Sivu 1 / 5

Järjestelmän Eduix E-lomake

KYSELYTUTKIMUS SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON PAPIEN YMPÄRISTÖNÄKEMYKSISTÄ

KRISTILLINEN TEOLOGIA

Tällä sivulla näkyvät väittämät kuuluvat kyselyn toiseen osioon, joka käsittelee näkemyksiäsi kristillisen teologian ja Raamatun suhteesta ympäristöasioihin.

Ota kantaa seuraaviin väittämiin.

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Osin samaa, osin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
Raamatussa on ohjeita ja/tai käskyjä, jotka liittyvät selvästi ympäristönsuojeluun.	☐	☐	☐	☐	☐
Kristinuskon ehkäisyt ympäristöongelmia.	☐	☐	☐	☐	☐
Raamatussa on selkeästi luonnon väärinkäyttöön liittyviä kieltoja.	☐	☐	☐	☐	☐
Kristillisellä teologialla voidaan perustella ympäristönsuojelua.	☐	☐	☐	☐	☐
Raamatun mukaan luonto on tarkoitettu ihmisen hyödynnettäväksi.	☐	☐	☐	☐	☐
Luonnolla on kristillisen teologian mukaan itseisarvo.	☐	☐	☐	☐	☐
Kristillinen perinne on syyllinen nykyisiin ympäristöongelmiin.	☐	☐	☐	☐	☐

Täsmennä halutessasi ajatuksiasi.

<< Edellinen Seuraava >>

Sivu 2 / 5

Järjestelmänä Eduix E-lomake

KYSELYTUTKIMUS SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON PAPIEN YMPÄRISTÖNÄKEMYKSISTÄ

HENKILÖKOHTAINEN AJATTELU JA TOIMINTA

Tällä sivulla näkyvät väittämät ja kysymykset kuuluvat kyselyn kolmanteen osioon, joka käsittelee henkilökohtaista teologiaasi, uskoasi ja toimintatapojasi.

Ota kantaa seuraaviin väittämiin.

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Osin samaa, osin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mie
Jumala on luonut maailman.	☐	☐	☐	☐	☐
Luonto on pyhä.	☐	☐	☐	☐	☐
Ihminen on luomakunnan järjestyksessä muiden luotujen yläpuolella.	☐	☐	☐	☐	☐
Lähimmäisellä tarkoitetaan ihmisen lisäksi muitakin luotuja.	☐	☐	☐	☐	☐
Ympäristön tilan kehittyminen on yksin Jumalan käsissä.	☐	☐	☐	☐	☐
Kristityillä on ympäristönsuojelussa muita ihmisiä suurempi vastuu.	☐	☐	☐	☐	☐
Kristillinen usko velvoittaa minua ympäristönsuojeluun.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen huolissani ympäristön tilasta.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen ahdistunut ympäristön tilasta.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen viimeisen kymmenen vuoden aikana muuttanut elintapojani ympäristöystävällisemmiksi.	☐	☐	☐	☐	☐
Saan uskosta lohtua ympäristöongelmien kohtaamiseen.	☐	☐	☐	☐	☐

Miten tärkeänä pidät uskoa omassa elämässäsi asteikolla 1–10, jossa 1 = Ei ollenkaan tärkeä ja 10 = Erittäin tärkeä?

- 10 = Erittäin tärkeänä
 9
 8
 7
 6
 5
 4
 3
 2
 1 = En ollenkaan tärkeänä

Mikä on mielestäsi ensisijaisin muutos, joka ihmiskunnan tulisi tehdä ympäristöongelmien ratkaisemiseksi?

Miten kirkko voisi mielestäsi edesauttaa tämän muutoksen aikaansaamisessa?

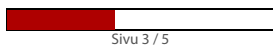
Missä määrin seuraavat väittämät kuvaavat elintapojasi?

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Osin samaa, osin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
Kierrätän.	☐	☐	☐	☐	☐
Suosin julkista liikennettä.	☐	☐	☐	☐	☐
Kuljen siirtymät mahdollisimman usein lihasvoimalla.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen vähentänyt lihansyöntiä.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen kasvissyöjä.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen vegaani.	☐	☐	☐	☐	☐
Suosin kulutushankinnoissa ympäristösertifioituja tuotteita.	☐	☐	☐	☐	☐
Hankin tarvitsemi tavarat mahdollisuuksien mukaan käytettyinä.	☐	☐	☐	☐	☐
Huomioin työssäni ympäristökasvatukselliset näkökulmat.	☐	☐	☐	☐	☐
Kotiini tulee vihreää (uusiutuvilla energialähteillä tuotettua) sähköä.	☐	☐	☐	☐	☐
Vältän yksityisautoilua.	☐	☐	☐	☐	☐
Vältän lentämistä.	☐	☐	☐	☐	☐

Kerro avoimesti, millä tavoin olet huomionnut ympäristöasioita elintavoissasi.

Täsmennä halutessasi ajatuksiasi.

<< Edellinen   Seuraava >>

Sivu 3 / 5

Järjestelmänä Eduix E-lomake

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

KYSELYTUTKIMUS SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON PAPIEN YMPÄRISTÖNÄKEMYKSISTÄ

TAUSTATIEDOT

Varsinainen kysely on nyt päättynyt, ja jäljellä on enää lyhyt taustatieto-osio.

Suuret kiitokset osallistumisestasi – näkemyksesi ovat tärkeitä!

Sukupuoli Mies
 Nainen
 Muu
 En halua sanoa

Valitse ikäryhmä, johon kuulut. Alle 30 vuotta
 30–34 v
 35–39 v
 40–44 v
 45–49 v
 50–54 v
 55–59 v
 60–64 v
 65 vuotta tai enemmän

Valitse hiippakunta, jonka alueella työskentelet/olet viimeksi työskennellyt. Oulun hiippakunta
 Kuopion hiippakunta
 Lapuan hiippakunta
 Mikkelin hiippakunta
 Tampereen hiippakunta
 Helsingin hiippakunta
 Porvoon hiippakunta
 Espoon hiippakunta
 Turun hiippakunta

Valitse kunkin alla luetellun herätysliikkeen osalta Sinulle sopivin vaihtoehto.

	Kuulun kiinteästi	Kuulun väljästi	En kuulu, mutta ajattelussani on vaikutteita	En kuulu eikä ajattelussani ole vaikutteita
Vanhoillislestadiolaisuus	☐	☐	☐	☐
Muu lestadiolaisuus	☐	☐	☐	☐
Herännäisyys	☐	☐	☐	☐
Evankelinen liike	☐	☐	☐	☐
Kansan Raamattuseura	☐	☐	☐	☐
Kansanlähetys	☐	☐	☐	☐
Suomen Raamattuopisto	☐	☐	☐	☐
Suomen ev.lut.	☐	☐	☐	☐
Opiskelija- ja koululaislähetys ry (OPKO)	☐	☐	☐	☐
Karismaattinen liike	☐	☐	☐	☐
Tuomasyhteisö	☐	☐	☐	☐
Taizélaisuus	☐	☐	☐	☐
Hiljaisuuden ystävät	☐	☐	☐	☐
Luther-säätiö	☐	☐	☐	☐

Jokin muu herätysliike, mikä ja millaisin kytköksin?

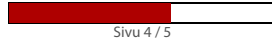
Seurakunnallani on voimassaoleva Kirkon ympäristödiplomi. Kyllä
 Ei
 En osaa sanoa

Pidän Kirkon ympäristödiplomia tärkeänä asiana. Täysin samaa mieltä
 Jokseenkin samaa mieltä
 Osin samaa, osin eri mieltä
 Jokseenkin eri mieltä
 Täysin eri mieltä

Mikäli seurakunnallasi on voimassaoleva ympäristödiplomi:
Ympäristödiplomi näkyy mielestäni riittävästi seurakuntamme toiminnassa. Täysin samaa mieltä
 Jokseenkin samaa mieltä
 Osin samaa, osin eri mieltä
 Jokseenkin eri mieltä
 Täysin eri mieltä

Tähän tekstikenttään voit antaa palautetta kyselystä, täydentää vielä mitä tahansa vastausta tai tuoda esille muita ajatuksia, joita kysely Sinussa herätti. Kiitos!

<< Edellinen Seuraava >>

Sivu 4 / 5

Järjestelmänä Eduix E-lomake